

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

Filozofická fakulta

Ústav etnologie

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Libor Drahoňovský

UZBECKÁ KOMUNITA V PRAZE

UZBEK COMMUNITY IN PRAGUE

V Praze 2013

Vedoucí práce PhDr. Jan Pargač CSc

Poděkování:

Tímto vyjadřuji poděkování všem, kteří přispěli ke vzniku této práce, v první řadě Ph. Dr. Janu PargačoviCSc, za jeho trpělivou spolupráci a cenné podněty, dále Mgr. Danielovi Chytilovi, pracovníkovi Českého statistického úřadu v Praze za ochotné poskytování důležitých údajů a rovněž všem uzbeckým přátelům a respondentům, kteří nelitovali svého času a sdělili cenné informace. Opomenout nelze ani vyjádření vděčnosti rodičům za jejich láskyplnou a vytrvalou podporu.

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracoval samostatně, že jsem řádně citoval všechny uvedené prameny a literaturu, a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia, či k získání jiného nebo stejného titulu.

Abstrakt

Diplomová práce se tematicky zabývá uzbeckou minoritou v Praze, která se zde zformovala během posledních dvou desetiletí. Stěžejní část práce zachycuje a analyzuje strukturu uzbecké minority, přičemž jsem využil statistické údaje, které se týkají počtu, pracovním i vzdělávacím aktivitám, genderovému zastoupení, územnímu rozložení, kriminalitě a porušování pobytového režimu uzbeckých imigrantů.

Dále se zaměřuji na zjištění rozsahu a způsobu integrace v prostředí majoritní společnosti, vzorce chování a myšlení i aspekty kultury všedního dne dané minority, přičemž z výzkumných metod využívám dotazníkové šetření, hloubkové interwiev i zúčastněné pozorování. Důraz kladu na vymezení „push“ a „pull“ faktorů imigrace. Kromě toho dokumentuji, jak uzbečtí imigranti hodnotí sociální a kulturní prostředí hostitelské země, jejich postoje a názory vůči obyvatelům České republiky i příslušníkům dalších národností, zejména vůči těm, se kterými přicházejí v hostitelské zemi nejčastěji do kontaktu, i jak se v českém prostředí integrují. Značnou pozornost věnuji rovněž změnám, které v uzbecké komunitě během jejího trvání na území ČR proběhly, včetně období po roce 2008 v důsledku recese české ekonomiky a omezení pracovních možností a perspektiv.

Klíčová slova:

Uzbekové, imigranti, imigrace, migrační faktory, vzorce chování, vzorce myšlení, hodnocení, hostitelská země, zaměstnanci, živnostníci, studenti, krize, názory.

Abstract

This thesis thematically deals with Uzbek minority in Prague, which was formed during the last two decades. Main part contains and analyzes the structure of the Uzbek minority, and I used the statistics concerning number, working and educational activities, gender representation, territorial decomposition, crime and infringements of residential regime of Uzbek immigrants.

I focus also on determination of expansion and method of integration in the majority society environment, patterns of behavior and thinking and culture aspects of everyday life in the minority group. From the research methods I use survey, in-depth interviews and participant observation. I place emphasis on the definition of "push" and "pull" factors of immigration. In addition, I document how the Uzbek immigrants assess social and cultural environment of the host country, their attitudes and opinions to the people of the Czech Republic and members of other nationalities, especially to those with whom they come in a host country usually in contact, and how they integrate in the Czech environment. I also pay big attention to the changes that took place in the Uzbek community during life in the Czech Republic, including the period after 2008 due to the recession of Czech economy and restricted working opportunities and perspectives.

Keywords:

Uzbeks, immigration, immigration factors, behavior patterns, thought patterns, assessment, host country, workers, self-employed person, students, crisis, opinions

Obsah

1. ÚVOD.....	8
2. METODOLOGIE VÝZKUMU	10
2.1. <i>DOTAZNÍKOVÉ ŠETŘENÍ</i>	<i>10</i>
2.2. <i>STRUKTURA DOTAZNÍKU.....</i>	<i>12</i>
2.3. <i>ZÚČASTNĚNÉ POZOROVÁNÍ.....</i>	<i>13</i>
3. STRUČNÁ HISTORIE NÁRODNOSTNÍCH A ETNICKÝCH MENŠIN NA ÚZEMÍ ČESKÉ REPUBLIKY	14
4. STRUČNÝ PŘEHLED LITERATURY O CIZINCÍCH V ČESKÉM PROSTŘEDÍ	18
5. UZBECKÁ KOMUNITA NA ÚZEMÍ ČESKÉ REPUBLIKY	23
5.1. <i>POČETNOST UZBECKÉ MINORITY V ČESKÉ REPUBLICCE</i>	<i>23</i>
5.2. <i>PŮSOBNÍ UZBECKÝCH IMIGRANTŮ DLE REGIONŮ ČESKÉ REPUBLIKY</i>	<i>28</i>
5.3. <i>PRACOVNÍ A PODNIKATELSKÉ AKTIVITY UZBECKÝCH IMIGRANTŮ</i>	<i>29</i>
5.4. <i>STATISTIKY O UZBECKÝCH DĚTECH, ŽÁCÍCH A STUDENTECH.....</i>	<i>30</i>
5.4.1. <i>STUDENTI VYSOKÝCH A VYŠŠÍCH ODBORNÝCH ŠKOL</i>	<i>31</i>
5.4.2. <i>STUDENTI STŘEDNÍCH ŠKOL</i>	<i>32</i>
5.4.3. <i>ŽÁCI ZÁKLADNÍCH ŠKOL.....</i>	<i>33</i>
5.4.4. <i>DĚTI V MATEŘSKÝCH ŠKOLÁCH.....</i>	<i>33</i>
5.5. <i>UZBEČTÍ AZYLANTÉ.....</i>	<i>36</i>
5.6. <i>GENDEROVÉ ZASTOUPENÍ UZBECKÝCH IMIGRANTŮ V ČESKÉ REPUBLICCE.....</i>	<i>37</i>
5.7. <i>UZBEČTÍ IMIGRANTÉ A SŇATKY S OBČANY ČESKÉ REPUBLIKY</i>	<i>38</i>
5. 8. UZBEČTÍ IMIGRANTÉ A JEJICH PREZENTACE UZBECKÉ KULTURY V ČESKÉM PROSTŘEDÍ	39
5. 9. KRIMINALITA A PŘESTUPNOST.....	42
5. 10. <i>JAZYKOVÁ KOMUNIKACE.....</i>	<i>46</i>
5. 11. <i>NÁBOŽENSTVÍ</i>	<i>48</i>
5. 12. <i>FESTIVITA.....</i>	<i>50</i>
5. 13. <i>JÍDELNÍČEK A STRAVOVÁNÍ.....</i>	<i>52</i>
6. MOTIVAČNÍ FAKTORY UZBEKŮ K IMIGRACI DO ČESKÉ REPUBLIKY	55
7. ZNALOST UZBECKÝCH IMIGRANTŮ REÁLIÍ ČESKÉ REPUBLIKY, POTAŽMO BÝVALÉHO ČESKOSLOVENSKA V PŘEDIMIGRAČNÍ FÁZI	60
7. 1. <i>ZNALOST GEOGRAFICKÝCH REÁLIÍ ČESKOSLOVENSKA, RESP. ČESKÉ REPUBLIKY</i>	<i>60</i>
7. 2. <i>ZNALOST REÁLIÍ ČESKOSLOVENSKEHO PRŮMYSLU.....</i>	<i>61</i>
7. 3. <i>ZNALOST VÝZNAMNÝCH OSOBNOSTÍ</i>	<i>62</i>
7. 4. <i>ZNALOST HISTORICKÝCH REÁLIÍ ZEMĚ.....</i>	<i>62</i>
8. HODNOCENÍ HOSTITELSKÉ ZEMĚ	64
8. 1. <i>HODNOCENÍ HOSPODÁŘSKÉ A EKONOMICKÉ ÚROVNĚ.....</i>	<i>64</i>
8. 2. <i>HODNOCENÍ PŘÍRODNÍHO PROSTŘEDÍ</i>	<i>65</i>

8. 3. HODNOCENÍ KULTURNÍHO DĚDICTVÍ	65
8. 4. HODNOCENÍ ČESKÝCH POTRAVIN A POKRMŮ.....	66
8. 5. UZBEČTÍ IMIGRANTÉ A JEJICH HODNOCENÍ ČESKÉ SPOLEČNOSTI.....	67
9. SEBEREFLEXE OBČANŮ UZBEKISTÁNU A JEJICH NÁZOROVÉ SPEKTRUM NA PŘÍSLUŠNÍKY NĚKTERÝCH STÁTŮ A NÁRODNOSTÍCH SKUPIN (KAZACHY, KYRGYZE, TURKMENY, AFGHÁNCE, TÁDŽIKY, RUSY, UKRAJINCE, ARMÉNY, GRUZÍNCE, TURKY, ARABY, ŽIDY, EVROPANY A AMERIČANY)	76
9. 1. SEBEREFLEXE UZBEKŮ	76
9. 3. HODNOCENÍ KAZACHŮ	80
9. 4. HODNOCENÍ KYRGYZŮ.....	81
9. 5. HODNOCENÍ TÁDŽIKŮ	81
9. 6. HODNOCENÍ TURKMENŮ	82
9. 7. HODNOCENÍ AFGHÁNCŮ	82
9. 9. HODNOCENÍ RUSŮ	83
9. 10. HODNOCENÍ UKRAJINCŮ.....	83
9. 11. HODNOCENÍ PŘEDSTAVITELŮ KAVKAZSKÁCH NÁRODŮ.....	84
9. 12. HODNOCENÍ TURKŮ	84
9. 13. HODNOCENÍ ŽIDŮ A ARABŮ	85
9. 14. HODNOCENÍ EVROPANŮ A AMERIČANŮ.....	86
10. VÝZKUM FORMOU ZÚČASTNĚNÉHO POZOROVÁNÍ	87
10. 1. SPOLUBYDLENÍ S UZBECKÝMI STUDENTY.....	87
10. 2. BYDLENÍ U UZBECKÉHO PODNIKATELE.....	91
11. PASPORTIZACE RESPONDENTŮ	98
12. POUŽITÁ LITERATURA A PRAMENY	100
13. ZÁVĚR	102

1. ÚVOD

Od 90. let 20. století se Česká republika stala v nebývalém rozsahu cílovou zemí imigrantů z různých zemí světa, představitelů rozličných národností a etnik, čímž se stala zemí multinárodnostní a multietnickou. Vytvořila se společnost s národnostní a etnickou, kulturní, potažmo náboženskou pluralitou.

Migrační procesy se ve větší či menší míře týkají celé řady zemí současného světa. Česká republika patří v tomto ohledu k zemím zvláště pozoruhodným. Její geografická poloha, přírodní a klimatické podmínky, historický vývoj i současná politická, ekonomická a hospodářská situace, dále legislativa vůči cizincům a mnohé další faktory determinovaly a dosud determinují rozsah i podobu migračních procesů.

Česká republika patří k mimořádně oblíbeným cílovým imigračním destinacím u příslušníků ze zemí bývalého SSSR, Balkánu, asijského kontinentu a Afriky, po rozpadu Československa u slovenských občanů. Naopak nízký počet imigrantů připadá na občany ekonomicky a hospodářsky vyspělých zemí světa. Ti jsou motivováni imigrací do České republiky většinou vizí realizace individuálních kvalit, znalostí a zkušeností, popřípadě podnikatelskými či investorskými zájmy.

Ať už na kratší či delší dobu v hostitelské zemi usazení imigranté mohou ovlivňovat místní ekonomickou a hospodářskou prosperitu, sociokulturní klima, zároveň se podílejí na formování názorového spektra domácího obyvatelstva vůči nim samotným, v neposlední řadě bývají nositeli kulturních inovací, nových tradic, odlišného světonázoru, vzorců chování, znalostí a dovedností. Jednotlivci i celé skupiny uvnitř cizinecké minority mohou kromě pozitiv vnášet do místního sociokulturního prostředí i negativa. Činnosti v rozporu s normami a zákony hostitelské země se stávají potenciálním implantátem negativních vzorců chování do místního socia, zároveň mohou vést ke zkreslujícím představám či dokonce stigmatizaci celého etnika ze strany velké části příslušníků hostitelské společnosti, což narušuje rozvoj pozitivních vzájemných vztahů a může vyústit až v nepřátelské postoje a konflikty.

Jednotlivci i skupiny autochtonního obyvatelstva vnímají a chovají se k imigrantům v závislosti na mnohých faktorech. V první řadě je určující, jakým způsobem se jednotlivci dané sociální skupiny v novém prostředí jako celek prezentují, chovají a integrují. Z velké části vztah autochtonního obyvatelstva k příchozím imigrantům ovlivňují dobré či špatné zkušenosti s představiteli alochtonů, názorovým

klimatem vlastního sociálního prostředí, v neposlední řadě osobní sympatie či antipatie k jednomu či více představitelům cizorodé komunity.

Někdy bývají cizinci považováni za nositele nových kulturních inovací a reálný či potenciální přínos, jindy naopak jsou hodnoceni negativně, jako například ti, kteří „berou“ práci místním lidem, často se zdůrazňuje potenciální či reálné nebezpečí kriminality, přenosu nakažlivých chorob, ve vyznavačích islámu mohou někteří obyvatelé hostitelské země spatřovat nebezpečí náboženské ideologie.

Národnostní a etnické minority imigrantů v cílové zemi vědomě i nevědomě akceptují nové kulturní prvky, podněty i vzorce chování a myšlení. Mnohé jejich původní vzorce chování a myšlení mohou v hostitelské zemi jednotlivci či celé skupiny opouštět či modifikovat a přizpůsobit podmínkám nového prostředí.

Na druhou stranu se nezřídka představitelé národnostních minorit v hostitelské zemi více méně sebeidentifikují a zdůrazňují svá kulturní a sociální specifika, přičemž usilují o jejich zachování i prezentaci. U mnohých jedinců je proces uvědomování si jedinečnosti vlastní minority, do níž dotyčný patří, možné vnímat jako reflex sebezáchovy etnické identity a tradičních hodnot své kultury, které se vytrácejí asimilací v prostředí hostitelské země. Úsilí o udržení vlastní etnické a kulturní identity provází například zakládání kulturních center, spolků, zdůrazňování kulturní a náboženské identity (ty nemusí nutně odrážet osobní zbožnost).

V diplomové práci se soustřeďuji na popis a především sociologickou a etnologickou analýzu minority uzbeckých imigrantů na území Prahy, potažmo v České republice. Usiluji především o zachycení struktury a charakteristik jejich komunity, vzorců chování a myšlení i každodennosti.

Na závěr úvodu považuji za nutné zdůraznit skutečnost, že se dosud v českém prostředí působícím imigrantům ze zemí Střední Asie nevěnovala ze strany našich odborníků z řad sociologů, etnologů a dalších specialistů prakticky žádná pozornost. Avšak právě i oni zaujímají mezi cizineckými minoritami nezanedbatelnou roli.

Kromě toho se jedná o příslušníky enkláv s bohatou historií a kulturním dědictvím. Tyto oblasti tvoří součást orientálního kulturního okruhu a od nepaměti byly vystaveny influencím sousedních zemí Blízkého, Středního i Dálného východu, ať už v rovině genetické, kulturní, umělecké nebo ekonomické. Od 18. století se zintenzivňují kontakty s carským Ruskem, později jeho nadvládou, vystřídanou ideologickým a politickým režimem Sovětského svazu. Poslední dvě desetiletí procházejí středoasijské země politickými, společenskými, ekonomickými, hospodářskými, kulturními a náboženskými transformacemi. Kromě westernizace aktuálními staly rovněž globalizační procesy.

2. METODOLOGIE VÝZKUMU

Při výzkumu uzbecké komunity na území Prahy částečně vycházím z mé verze postupové zkoušky, kterou jsem předložil na ústavu etnologie FF UK v Praze v únoru roku 2010, dále z údajů zveřejněných Českým statistickým úřadem, odborné literatury, jejíž koncepce a metodologie je aplikovatelná při analýze dané tematiky, navíc je v mnohém inspirativní. Některé odborné studie, věnované vietnamské, ruské a ukrajinské minoritě mi posloužily jako zdroj hodnotných poznatků, informací a v neposlední řadě podnětů i inspirace. Neopominul jsem ani odbornou literaturu, která se zabývá tematikou migrace a cizineckých minorit v obecné rovině. Klíčový význam této diplomové práce spočívá ve využití dotazníkové metody a zúčastněného pozorování. Komunikace během výzkumu probíhala v ruštině, u nepatrného počtu respondentů v češtině.

2.1. DOTAZNÍKOVÉ ŠETŘENÍ

Do dotazníkového šetření, které realizuji počínaje říjnem roku 2010, jsem zahrnul celkem 37 uzbeckých imigrantů. Dotazníkové formuláře jsou členěny do třinácti tematických celků často s několika otázkami.

Pozitiva dotazníkového šetření spočívají v systematickém zachycení relevantních údajů, které se týkají pracovních, popřípadě studijních, dále mimopracovních aktivit, vzorců chování a myšlení i názorového spektra imigrantů.

Dotazníky jsem předložil především těm uzbeckým imigrantům, které jsem již znal, popřípadě jejich přátelům. Výjimečně jsem oslovil respondenty, s nimiž jsem se při rozdávání dotazníkových formulářů zároveň seznámil.

Zpravidla jsem usiloval, aby dotazníkový formulář vyplnil respondent pokud možno neprodleně po jeho obdržení. Důvodem byla především špatná zkušenost s nízkou návratností formulářů, které respondenti z jakéhokoliv důvodu přislíbili vyplnit později či na jiném místě, za čímž se často skrýval nevyjádřený nezájem o jejich vyplnění. Samostatné písemné zapisování odpovědí ze strany respondenta je časově velmi náročné, kromě toho se vylučuje možnost přímé komunikace s tazatelem, který pokládá doplňující a vysvětlující otázky a rovněž zaznamenává respondentovy výpovědi.

Během pohovorů jsem dbal na vytvoření přátelské atmosféry a vzájemné důvěry. Někdy se stávalo, že dotázaní odmítli na některé otázky odpovědět během vyplňování písemného dotazníku, nebo byl příliš obecní a struční a teprve během ústní komunikace

projevili ochotu vyjádřit své názory. Například při zjišťování názorů na cizince různých národností někteří respondenti v dotazníku neodpověděli s odůvodněním, že v každém národu jsou různí lidé a nelze tudíž sdělit nějaké zobecnění, zatímco při hovorech bez váhání popisovali vlastnosti a mentalitu příslušníků jednotlivých národů. Jindy respondent nebyl ochoten pohovořit o svých plánech do budoucnosti, avšak při ústní otázce zklamaným tónem pronesl: „Když nenaleznu v Čechách práci, budu se muset vrátit domů“

Část imigrantů odmítla dotazník vyplnit či se jakýmkoliv způsobem zapojit do pohovorů. Důvodem mohla být pracovní vytíženost či pouhý nezájem, jak vyplývalo mnohdy již z mimiky nebo z neurčitých odpovědí typu: „Nemám moc času.“ „Nemám telefon, abyste mi mohl zavolat.“ „Proč se tímhle vůbec zabýváte?“ „K čemu je to dobré?“ Několik respondentů odmítlo poskytnout informace z obavy špionáže.

Určitý počet respondentů kvůli nedostatečné znalosti ruštiny otázkám stěží porozuměl, čímž se vyplňování komplikovalo a časově prodlužovalo, jelikož bylo nutné objasňovat elementární věty a dotyční mnohdy stejně nebyli schopni se vyjádřit. Tento jev je výzvou, aby napříště byly k dispozici dotazníky i v uzbečtině a při sběru informací angažováni uzbečtinu ovládající tazatelé.

Jednotlivé dotazníky, které se týkají minority v Praze působících Uzbeků, označuji pro vlastní potřebu písmenem A, konkrétní osoby arabskými číslicemi. K dotazníkovým formulářům přikládám písemně zachycené záznamy z pohovorů, případně odkazy na diktafonové nahrávky. Z důvodu zachování anonymity jsem při odkazech na jednotlivé respondenty použil pouze iniciály dvou písmen, která navíc nemusí být vytvořeny z počátečních znaků křestního jména a příjmení. Iniciály doplňuji v poznámkách pod čarou údajem o uzbeckém městě, ze kterého respondent pochází, dále rokem narození a datem fixace respondentovy výpovědi. V kapitole Zúčastněný výzkum jsem pro označení jednotlivých imigrantů využil pouze jedno latinské písmeno a v poznámce pod čarou uvedl jejich město původu a rok narození. Soupisu všech respondentů, případně

2.2.STRUKTURA DOTAZNÍKU

A. ZÁKLADNÍ ÚDAJE O RESPONDENTOVI

1. Od kdy respondent v České republice pobývá?
2. Ve kterých městech respondent pobýval, od kdy v Praze?
3. Důvod pobytu (zaměstnanec, živnostník, student, azylant, jiné)
4. Rok a místo narození?
5. Místo bydliště v rodné zemi?
6. Získané vzdělání v rodné zemi?
7. Vykonávané zaměstnání?
8. Rodinný stav a počet dětí?

B. VYMEZENÍ „PUSH“ A „PULL“ IMIGRAČNÍCH FAKTORŮ

1. Zjištění příčin imigrace z Uzbekistánu?
2. Zjištění z jakých příčin si dotyční k imigraci zvolili právě Českou republiku?
3. Jakým způsobem se imigrané dověděli o možnostech a perspektivách imigrace do České republiky, zejména o nabídkách práce a studia?

C. POPIS RODNÉ ZEMĚ Z POHLEDU IMIGRANTŮ

1. Hodnocení životní, ekonomické a hospodářské úrovně Uzbekistánu
2. Hodnocení politických, náboženských a společenských poměrů
3. Hodnocení úrovně kultury země, včetně důrazu na významné osobnosti

D. PŘEDSTAVY A ZNALOSTI IMIGRANTŮ O ČESKÉ REPUBLICE V DOBĚ PŘED JEJICH IMIGRACÍ

1. S čím se imigrantům Česká, resp. Československá republika asociovala?
2. Jaké znali respondenti reáliehostitelské země?

E. POPIS ČESKÉ REPUBLIKY Z POHLEDU IMIGRANTŮ

1. Co se respondentům v Čechách líbí a co nikoliv?
2. Čím byli respondenti v Čechách překvapeni? Zda splnila Česká republika jejich očekávání?
3. Hodnocení životní, ekonomické, hospodářské úrovně země
4. Hodnocení politických, náboženských a společenských poměrů
5. Hodnocení úrovně kultury země, včetně důrazu na významné osobnosti

F. ZJIŠTĚNÍ S PŘÍSLUŠNÍKY JAKÝCH NÁRODNOSTÍ NAVAZUJÍ A UDRŽUJÍ IMIGRANTÉ SOCIÁLNÍ VZTAHY

G. ZDA A JAKÝM ZPŮSOBEM IMIGRANT NAVAZUJE A UDRŽUJE SOCIÁLNÍ A PŘÁTELSKÉ VZTAHY S ČECHY? ZACHYCENÍ ZPŮSOBU, MÍST A PŘÍLEŽITOSTÍ, KDE K NAVÁZÁNÍ VZTAHŮ DOŠLO?

H. ZDA SE IMIGRANT SETKAL S DISKRIMINACÍ ZE STRANY ČECHŮ?

I. ZJIŠTĚNÍ SEBEREFLEXE UZBECKÉ MINORITY V PRAZE A NÁZOROVÉHO SPEKTRA NA PŘÍSLUŠNÍKY NĚKTERÝCH NÁRODNOSTÍ (Kazachy, Kyrgyze, Turkmeny, Afghánce, Rusy, Ukrajince, Armény, Gruzince, Čečence, Turky, Araby, Židy, Evropany a Američany)?

J. DESKRIPTOR PRACOVNÍCH ČI STUDENTSKÝCH AKTIVIT JEDNOTLIVCŮ

K. ZACHYCENÍ MIMOPRACOVNÍCH AKTIVIT

1. Způsoby trávení volného času
2. Stravování (Jak se respondent stravuje, jakou roli v jeho jídelníčku hrají potraviny z krajiny původu a pokrmy, připravené dle uzbecké kuchyně. Jaké zastoupení mají pokrmy české kuchyně? Jak často a kdo je připravuje? Jaká stravovací zařízení respondent upřednostňuje?)
3. Konzumace alkoholických nápojů a kouření.
4. Jazyk (Jakým jazykem komunikuje imigrant s Čechy, svými krajany a dalšími cizinci?)
5. Náboženství (Jak vyznává respondent náboženství? Jak jej praktikuje? Zda nastaly nějaké změny v jeho praktikování během pobytu v Uzbekistánu a v Čechách?)
6. Festivity (Jaké a jakým způsobem slaví imigrant svátky?)

2.3. ZÚČASTNĚNÉ POZOROVÁNÍ

Zúčastněné pozorování probíhalo formou spolubydlení i navazování a udržování přátelských vztahů. Od září roku 2006 do léta následujícího roku jsem pobýval v pronajatém bytě se třemi uzbeckými studenty kurzů českého jazyka na Praze 5, od února do prosince roku 2008 u uzbeckého podnikatele a jeho přátel na Praze 3 a na Praze 1. Na podzim roku 2009 jsem přijal příslušníka uzbecké národnosti do vlastní nemovitosti v Praze 16, s nímž jsem se následujícího roku přestěhoval do pronajatého bytu na Praze 4. Zde s námi pobývala ještě uzbecká spolubydlící.

Po několik let jsem tak měl jedinečnou možnost pozorovat konkrétní sociální situace, vzorce chování skupin i jednotlivců, sociální vztahy a vazby, včetně individuální a skupinové interakce uzbeckých imigrantů se svými krajany, s příslušníky české národnosti i s dalšími, na území České republiky žijícími cizinci.

Pozitiva metody zúčastněného pozorování spatřuji v možnosti získat obrovské množství informací během nenucených rozhovorů, dále v ověření, zda se výpovědi respondentů o jejich jednání a chování shodují s realitou. V neposlední řadě metoda zúčastněného pozorování vede k pokládání otázek na témata, kterých bych si v prostředí uzbecké minority byl býval nepovšiml.

3. STRUČNÁ HISTORIE NÁRODNOSTNÍCH A ETNICKÝCH MENŠIN NA ÚZEMÍ ČESKÉ REPUBLIKY

Geografická poloha a historický vývoj současné České republiky vytvářely předpoklady pro soužití různorodých etnických skupin a národností. Vzájemné vztahy bývaly jak přátelské, přinejmenším neutrální, tak v závislosti na politické, náboženské, ekonomické a hospodářské situaci provázené nedůvěrou, neúctou, pohrdáním, různými formami diskriminace, někdy až perzekucí. Jednotlivá etnika se ve větší či menší míře stávala účastníky kulturních změn, kulturního prolínání a adaptace v novém prostředí.

Migrační procesy na území pozdějších českých zemí ať už v dobách míru či konfliktů je možné předpokládat a mnohdy i archeologickými prameny doložit již v pravěku. Pravděpodobně indoíránského původu byl lid kultury se šňůrovou keramikou ve 2. polovině 3. tisíciletí př. n. l. (období chalkolitu). Následovaly další migrace a vzájemná etnická i kulturní prolínání jednotlivých indoevropských etnik – od 5. století př. n. l. Keltů, od 1. století př. n. l. Germánů a od 5. století n. l. Slovanů. Z neindoevropských etnik přicházelo autochtonní obyvatelstvo do kontaktu v 5. století s Huny, v 6. století s Avary a o něco později s Maďary.

Významné etnické komunity ve středověkých Čechách představovali Italové, Němci a Židé. Od konce středověku se objevují Romové, jejichž početně nejsilnější migrační vlny připadají na 2. polovinu 20. století.

Od 1. poloviny 16. století jsou na území jižní Moravy přítomni Chorvaté, uprchlíci před tureckou expanzí. Po 2. světové válce byli tehdejším režimem nařčeni z kolaborace s hitlerovským Německem a následně rozptýleni po celé Moravě do dvou stovek obcí.

Z národnostního hlediska pozoruhodnou menšinu tvoří Poláci. Jedná se o jedinou minoritu, která tvoří v České republice (okres Karviná a Frýdek Místek) kompaktně usídlenou komunitu.

Od 2. poloviny 19. století přicházejí do českých zemí Bulhaři, kteří se uplatnili zejména v zemědělství. Od konce 19. století přicházejí Srbové, nejčastěji studenti.

Z národností, jejichž území se později stalo součástí SSSR, to jsou Ukrajinci, kteří pronikali do českého prostředí již od přelomu 18. a 19. století. Ti přicházeli z východní Haliče a severní Bukoviny, oblastí koncem 18. století připojených k Habsburské monarchii. Jejich komunitu tvořila inteligence, tvořená učiteli (například významní vysokoškolští profesori, chemik I. Hrobačevskij a fyzik I. Puljij) i studenty, dále

řádovými vojáky, důstojníky a sezónními pracovníky, kteří nacházeli uplatnění zpravidla na českých a moravských statcích i při těžbě uhlí v severních Čechách a na Ostravsku.

Za 1. světové války byli v Čechách a na Moravě přítomni jak zajatí ruští a ukrajinští vojáci, tak ukrajinští uprchlíci z Haliče a Bukoviny, oblastí silně zasažených bojovými akcemi.

Etnicky a národnostně pestré migrační procesy probíhaly na území nově vzniklé Československé republiky, která se stala útočištěm imigrantů za prací ze zemí východní Evropy i představitelů inteligence z různých evropských zemí, mezi nimiž se etablovali také vědci, spisovatelé, umělci a novináři. Mnozí imigranté přicházeli do Československa z politických důvodů a obavy před perzekucí. Velký podíl mezi nimi tvořili Rusové a Němci.

Po 2. světové válce došlo k hromadnému odchodu většiny sudetských Němců, od středověku v českých zemích nejvýznamnějšího a nejpočetnějšího etnika. Na druhou stranu se v poválečném Československu usazují početně nepříliš výrazné národnostní menšiny.

V důsledku občanské války v Řecku bylo přijato okolo 12 000¹ řeckých uprchlíků, z nichž se mnozí navrátili do své vlasti, popřípadě našli útočiště zejména v makedonské a albánské části bývalé Jugoslávie (etnici Makedonci a Albánci). Podle sčítání lidu roku 2001 se na území České republiky přihlásilo k řecké národnosti 3219 osob.²

Bulharská komunita se rozrostla o několik tisící jedinců. V letech 1946 – 49 bylo v pohraničí po odsunu sudetských Němců usazeno 12 000 zemědělských dělníků.³ Další vlna následovala roku 1957, kdy bylo na Mostecku a Chomutovsku přijato 4000⁴ stavebních dělníků. Roku 2001 se k bulharské národnosti přihlásilo 4363 osob.⁵

Rovněž se zvýšil počet příslušníků maďarské národnosti, tehdy na 45 000 osob⁶. V současnosti vykazují Maďaři na území České republiky populačně sestupnou tendenci.

Ve 2. polovině 20. století Československá socialistická republika přijímá v rámci hospodářské spolupráce států RVHP značné množství kubánských a vietnamských

1Šišková Tatjana, *Výchova k toleranci proti rasismu*, Praha 2008, s. 116

2Tamtéž

3Tamtéž, s. 99

4Tamtéž

5Tamtéž

6Tamtéž, s. 102

manuálních pracujících. Vietnamci se na území České republiky usazovali i v následujících desetiletích a vytvořili jednu z nejpočetnějších národnostních menšin.

V bývalé Československé socialistické republice studují většinou několikaletým pobytem limitovaní vysokoškolští studenti z evropských, afrických i orientálních zemí. V době socialismu velký podíl připadá na studenty a stážisty ze zemí, s nimiž udržovala československá vláda přátelské vztahy. Vysoké procento zaujímali občané zemí bývalého SSSR, východní Evropy, v menší míře byli zastoupeni například Afghánci a Syřané. Z výše uvedených zemí pocházeli rovněž odborářští a straničtí delegáti, z nichž se někteří léčili v československých lázeňských střediscích.

Od roku 1968 na území Československa vzniká několik vojenských základen sovětské armády, složené nejen z Rusů, ale i z představitelů různých národností a etnik celého Sovětského svazu, z nichž jako příklad uvádím alespoň Bělorusy, Ukrajince, Litevce, Lotyše, Estonce, Moldavany, Armény, Gruzince, Kazachy, Uzbeky, Tatary, Ázerbajdžánce, Tádžiky, Kalmyky, Čuvaše, Mordviny, Udmurty a Karely. Navzdory tomu byli představitelé vojenských složek ze strany Čechů zpravidla vnímáni mononárodnostně a monoetnicky jako Rusové.

Po „sametové“ revoluci roku 1989 následovalo stažení sovětských vojsk Varšavské smlouvy, na druhé straně Československá, potažmo Česká republika zaznamenává stoupající počet imigrantů ze zemí bývalého SSSR. Jejich příchod motivovala politická nestabilita, dále ekonomicky a hospodářsky nepříznivé místní poměry, v neposlední řadě o České republice, resp. bývalém Československu vytvořené pozitivní (mnohdy až idealistická) hodnocení a představy, formované jak během období socialismu, tak v postsocialistickém.

Největší podíl mezi migranty ze zemí bývalého SSSR zaujímají Ukrajinci, kteří dosáhli i prvenství v rámci početnosti všech cizineckých minorit na území České Republiky. Například ke konci roku 2011 jich Český statistický úřad zaregistroval 169151.⁷ Druhou nejpočetnější komunitu ze zemí bývalého SSSR tvoří Rusové (ke konci roku 2011 evidováno 46697 osob),⁸ po nich následují Moldavané (k témuž datu evidováno 10445 osob),⁹ Bělorusové (6853 osob),¹⁰ Kazaši (6324 osob),¹¹ Arméni (3377 osob),¹² a na sedmém místě Uzbekové (2020 osob).¹³ Minority ostatních občanů zemí

⁷Cizinci v České republice, Praha 2012, s. 48

⁸Tamtéž, s. 47

⁹Tamtéž, s.46

¹⁰Tamtéž, 2012, s. 44

¹¹Tamtéž, 2012, s.45

¹²Tamtéž., 2012, s. 44

bývalého SSSR, kromě Gruzínů v letech 2008 -2011¹⁴ nepřevyšovaly v polistopadovém období počet 1000 jedinců.

Představitelé v Čechách žijících národnostních a etnických menšin ze zemí bývalého Sovětského svazu nebývají často většinovou společností hostitelské země nijak rozlišování a většinou jsou vnímáni jako Rusové, popřípadě Ukrajinci. Dochází tedy k podobné situaci, jako tomu bylo v případě příslušníků sovětské armády, lokalizované v Československu v letech 1968 – 1991.

Kromě občanů zemí bývalého Sovětského svazu imigrují po roce 1989 na území České republiky také čeští reemigranté z Ukrajiny a Kazachstánu, po rozpadu Československé republiky slovenští občané a v neposlední řadě příslušníci zemí bývalé Jugoslávie, zasažených sérií válečných konfliktů.

Sporadicky se v Čechách obvykle dočasně usazují občané západních zemí. Tito lidé nepřicházejí do země v početných migračních vlnách, ale jako jednotlivci nebo malé skupiny. Nejčastěji se jedná o zahraniční investory či jejich zástupce, kteří v Čechách zakládají nové podniky či skupují již založené, dále studenty a misionáře, nejčastěji z církví a sekt USA.

Pro značný počet migrantů z hospodářsky a ekonomicky málo prosperujících či politickou nestabilitou ohrožených zemí východu se Česká republika stala jakousi přestupní stanicí, na cestě za „lepším“, vysněným, možno říci, v jejich očích a představách pohádkovým bohatstvím západních zemí. Tito lidé zpravidla necítí potřebu se v místním prostředí více integrovat. Za hlavní cíl si kladou pouze získání zaměstnání, přechodného bydlení a zajištění základních potřeb. Učit se český jazyk či více poznávat zemi se pro ně stává nepodstatnou a nepotřebnou záležitostí.

¹³Cizinci., 2012, s. 48

¹⁴ Viz: tabulka o počtu cizinců na s. 27

4. STRUČNÝ PŘEHLED LITERATURY O CIZINCÍCH V ČESKÉM PROSTŘEDÍ

Systematickou pozornost novodobé cizinecké migraci v českém prostředí věnují etnologové a sociologové teprve od 80. let 20. století. V následujících dvou desetiletích množství studií a publikací, které se zabývají národnostními minoritami, přibývá více méně přímou úměrou se vzrůstajícím počtem cizinců.

Odborné studie se v 80. a 90. letech zaměřovaly především na průběh migrace. Teprve na přelomu 20. a 21. století se rozvinuly, zdokonalily, popřípadě uplatnily nové výzkumné metody. Migrace se začaly ve větší míře analyzovat jak v předmigrační, tak postmigrační fázi, velký důraz se od této doby klade na interviu s respondenty, u nichž se badatelé snaží zachytit osobní zkušenosti a vnímání kultury a sociálního prostředí v hostitelské zemi.

Po roce 1989 čeští badatelé rozšiřují své spektrum výzkumu na další etnika. Shrnující informace o jednotlivých národnostních a etnických menšinách poskytuje roku 2001 vydaný sborník Tat'jany Šiškové *Menšiny a migranti v České republice*. Ten obsahuje jednotlivé kapitoly o Afgháncích, Albáncích, Bosňácích, Rusech, Ukrajincích, Vietnamcích a Romech. Dalším sborníkem, věnovaný národnostním minoritám na území České republiky je roku 2008 vydaná kniha *Etnické komunity v kulturním kontextu*, editovaná Dana Bittnerovou a Mirjam Moravcovou.

Z národnostních menšin se obrovskému zájmu ze strany vědeckých pracovníků těší vietnamská a romská komunita. Tyto minority jsou ve vědeckých kruzích i ze strany veřejnosti vnímány jako výrazné.

První odbornou reflexí vietnamského etnika v českém prostředí je kapitola I. Vasiljeva *Vietnamští pracující ve vědomí naší společnosti* v 2. svazku roku 1986 v Praze vydaného sborníku *Etnické procesy v pohraničí českých zemí po roce 1945*. O rok později následoval šestistránkový příspěvek M. Secké *Vietnamští pracující ve středočeské Frutě* (Český lid 74), který zůstává z metodologického hlediska zpracování hodnotným badatelským, můžeme říci v některých aspektech v tehdejší Československu novátorským počinem. Kromě rozpracované dotazníkové metody je studie přínosná zaměřením na zachycení kultury všedního dne. V témže periodiku byl následujícího roku otištěn článek I. Heroldové a V. Matějové *Vietnamští pracující v českých zemích*.

Studiem vietnamského etnika se zabývají zejména publikace vietnamistky Petry Mullerové, etnologa Stanislava Broučka a sociologa Jiřího Kocourka. Pro poznání způsobu života Vietnamců v České republice má zásadní význam Broučkova publikace *Český pohled na Vietnamce* (Etnologický ústav AV ČR, Praha 2003). Tentýž autor se integrací Vietnamců do českého prostředí zabývá v rozsáhlém článku *Aktuální problémy adaptace vietnamského etnika v ČR* (In: Integrace cizinců na území České republiky, Praha 2007).

Shrnující kapitoly o Vietnamcích v českém prostředí nalezneme v kapitole P. Mullerové *Vietnamci v České republice* (In. Šišková Taťjana, *Výchova k toleranci proti rasismu*, Praha 1998) a ve sborníku Taťjany Šiškové *Menšiny a migranti v České republice* (Praha 2001). Významnou prací zůstává například publikace I. Vasiljeva *Dynamika národních tradic a vlivů nového prostředí v životě vietnamské komunity v České republice* (Praha 2006).

Podrobnějšímu rozpracování tematiky vietnamské komunity v Čechách vděčíme mimo jiné diplomové práci *Vietnamská menšina v Plzni* Veroniky Kahlerové, která na PHS ZUČ zpracovala problematiku generačního posunu v žebříčku hodnot uvnitř vietnamské společnosti (2002), a následujícího roku na FF UK v Praze obhájené disertaci *Vietnamská menšina v Praze* Šárky Martínkové. Výše uvedené práce jsou metodologicky přínosné k pochopení charakteru a analýze zákonitostí ve vývoji přistěhovaleckých vln 2. poloviny 20. století.

Komplexněji je v českých vědeckých kruzích studována migrace příslušníků balkánských zemí. Na úrovni přehledů a stručných kapitol popisuje etnické a národnostní menšiny z Balkánu již zmíněná publikace Taťjany Šiškové.

Makedonskou komunitu v českém prostředí zachycuje práce I. Dorovského *Makedonci žijí mezi námi* (Masarykova univerzita, Brno 1998), Z. Korecké *Makedonské identity. Jak se vidí Makedonci v diaspoře* (diplomová práce, Praha 2003) a *Etnická image Makedonců podnikatelů v Praze* (seminární práce, Praha 2003) a Z. Schwankové *Makedonci v Praze* (In. *Etnické komunity v kulturním kontextu*, Praha 2008).

Bulharskou menšinu v Čechách reflektuje například bulharský sborník *Pobratim* (Moravcová M., Urban Z., Michajlova K., Penčev V., Světoslavov V., *Bulgari po českite zemi*, Sofie 1994) nebo hodnotný článek V. Penčeva *Sociálně psychologické pohnutky k emigraci v období přechodu 40. léta 20. století aneb o „českých Bulharech“* (In *Etnické komunity v kulturním kontextu*, Praha 2008).

Od 90. let 20. století se studují migrace některých národů bývalého SSSR, zejména Rusů a Ukrajinců. Zájem badatelů se zkoncentroval prakticky pouze na tyto dvě menšiny, pomineme-li výjimky jako například studii *Gruzínci v Čechách* Jana Černíka a *Integrace Arménů do české společnosti* Jaroslava Marouška (obě vznikly roku 2000 na základě grantu MV ČR) a *Běloruští studenti na českých vysokých školách a jejich vztahy k běloruským krajauským spolkům* od Michaely Šmídové (In *Etnické komunity v kulturním kontextu*, Dana Bittnerová, Mirjam Moravcová, Praha 2008)

První příspěvek věnovaný postavení ruské komunity v Českém prostředí představuje roku 1999 zpracovaná Výzkumná zpráva grantu MV ČR (čj.: U – 2115/99) *Ruská komunita v České republice* (D. Drbohlav, M. Lupták, J. Jánský, J. Bohuslavová). Na tuto nepřiliš rozsáhlou studii navazují tito badatelé výsledky z dotazníkového šetření, uveřejněných v kapitole *Ruská komunita v České republice* (In. Tatjana Šišková, *Menšiny a migranti v České republice*, 2001). Výzkum probíhal od října do listopadu roku 1999 v Praze a Karlových Varech formou dotazníkového šetření, kdy v prvně jmenovaném městě bylo rozdáno 55 dotazníkových formulářů (s návratností 47 exemplářů) ve druhém 45 (s návratností 27 kusů). Kromě toho bylo v každém městě učiněno 10 hloubkových interview.

Význam studie spočívá ve vymezení „push“ a „pull“ faktorů migrace a v neposlední řadě na sebraném vzorku komunity v prověření platnosti a zpochybnění platnosti migračních teorií, spatřujících v příčinách migrací čistě ekonomické zájmy – neoclassicaleconomicapproachtheory, Worldsystemtheory, duallabour market theory. Naopak za relevantní byly uznány network theory a institucional theory.

Novodobou ukrajinskou migrací se začal nejprve zabývat D. Drbohlav. Jeho příspěvek *Fenomén ukrajinských migrantů v České republice a jeho širší souvislosti* na 21. října roku 1996 konaném semináři *Soužití v multikulturní společnosti a výchova k němu v současné situaci České republiky představuje první reflexi dané tematiky.*

B. Zylinskyj je autorem publikace *Ukrajinci českých zemí po roce 1989* (Praha2002). Tematika ukrajinské migrace se odrazila v řadě dílčích studií a výzkumných zpráv. Za všechny jmenujme alespoň *Kvantitativní a kvalitativní aspekty života Američanů a Ukrajinců v České republice* (magisterská práce na katedře sociální geografie a regionálního rozvoje PŘF UK, Praha 2004) a Výzkumnou zprávu: *Integrace cizinců v ČR, Studie arménské, vietnamské a ukrajinské komunity v Praze a Středočeském kraji.* (IOM, 2003/2004, Drbohlav D.:, Ezzeddine – Lukšiková P.) Několikastránkové kapitoly encyklopedického charakteru nalezneme v již zmíněných sbornících T. Šiškové.

Institutem pro výzkum veřejného mínění zpracovaná studie *Sympatie k cizím zemím k roku 1999* prokázala značně negativistický vztah české majoritní společnosti k Rusům, potažmo příslušníkům postsovětských zemí. Pouze 11 % dotázaných uvedlo dobrý nebo spíše dobrý vztah k občanům bývalého SSSR, zatímco 46 % bylo opačného názoru.

Během posledních dvou desetiletí vznikly četné studie a publikace, které se zabývají různými aspekty imigrace, včetně negativních doprovodných jevů. Za nutné považují zmínit alespoň některé. Roku 1999 ve Sborníku prací Pedagogické fakulty Masarykovy univerzity byl zveřejněn článek *Aktuální trendy v zaměstnávání cizinců na trhu práce v ČR* (T. Fiala, J. Kunc, V. Toušek). Kolektiv autorů (A. Kroupa, M. Horáková, V. Šmolcňop, L. Nesvadbová, V. Rudolf, I. Štěpánek) se podílel na roku 1997 Výzkumným ústavem práce a soc. věcí vydané publikaci *Nelegální zaměstnávání a podnikání cizinců na českém trhu práce*. Rovněž kolektiv autorů (M. Horáková, D. Kraus a M. Polívka) vydal prostřednictvím téže instituce roku 2002 studii *Zjištění možnosti kontinuálního sledování ukazatelů (znaků) míry integrace cizinců prostřednictvím trhu práce České republiky*. Téhož roku E. Jánská obhájila na katedře sociální geografie a regionálního rozvoje na PŘF UK v Praze disertační práci *Adaptace cizinců v České republice*. Roku 2005 vyšla kniha *Kdo jsem a kam patřím?*, která se zabývá identitou národnostních menšin v ČR (Dana Bittnerová, Mirjam Moravcová a kol.). Roku 2007 vychází práce M. Fassmana *Stínová ekonomika a práce na černo*. Vydavatelství Karolinum vydalo roku 2008 D. Drbohlavem editovanou publikaci *Nelegální ekonomické aktivity imigrantů*. Roku 2009 Ministerstvo vnitra ČR přispělo k informovanosti o migraci cizinců výzkumnou zprávou *Dosavadní činnost analytického centra pro ochranu státních hranic a migraci a vyhodnocení dopadů hospodářské krize v oblasti migrace a bezpečnosti*.

Nezanedbatelné jsou rovněž odborné příspěvky M. Horákové. Roku 2004 se jednalo o *Vývoj migrační politiky České republiky* (In: Člověk v tísní – společnost Č. T., o. p. s.), v následujících letech o Výzkumným ústavem práce a sociálních věcí vydávané studie: *Cizinci na trhu práce v České republice 1994 – 2004* (vyd. 2005), *Zahraniční pracovní migrace v České republice dva roky po vstupu ČR do EU* (vyd. 2006), *Přístup imigrantek a imigrantů k vzdělání a na trh práce v ČR* (Aplikovaná sociologie 2007), *Mezinárodní pracovní migrace v ČR* (č. 22 a č. 23, vyd. 2009), *Vývoj pracovních migrací v České republice v období hospodářské recese* (Praha 2010).

Sociologické nakladatelství SLON roku 2010 vydalo studii M. Rákoczyové a R. Trbohy *Sociální integrace přistěhovalců v České republice* a také publikaci Dušana Drbohlava *Migrace a (i)migranti v Česku*, která se zabývá fenoménem migrace a jevy s ní spojenými, zejména v letech 1989-2009. Dokumentována jsou například témata: migrační politika, integrace imigrantů, dopady a podmíněnosti migrace v Česku, vnímání cizinců a imigrantů Českou majoritní společností, migrační trendy ve střední Evropě a dopady globální ekonomické krize na migraci a migranty v Česku.

Z odborných publikací či studií, věnovaným etnografickým tématům Střední Asie jmenujme alespoň práce Petra Kokajsla a Jana Pargače: *Výběrová bibliografie Střední Asie a Kazachstánu a studie ke kazašskému nacionálnímu hnutí* (FF UK Praha 2009), *Kyrgyzstán a Kyrgyzové* (Petr Kokaisl, Jibek Aibekovna Saparbekova, Pavel Michálek FF UK Praha 2008), *Lidé z hor a pouští: Tádžikistán a Turkmenistán* (Petr Kokaisl, Jan Pargač a kol., FF UK Praha 2007), *Pastevecká společnost v proměnách času* (Kokaisl Petr, FF UK Praha 2006), *Nomádská společnost v procesu modernizace středoasijských republik bývalého SSSR* (diplomová práce Petra Kokajsla, ved. Jan Pargač, FF UK Praha, Ústav etnologie 2006), *Postsocialistická transformace a změny kultury ve středoasijských republikách na příkladu Kyrgyzstánu a Turkmenistánu* (Petr Kokaisl, škol. dis. práce Jan Pargač, FF UK, Ústav Etnologie Praha 2005).

Komplexností zpracování si pozornost zajisté zaslouží na Ústavu etnologie FF UK roku 2009 obhájená rigorózní práce Terezy Hejzlarové *Tradiční kočovnické kultury Střední Asie* (školitel PhDr. Jan Pargač CSc.). Studie encyklopedického charakteru podává ucelený přehled o geografii, klimatu, historii, etnogenezi, jazyku, náboženství, sociální struktuře, rodinné obřadnosti, oděvu, stravě, hudbě, slovesném folkloru a tradiční zábavě středoasijských národů – Kazachstánu, Kyrgyzstánu, Turkmenistánu a Uzbekistánu.

5. UZBECKÁ KOMUNITA NA ÚZEMÍ ČESKÉ REPUBLIKY

Uzbekistán se s celkovým počtem více než 29 000 000¹⁵ obyvatel řadí k nejlidnatějším státům Střední Asie, přičemž v rámci zemí bývalého SSSR zaujímá po Rusku a Ukrajině třetí místo. Jeho národnostní složení tvoří z 80 % Uzbekové, z 5,5% Rusové, z 5% Tádžikové, z 3% Kazaši, z 2,5 % Karakalpakové, z 1,5 % Tataři a 3% připadají na ostatní národnostní a etnické menšiny. 88% obyvatel se hlásí k islámu, většinou sunitského směru, 9% k pravoslaví, 3% k ostatním náboženstvím a konfesím. Uzbekistán se řadí k zemím s vysokou hrubou mírou porodnosti (18, 6 promile).¹⁶ 6, 32 % obyvatelstva je ve věku 0 – 14 let, 59, 6% 15 - 64 let, 4,62 % nad 65 let. Roční přirozený přírůstek obyvatelstva dosahuje 1, 65 %¹⁷.

Na území České republiky vytvořili občané Uzbekistánu po Kazaších nejpočetnější středoasijskou minoritu, kterou z etnického hlediska netvoří pouze Uzbekové, ale například i Tádžikové, Rusové, Arabové, Kazaši, Íránci, Korejci, Afghánci, Tataři, popřípadě míšenci.

5.1. POČETNOST UZBECKÉ MINORITY V ČESKÉ REPUBLICE

Během 90. let minulého století počet uzbeckých imigrantů v České republice vzrůstal velmi pozvolna. Naopak v následujícím desetiletí začala pomyslná populační křivka prudce stoupat, zejména v letech blíže k roku 2008, kdy bylo dosaženo kulminačního maxima.

Český statistický úřad¹⁸ k roku 1994 zaevidoval na území České republiky 2 občany Uzbekistánu, k roku 1995 16, k roku 1996 34, k roku 1997 51, k roku 1998 61, k roku 1999 68, k roku 2000 77,¹⁹ k roku 2001 87,²⁰ k roku 2002 104,²¹ k roku 2003 167,²² k roku 2004 265,²³ k roku 2005 384,²⁴ k roku 2006 519,²⁵ a k roku 2007 1148.²⁶

¹⁵<http://cs.wikipedia.org/wiki/Uzbekist%C3%A1>, (záznam: 1. 12. 2012)

¹⁶<http://www.zemepis.com/hmp.php> (záznam: 1. 12. 2012)

¹⁷Džabarov I., Uzbeki, Taškent 2007, s. 33

¹⁸Ročenky Českého statistického úřadu disponují údaji o počtu cizinců s pobytem na 12 měsíců a více, s trvalým pobytem, s vízem nad 90 dní a azylanty. K souhrnným cifrámo počtu příslušníků jednotlivých zemí je nutné vytvořit součet všech těchto kategorií cizinců.

¹⁹Cizinci v České republice, vyd. Český statistický úřad 2001, 21, zde jsou uvedeny počty imigrantů v letech 1994 – 2000

²⁰Cizinci., 2002, s. 31

²¹Cizinci., 2003, s. 31

²²Cizinci., 2004, s. 36

²³Cizinci., 2005, s. 40

V roce 2008 dosáhl počet příslušníků uzbecké minority na území České republiky kulminačního maxima, kdy dle statistik, které vycházejí z údajů o povolení k pobytu, působilo v České republice 2455 uzbeckých imigrantů.

Druhá polovina tohoto roku přinesla spoustě Uzbeků v České republice mimořádné komplikace. Zcela neočekávaně se v českém hospodářství a ekonomice projevíly důsledky globální krize, které citelně zasáhly především cizinecké minority s vysokým podílem gastarbajtrů. Mnozí z nich zcela ztratili zaměstnání, jiní našli pracovní činnosti v menším rozsahu než doposud a nezřídka se živili jen příležitostnými brigádami, podnikatelé se potýkali s nízkou poptávkou po službách nebo zcela krachovali.

Uzbeckou minoritu kvůli vysokému podílu gastarbajtrů citelně postihla recese poptávky po pracovní síle. K tomuto stavu přispěla často nízká kvalifikace vysokého procenta imigrantů, kteří měli mizivé šance uplatnění na trhu práce, neorientovali se v české legislativě, týkající se života cizinců, a tudíž se ocitli v úplné závislosti na pracovních agenturách, které dotyčným zpravidla nenabízeli žádné alternativy zaměstnanecké či podnikatelské činnosti.

S cílem alespoň částečně vyřešit kritickou situaci nezaměstnaných cizinců a také zamezení případné kriminální činnosti schválila česká vláda pro období 16. 2. - 15. 12. 2009 projekt *Návrat domů*, který jednotlivcům v bezvýchodné situaci poskytl jednorázový příspěvek ve výši 500 USD, od 27. 7. již jen 300 USD, včetně úhrady zpáteční letenky.

Největší zájem o toto řešení projevíli nezaměstnaní dělníci z Mongolska v počtu 1342 osob (64 % z celkového počtu v projektu angažovaných 2089 cizinců), po nich následovalo 341 Uzbeků a 283 Vietnamců. Celkové náklady projektu čítaly 67 000 000 českých korun.²⁷

Rok 2008 zanechal výraznou disproporci ve statistických údajích, co se týče povolení k pobytu (2455) a evidence jedinců s platným pracovním povolením či v zaměstnaneckém poměru (3611).²⁸ Běžně se stávalo, že imigranté měli vyřízeno pracovní vízum na celý rok, avšak jejich pobyt se v důsledku krizové situace zkrátil a

²⁴Cizinci., 2006, s. 47

²⁵Cizinci., 2007, s. 47

²⁶Cizinci., 2008, s. 49

²⁷<http://www.ceskatelevize.cz/ct24/domaci/46047-prvni-skupina-nezamestnanych-mongolu-odletela-domu/>
(záznam: 1. 12. 2012)

http://ekonomika.idnes.cz/kampan-za-67-milionu-zbavila-cesko-stovek-mongolu-i-nelegala-z-usa-px6-/ekonomika.aspx?c=A091217_145319_ekonomika_cen (záznam: 1. 12. 2012)

²⁸Cizinci., 2012, s.115

dotyční Českou republiku předčasně opustili. Data o pobytu cizinců v ročence Českého statistického úřadu vycházejí ze stavu koncem roku, kdy bylo evidováno pouhých 2455 Uzbeků. Rovněž poměrně vysokou cifru povolení k pobytu vykazuje i rok 2009 počtem 1972²⁹ vydaných pracovních povolení, byť v České republice ke konci roku pobývalo jen 2086 Uzbeků. Cifra 1972 tak rovněž zdaleka neodráží skutečný stav cizinců s pracovním povolením ke konci roku 2010.

V roce 2009 byla také vyhlášena amnestie pro nelegálně pobývajících cizince, jestliže se dobrovolně přihlásí u české policie. Později byl projekt rozšířen o možnost proplacení letenky. Rovněž této alternativy řešení pobytových problémů v České republice využili někteří Uzbekové. V západočeském kraji se první z nelegálně pobývajících cizinců přihlásil na policejní stanici 17. září třicetiletý občan Uzbekistánu, kterému vypršela platnost víza již v březnu. Celkem se do tohoto projektu přihlásilo 169 cizinců.³⁰

Vzniklá krizová situace zapříčinila zpřísnění kritérií vízové legislativy i pro uzbecké občany, čímž se možnosti imigrace na území České republiky eliminovaly na **minimum**.³¹

Mnohé potenciální imigranty v domovské zemi od úsilí získat vízum do České republiky odrazovaly informace, šířené jak navrátilci, tak na území České republiky zůstávající imigranté, kteří se v telefonických hovorech či během internetové komunikace s členy rodin, příbuznými a přáteli vyjadřovali negativně o současné hospodářské, ekonomické a legislativní situaci, s čímž rovněž souvisely zhoršené možnosti výdělečných činností.

V následujících letech zaznamenáváme v České republice pokles počtu občanů Uzbekistánu k roku 2009 na 2086,³² v roce 2010 na 2007,³³ přičemž ke konci roku registrujeme mírné zvýšení na 2020 osob.³⁴

Tyto údaje svědčí o reakci mnohých uzbeckých imigrantů na během posledních čtyř let vytvořené poměry. Zatímco část Uzbeků se k nově vzniklé situaci více méně adaptovala, někteří byli nuceni k přehodnocení svých plánů a k rozhodnutí pro návrat

²⁹ Tamtéž

³⁰ http://ekonomika.idnes.cz/ilegaly-bez-prace-ceka-amnestie-dmk/ekonomika.aspx?c=A090506_095458_ekonomika_fih (záznam: 1. 10. 2010)
<http://www.ceskatelevize.cz/ct24/domaci/50339-bezplatnou-letenku-by-mohli-dostat-i-nelegalni-cizinci/> (záznam: 1. 12. 2012)

³¹ Drbohlav Dušan, Migrace a (i)migranti v Česku, Praha 2010, s. 147

³² Cizinci., 2010, s. 47

³³ http://notes.czso.cz/csu/cizinci.nsf/tabulky/ciz_pocet_cizincu-001 (záznam: 1. 12. 2012)

³⁴ Cizinci., 2012, s. 48

do hostitelské země nebo pro imigraci do zahraničí. Velkou oblibu si u občanů Uzbekistánu coby imigrační destinace získalo v poslední době například Švédsko.

Značný pokles počtu imigrantů po roce 2008 vykazují kromě Uzbeků také například Mongolové, Moldavané a Tádžikové³⁵. Počet Uzbeků se oproti roku 2008 snížil v roce 2009 o 16%, v roce 2010 o 18%. Ke konci roku 2011 došlo překvapivě k nepatrnému početnímu vzestupu oproti roku předchozímu.

Ze zemí bývalého SSSR vykazují Uzbekové v letech 2009 a 2010 nejstrmější pokles počtu imigrantů v rámci cizinců ze zemí bývalého SSSR. Dokonce ani u Tádžiků nebyla sestupná tendence v těchto letech tak výrazná (oproti roku 2008 v roce 2009 13%, v roce 2010 15%). Naopak ke konci roku 2011 uzbeckí imigranti dosáhli zanedbatelného početního nárustu, zatímco Tádžiků oproti roku 2008 ubylo o 35%.

Trvale sestupnou tendenci zaznamenáváme i u Moldavanů. U nich počet imigrantů oproti roku 2008 poklesl k roku 2009 o 3%, roku 2010 o 10% a v roce 2011 o 18%. Ukrajinců k roku 2009 oproti předchozímu roku dokonce přibylo o 2%, následující léta však dokládají mírný pokles (-1% v roce 2010 oproti roku 2008, -2% oproti v roce 2011 oproti roku 2011). Ostatní cizinci ze zemí bývalého SSSR vykazují i po roce 2008 početní vzestup.

Náhlé omezení počtu pracovních míst se odrazilo také u mongolských imigrantů. Oproti roku 2008 se jejich počet prudce snížil již v roce 2009 o celých 25%, následujícího roku došlo oproti roku 2008 k 23% a v roce 2011 k 21% poklesu.

Pro léta 2008 – 2010 platné statistické údaje o početnosti imigrantů z Uzbekistánu i Mongolska odrážejí shodné rysy obou komunit. Již zmíněné hospodářské, ekonomické, pracovní a legislativní problémy hostitelské země se dotkly především imigrantů, kteří vykonávali nekvalifikované pracovní pozice. A právě u oněch tří výše zmíněných imigračních skupin tvořili tito pracovníci velký podíl. Proto také především Mongolové a na druhém místě Uzbekové ponejvíce využili nabídek projektu Návrat domů.

Téměř totožný počet uzbeckých imigrantů v roce 2010 i 2011 může signalizovat určitou ekonomickou stabilizaci u dosud v České republice působících uzbeckých imigrantů. Vývoj především politických, hospodářských, ekonomických a legislativních poměrů v následujících letech může přispět jak k zachování jejich dosavadní početnosti, tak k jejich demografickému propadu nebo i vzestupu.

³⁵ Viz: tabulka o počtu cizinců na s.27, zde uvedeny i údaje pro níže v této kapitole uvedený popis početnosti cizinců ze zemí bývalého SSSR:

Vytvoření názorné představy o počtu uzbeckých imigrantů v jednotlivých letech i porovnání početnosti cizinců z dalších zemí bývalého SSSR, dále v České republice významné minority Vietnamců a Mongolů poskytuje tabulka, zpracovaná na základě údajů ročenek, vydaných Českým statistickým úřadem v letech 2001- 2012.

TABULKA POČTU CIZINCŮ ZEMÍ BÝVALÉHO SSSR, DÁLE VIETNAMCŮ A MONGOLŮ V LETECH 2001 AŽ 2012³⁶

	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Arménie	1046	1005	1012	1246	55	1455	1624	3181	3213	3502	3377
Ázerbajdžán	86	133	129	194	195	219	301	478	664	739	927
Bělorusko	2536	2728	2655	3046	3191	3438	3977	6171	6932	6966	6853
Estonsko	28	39	39	29	41	47	59	101	111	124	
Gruzie	289	295	302	351	398	476	636	1075	1152	1220	1170
Kazachstán	2226	2159	2004	2189	2289	2452	3038	5225	5845	6211	6324
Kyrgyzstán	205	228	239	301	305	341	479	797	880	878	904
Litva	101	111	109	160	221	286	356	549	579	601	
Lotyšsko	65	68	63	74	84	90	104	184	212	258	
Moldavsko	2477	2760	3261	4087	4682	6206	8038	12767	12423	11520	10445
Ruská fed.	12424	12814	12605	15032	16627	18954	23690	39515	43578	45691	46697
Tádžikistán	35	46	42	48	53	59	191	257	238	193	166
Turkmenistán	10	15	17	20	23	26	35	52	66	62	53
Ukrajina	51825	59145	62282	78301	87834	102657	126799	172628	175697	171149	169151
Uzbekistán	87	104	167	265	384	519	1148	2455	2086	2007	2020
Mongolsko	1153	1472	1542	2052	2435	3282	6028	10036	7483	7729	7955
Vietnam	23924	27143	29046	34248	36903	40835	51159	95098	96946	97012	95736

³⁶ V tabulce jsou zahrnuty všechny typy pobytů, včetně azylantů

5.2. PŮSOBENÍ UZBECKÝCH IMIGRANTŮ DLE REGIONŮ ČESKÉ REPUBLIKY

Uzbečtí imigranté působí především v české metropoli. V roce 2004 tvořili pražští Uzbekové pouhý 48% podíl z celkového počtu své minority, následujícího roku 64%, roku 2006 68%, roku 2007 64%, roku 2008 68% a roku 2009 56%, roku 2010 64% a roku 2011 68%.

Po Praze vykazuje nejvyšší počet Uzbeků Středočeský kraj, což je vysvětlitelné blízkostí metropole. Z dalších českých krajů jsou uzbečtí imigranté zastoupeni především v Plzeňském kraji. V Plzni studuje mnoho uzbeckých studentů. Mnohem méně Uzbeků je evidováno v Brně a okolí. Ostatní kraje vykazují pouze sporadický počet občanů Uzbekistánu, a to i v roce kulminačního maxima 2008, kdy pouze kraj Vysočina přesáhl celkový počet třiceti uzbeckých imigrantů. V ostatních letech však naopak vykazuje tento region minimální počet Uzbeků (0-6 osob v letech 2004-2012). Níže uvedená tabulka hovoří o v rámci České republiky značně nerovnoměrném rozložení uzbecké minority.

TABULKA ÚZEMNÍHO ROZLOŽENÍ UZBEKŮ V Č.R. DLE KRAJŮ V LETECH 2004 – 2012
(na požádání 10. 1. 2013 zpracoval Český statistický úřad.)³⁷

	PH	JČ	JM	KV	HK	LB	MS	OL	PA	PL	STR	UL	VYS	ZL
2004	126	8	12	13	1	2	9	8	4	36	23	6	0	2
2005	223	10	11	14	1	2	29	7	1	33	24	6	0	2
2006	354	8	10	9	3	4	6	8	0	35	44	13	0	2
2007	735	19	34	29	6	16	28	18	16	78	116	9	2	1
2008	1661	22	61	28	11	16	15	12	14	173	247	10	36	1
2009	1387	13	63	37	27	37	11	13	14	125	143	23	4	3
2010	1290	23	69	34	35	22	7	12	18	111	132	24	6	4
2011	1367	25	51	30	32	13	3	17	17	81	105	18	6	3

³⁷Vysvětlivky: PH – Praha, JČ – Jihočeský kraj, JM – Jihomoravský kraj, KV – Karlovarský kraj, HK – Hradecký kraj, LB – Liberecký kraj, MS – Moravskoslezský kraj, OL – Olomoucký kraj, PA – Pardubický kraj, PL – Plzeňský kraj, STR – Středočeský kraj, UL – Ústecký kraj, VYS – kraj Vysočina, ZL – Zlínský kraj

5.3. PRACOVNÍ A PODNIKATELSKÉ AKTIVITY UZBECKÝCH IMIGRANTŮ

Uzbeckou minoritu v České republice charakterizuje značně vysoké zastoupení *gastarbajtrů* v zaměstnaneckém poměru či alespoň s platným pracovním povolením. Práci většině Uzbeků zprostředkovaly pracovní, zpravidla ukrajinské agentury. Uzbečtí imigranté se nejčastěji uplatňují ve stavebnictví, v obchodu jako prodavači, případně vykonávají celou řadu více méně sezónních prací (například v zemědělství, lesnictví, při rozdávání reklamních letáků na koncerty v centru Prahy).

Mnohem menší podíl v uzbecké minoritě zaujímají držitelé živnostenského oprávnění. Uzbečtí podnikatelé zpravidla provozují činnosti ve stavebnictví a rozličných sektorech služeb. Mnozí ve skutečnosti živnostníky nejsou. Stali se jimi účelově s cílem získání povolení k pobytu v České republice a potažmo možnosti vykonávat výdělečné činnosti v nelegálním zaměstnaneckém poměru. Někteří podnikatelé pracují na bázi *švarc* systému.

Statistické údaje o počtu živnostníků prozrazují některé na první pohled v komunitě imigrantů skryté skutečnosti. Nízký podíl podnikatelů může odrážet specifika ve struktuře cizinecké minority a nízkou míru integrovanosti v prostředí hostitelské země. Živnostník cizinec musí totiž zpravidla osvědčit alespoň základní znalost pracovní legislativy a sociálního prostředí hostitelské země. Vzrůstající počet podnikatelů, zejména v době ekonomické a hospodářské krize, může zároveň prozrazovat větší počet fiktivních živnostníků a nelegálně pracujících jedinců.

Porovnáme-li údaje o živnostnících a osobách s pracovním povolením, zjistíme, že pouze roku 2002 byl počet obou skupin vyrovnaný. V následujících letech se poměr mezi živnostníky a zaměstnanci postupně měnil. Roku 2003 a 2004 bylo živnostníků cirka o polovinu méně, roku 2005 čtyřnásobně, roku 2006 sedminásobně, roku 2007 sedmadvacetinásobně, roku dokonce 2008 osmdesátinásobně! Počet živnostníků tedy k poslednímu uvedenému roku vzrostl oproti roku 2002 o pouhých 21 jedinců. Roku 2009 byl podíl osob s pracovním povolením oproti živnostníkům pouze 14 krát menší, v následujícím roce již jen 4 krát a roku 3 krát.

**TABULKA PRACOVNÍCH AKTIVIT UZBECKÝCH IMIGRANTŮ
V LETECH 2002-2011³⁸**

	Celkem	povolení k zaměstnání	Živnostníci
2002	32	16	16
2003	40	26	14
2004	38	25	13
2005	100	80	20
2006	206	181	25
2007	976	941	35
2008	3656	3611	45
2009	2117	1972	145
2010	1168	941	227
2011	1269	943	326

Při získání pracovního či podnikatelského víza mnozí žadatelé využili služeb ukrajinských zprostředkovatelů a konzultantů, tzv. *klientů*. Uzbeckých, popřípadě z jiných zemí bývalého SSSR pocházejících zprostředkovatelů bychom našli minimum.

Ceny za asistenci při zprostředkování víza se zpravidla pohybují mezi 1000 – 2000 USD. Vyskytly se však i případy, kdy žadatelé zaplatili mnohem více.

Vysoký podíl mezi gastarbajtry zauímají obyvatelé uzbeckých provincií, zejména z oblasti Ferganské doliny a Kaškadarji.

Vydělané peníze, resp. jejich část zasílají uzbečtí imigranti rodinným příslušníkům. Z důvodu finanční úspory za platbu peněžních převodů z České republiky do Uzbekistánu imigranti příležitostně transportují určité částky při návratu domů. Někdy je posílají přímo prostřednictvím domů navracejících se přátel či příbuzných.

5.4. STATISTIKY O UZBECKÝCH DĚTECH, ŽÁCÍCH A STUDENTECH

³⁸ http://www.czso.cz/csu/cizinci.nsf/datove_udaje/ciz_zamestnanost#rok (záznam: 1. 12. 2012)

Uzbečtí imigranté vykazují v rámci své minority značné procento vysokoškolských studentů, kteří například v zimním semestru roku 2011 tvořili 8,6%. Pro porovnání uvádím například ruské studenty s 6,2%, Bělorusy s 7,7%, Armény s 2,4%, Moldavany s 1,7% a Ukrajince pouze s 1% a Vietnamce s 0,8% podílem. Minority dalších příslušníků zemí bývalého SSSR jako například Kazaši, Gruzíni, Ázerbajdžánci jsou zastoupeni v hostitelské zemi rovněž značně vysokým počtem vysokoškolských studentů. Jmenovitě gruzínští studenti tvořili roku 2011 v rámci své minority 9,4%, Azerbajdžánci 14,3% a Kazaši dokonce 15,2%. Tyto údaje dokazují, že velké procento vysokoškolských uzbeckých studentů bylo k imigraci do České republiky motivováno získáním vzdělání, byť je nutné vždy počítat s určitým počtem studentů, kteří jsou držiteli daného statusu více méně účelově s cílem obdržet povolení k pobytu v hostitelské zemi.

Naopak na středních, základních i mateřských školách jsou uzbečtí imigranté zastoupeni sporadickým počtem jedinců (a to i v porovnání s ostatními, na území České republiky působícími cizinci, včetně Ukrajinců, Rusů, Moldavanů). Z toho je možné vyvodit nízkou integrovanost uzbecké minority v českém sociálním prostředí. Jen velmi málo uzbeckých rodin našlo v České republice nový domov.

5.4.1. STUDENTI VYSOKÝCH A VYŠŠÍCH ODBORNÝCH ŠKOL

Nezanedbatelný, byť menšinový podíl mezi uzbeckými imigranty tvoří studenti vysokých škol. Například roku 2003 tvořili svým počtem 43³⁹ v komunitě uzbeckých imigrantů dokonce přibližně čtvrtinový podíl (z celkového počtu 167). Čím blíže k roku 2008, tím více proporce vysokoškolských studentů klesala z důvodu zvyšujícího se počtu uzbeckých gastarbajtrů. Roku 2008 tvořili svým počtem 175⁴⁰ studentů pouhých 7,1% v celkovém počtu 2455 občanů Uzbekistánu, následujícího roku 9,2% (191 z 2086),⁴¹ o rok později 9,1% (183 z 2007),⁴² v roce 2011 přibližně 8,6% podíl (173 z 1819).⁴³

³⁹Cizinci., 2012, s. 167

⁴⁰ Tamtéž

⁴¹ Tamtéž

⁴² Tamtéž

⁴³ Tamtéž

Studium na vyšších odborných školách není cizinci příliš žádané. V uzbecké minoritě statistické údaje evidují po dobu tří let (2007/2008, 2008/2009, 2009/2010) 1 studentku.⁴⁴ V školním roce 2010/2011 jsou evidováni 2,⁴⁵ v zimním semestru roku 2012 5⁴⁶ studujících.

Největšímu zájmu se těší vysoké školy s ekonomickým a technickým zaměřením. Uzbečtí studenti téměř výhradně upřednostňují finančně perspektivní obory. Získané vzdělání by mělo podle jejich představ zajistit uplatnění v lukrativních oborech, aby byli schopni materiálně zabezpečit sebe sama i plánované rodiny.

Rovněž držitelé studentských víz mnohdy nelegálně pracují nebo mění účel pobytu s cílem získání podnikatelského nebo pracovního víza. Jen nepatrná část studentů využívá podpory ze strany rodičů, případně svých příbuzných, mnohem častěji naopak domů zasílají alespoň v nepravidelných intervalech řádově několik stovek USD.

5.4.2. STUDENTI STŘEDNÍCH ŠKOL

Uzbečtí studenti jsou na českých středních školách zastoupeni minimálně. Setkáváme s nimi od roku 2003/2004, kdy tento typ škol absolvovali 4 uzbečtí imigranté,⁴⁷ V roce 2004/2005 se jednalo o 5,⁴⁸ v roce 2006/2007 o 6,⁴⁹ v roce 2007/2008 o 6,⁵⁰ v roce 2008/2009 o 9,⁵¹ v roce 2009/2010 o 10,⁵² v roce 2010/2011 o 7⁵³ a v zimním pololetí roku 2012 o 15⁵⁴ absolventů.

Pouze pro školní roky 2003/2004 a 2004/2005 zveřejňoval Ústav pro informace ve vzdělávání podrobnější údaje o druhu středních škol, které cizinci v České republice studovali. V případě uzbeckých středoškoláků šlo o 2 gymnazisty, 1 absolventku SOŠ a 1

⁴⁴ Statistická ročenka školství (2007/2008), vyd: Ústav pro informace ve vzdělávání, Praha 2008, tab: E – 16
Statistická., (2008/2009), 2009 tab: E – 20
Statistická., (2009/2010), 2010 tab: E – 21

⁴⁵ Cizinci., 2011, s. 157

⁴⁶ Cizinci., 2012, s. 152

⁴⁷ Statistická., 2004, tab:A- 20

⁴⁸ Statistická., 2005, tab: A- 20

⁴⁹ Statistická., 2007, tab: D- 25

⁵⁰ Statistická., 2008, tab:D- 31

⁵¹ Statistická., 2009, tab:D- 32

⁵² Statistická., 2005, tab:D 29

⁵³ Cizinci., 2011, s. 157

⁵⁴ Cizinci., 2012, s. 152

absolventku SOU ve školním roce 2003/2004⁵⁵. V školním roce 2004/2005 studovalo na gymnáziu 5, na SOŠ 2 a na SOU 1 uzbecký imigrant⁵⁶.

Pro předchozí i následující roky nebyly tyto informace zjišťovány a fixovány. Jsou proto pro studijní účely žel nedostupné.

Ve statistikách nejsou rovněž evidována data o počtu studentů kurzů českého jazyka, které organizovaly jazykové agentury

5.4.3. ŽÁCI ZÁKLADNÍCH ŠKOL

Nevysoký počet vykazují v České republice i žáci základních škol. Za školní rok 2002/2003 statistiky evidují 11⁵⁷ žáků, za 2003/2004 14,⁵⁸ za 2004/2005 12,⁵⁹ za 2005/2006 13⁶⁰, za 2006/2007 18⁶¹, za 2007/2008 22,⁶² za 2008/2009 25,⁶³ za 2009/2010 29,⁶⁴ za 2010/2011 30⁶⁵ a za 2011/2012 36⁶⁶.

5.4.4. DĚTI V MATEŘSKÝCH ŠKOLÁCH

Velmi nízká jsou rovněž data uzbeckých dětí v mateřských školách. Uzbecké děti se v českých školkách objevují až v roce 2005/2006 v počtu 2⁶⁷ jedinců, v následujícím roce v počtu 4⁶⁸, v letech 2007/2008 a 2008/2009 ve stejném počtu,⁶⁹ v roce 2009/2010 dokonce jen v počtu 3,⁷⁰ v roce 2010/2011 v počtu 4,⁷¹ v roce 2012 v počtu 6.⁷²

⁵⁵ Statistická., 2004, tab:D - 59, D - 77, D - 96

⁵⁶ Statistická., 2005, tab. D- 61, D - 79, D - 98

⁵⁷ Statistická., 2003, tab:C - 19

⁵⁸ Statistická., 2004, tab: A - 20

⁵⁹ Statistická., 2005, tab: A - 20

⁶⁰ Statistická., 2006, tab: C - 10

⁶¹ Statistická., 2007, tab: C - 17

⁶² Statistická., 2008, tab: C - 28

⁶³ Statistická., 2009, tab: C - 29

⁶⁴ Statistická., 2010, tab: C - 27

⁶⁵ Cizinci., 2011, s. 157

⁶⁶ Cizinci., 2012, s. 152

⁶⁷ Statistická., 2006, tab: B - 9

⁶⁸ Statistická., 2007, tab: B - 9

⁶⁹ Statistická., 2008, tab: B- 18

Statistická., 2009, tab: B- 19

⁷⁰ Statistická., 2010, tab: B- 18

⁷¹ Cizinci 2011, s. 157

⁷² Cizinci 2012, s. 152

K porovnání dat z oblasti vzdělávání uzbeckých imigrantů v Českém prostředí a některých dalších cizineckých minorit, zejména ze zemí bývalého SSSR poslouží tabulky pro školní roky 2009/2010, 2010/2011 a 2011/2012, vypracované na základě údajů Českého statistického úřadu.

TABULKY O VZDĚLÁVÁNÍ UZBEKŮ A PŘÍSLUŠNÍKŮ NĚKTERÝCH DALŠÍCH NÁRODNOSTÍ V ČR⁷³

2009/2010	Mateřské školy	Základní školy	Střední školy	Konzervatoře	Vyšší odborné školy	Vysoké školy
Arménie	28	131	116	0	3	64
Bělorusko	45	186	126	2	1	463
Kazachstán	42	185	169	0	7	659
Kyrgyzstán	4	54	18	0	2	
Moldavsko	38	270	115	2	6	135
Rusko	279	1161	753	13	27	2273
Ukrajina	906	3170	1785	17	73	1372
Uzbekistán	3	29	10	0	1	191
Mongolsko	82	445	138	1	1	115
Vietnam	1138	317	2168	0	3	716

2010/2011	Mateřské školy	Základní školy	Střední školy	Konzervatoře	Vyšší odborné školy	Vysoké školy
Arménie	27	136	105	1	7	78
Bělorusko	56	185	125	4	3	520
Kazachstán	44	186	173	0	14	807
Kyrgyzstán	5	55	28	0	2	
Moldavsko	65	308	143	0	7	160
Rusko	306	1211	746	17	36	2558
Ukrajina	1030	3262	2001	20	84	1472
Uzbekistán	4	30	7	0	2	183
Mongolsko	100	477	65	2	3	112
Vietnam	1149	3066	2298	0	0	727

⁷³ Cizinci., 2010, s. 160, 175
Cizinci., 2011, s. 157, 172
Cizinci., 2012, s. 152, 167

2011/2012	Mateřské školy	Základní školy	Střední školy	Konzervatoře	Vyšší odborné školy	Vysoké školy
Arménie	32	119	97	1	0	81
Bělorusko	61	181	139	5	5	526
Kazachstán	46	175	168	1	19	962
Kyrgyzstán	96	54	32	0	4	
Moldavsko	92	304	160	0	6	173
Rusko	353	1244	900	17	55	2874
Ukrajina	1089	3392	2139	23	89	1647
Uzbekistán	6	36	15	0	5	173
Mongolsko	122	457	196	1	0	112
Vietnam	1298	2852	2340	1	2	775

5.5. UZBEČTÍ AZYLANTÉ

Zanedbatelný počet mezi uzbeckými migranty tvoří azylanté, popřípadě žadatelé o právo azylu. V letech 1998 - 2011 podalo žádost o azyl celkem 390 občanů Uzbekistánu. Vyhověno bylo 49 žádostem, přičemž 3 jedincům bylo uděleno české občanství (v roce 2010 uděleno jedné, v následujícím roce dvěma osobám). Doplňková ochrana byla udělena v letech 2006-2011 35 občanům Uzbekistánu.⁷⁴

Statistické údaje o uzbeckých žadatelích o azyl poskytuje tabulka, zpracovaná na základě údajů z ročenek Českého statistického úřadu.

TABULKA O POČTU ŽADATELŮ O AZYL V LETECH 1998 -2011⁷⁵

	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
UZH	1	9	7	34	84	73	30	32	25	25	15	16	13	26	
	1	2	0	0	0	0	1	17	2	11	0	4	1	10	

Vysvětlivky: první cifra udává počet žadatelů o azyl, druhá počet udělených azylů

⁷⁴Cizinci., 2012, s. 77 - 78

⁷⁵ Tamtéž

5.6. GENDEROVÉ ZASTOUPENÍ UZBECKÝCH IMIGRANTŮ V ČESKÉ REPUBLICE

Ženy mezi uzbeckými imigranty tvořily v prvních letech migrace přibližně polovinu, postupně jejich početní zastoupení ustoupilo ve prospěch mužské populace. K roku 2008 zaujímaly uzbecké ženy ve své minoritě pouhých 16,4%,⁷⁶ k roku 2009 21,9%,⁷⁷ k roku 2010 24%,⁷⁸ k roku 2011 26,6%.⁷⁹

Mezi vysokoškoláky je poměr mezi muži a ženami vyrovnanější. V prostředí živnostníků a zaměstnanců zaznamenáváme v genderovém rozložení větší disproporce.

Například roku 2011⁸⁰ tvořily ženy mezi uzbeckými živnostníky 13,5% (44 z 282) a mezi osobami s povolením k zaměstnání 12,1% (114 z 829). K těmto roky tvořily Rusky mezi gastarbajtry své minority 52, 5%, Ukrajinky 35, 9%, Moldavanky 31, 6%, Bělorusky 53,5%, Kazašky 51, 4%, Kyrgyzky 51%, Arménky 34, 3%, Gruzinky 37, 8 % a Tadžikistánky pouhých 3,6%. Zjištění příčin značně rozdílných proporcí mezi muži a ženami u jednotlivých národností vyžaduje hlubší analýzu.

Mezi uzbeckými imigranty velké procento tvoří muži, kteří do cílového země odcházejí za prací, zatímco jejich manželky většinou zůstávají v zemi původu a starají se o domácnost. Jedná se tedy o velmi významný faktor, který zvyšuje podíl mužů mezi uzbeckými gastarbajtry. Mnozí z nich však usilují o vyřízení víz i pro své ženy, popřípadě děti.

TABULKA: UZBEČTÍ IMIGRANTÉ S PRACOVNÍM POVOLENÍM A ZAMĚSTNANÍ – MUŽI A ŽENY⁸¹

	2001	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Muži	7	12	50	144	866	3395	1825	823	829
Ženy	6	13	30	37	75	216	147	118	114

⁷⁶ Cizinci., 2009, s. 47

⁷⁷ Cizinci., 2010, s. 47

⁷⁸ Cizinci., 2011., s 48

⁷⁹ Cizinci., 2012., s. 48

⁸⁰ [http://www.czso.cz/csu/cizinci.nsf/t/420044124C/\\$File/c05s98t.xls](http://www.czso.cz/csu/cizinci.nsf/t/420044124C/$File/c05s98t.xls)

[http://www.czso.cz/csu/cizinci.nsf/t/4200441258/\\$File/c05s99t.xls](http://www.czso.cz/csu/cizinci.nsf/t/4200441258/$File/c05s99t.xls)[http://www.czso.cz/csu/cizinci.nsf/t/5D0055F4BC/\\$File/c05s91t.pdf](http://www.czso.cz/csu/cizinci.nsf/t/5D0055F4BC/$File/c05s91t.pdf)

[http://www.czso.cz/csu/cizinci.nsf/t/5D0055F4BC/\\$File/c05s91t.pdf](http://www.czso.cz/csu/cizinci.nsf/t/5D0055F4BC/$File/c05s91t.pdf) (zazn. 20. 12. 2012)

⁸¹ Cizinci., 2012., s.116 a 117

5.7. UZBEČTÍ IMIGRANTÉ A SŇATKY S OBČANY ČESKÉ REPUBLIKY

Velmi sporadického výskytu jsou uzavřená manželství mezi uzbeckými imigranty a občany České republiky. Například dle statistiky se roku 2010 s Češkami oženili 2 muži a 4 ženy se provdaly za Čecha, následujícího roku se 3 Uzbekové oženili s Češkou a 2 uzbecké nevěsty si vzaly Čecha.⁸² Českým statistickým úřadem jsou evidovány pouze sňatky, uzavřené v České republice, nikoliv na území Uzbekistánu.

Téměř absence zájmu Uzbeků o manželské vztahy s příslušníky české národnosti pramení z několika důvodů. Kromě malé integrovanosti občanů Uzbekistánu v českém prostředí je nutno vzít v úvahu skutečnost, že velká část uzbeckých mužů jsou ženatí a založili vlastní rodiny, kromě toho i mnoho uzbeckých žen je provdáno za své krajany.

Zároveň pro mnohé české dívky a ženy je vztah s uzbeckými muži z důvodu značné kulturní a náboženské odlišnosti nevyhovující. Toto pravidlo platí i pro české muže.

Několik uzbeckých mužů se rozhovořilo o kamarádských vztazích s Češkami. Na otázku, zda by byli ochotni s některou z nich uzavřít manželství, odpovídali zpravidla záporně. Na českých ženách jim nezdá vadila značná emancipovanost, navíc podotkli, že asi málokterá by jim věnovala péči v takovém rozsahu a míře, na jakou jsou v Uzbekistánu zvyklí „*V Čechách dominují ženy v rodinách, v Uzbekistánu muži. Rodiny tam jsou stabilní, když otec uplatňuje svou autoritu*“(A.O.).⁸³ „*U vás ženy vládnou mužům a to není správné*“(L.D.).⁸⁴

Některé dotázané uzbecké ženy přiznaly, že by za muže Čecha rozhodně nechtěly, neboť podle jejich názoru bývají ještě v dospělosti závislí na rodičích, místo toho, aby už dávno živili své rodiny a mnohdy prý nejsou schopni se řádně ujmout ani manželské a otcovské role. Dvě dotázané se vyjádřily, že by byly ochotny uzavřít fiktivní sňatek s Čechem s cílem získání povolení k pobytu, případně i občanství, avšak pod podmínkou, že by se o tom nikdo nesměl dozvědět, hlavně žádný Uzbek, aby z toho nebyla ostuda.

⁸² Údaj poskytl na požádání Český statistický úřad, 18. 1. 2013

⁸³ A. O., Taškent, 1983, fix. 13. 12. 2010

⁸⁴ L. D., Taškent, 1977, fix. 10. 10. 2009

5. 8. UZBEČTÍ IMIGRANTÉ A JEJICH PREZENTACE UZBECKÉ KULTURY V ČESKÉM PROSTŘEDÍ

Uzbecká minorita není v české společnosti příliš známa. Kromě relativně nízké celkové početnosti se na tomto stavu podílí běžně rozšířené vnímání občanů zemí bývalého SSSR jako Rusů. Dalším faktorem je nízká informovanost o zemích Střední Asie, které se dosud nestaly z mnoha důvodů ani vyhledávanými turistickými destinacemi.

Co se aktivní propagace uzbecké kultury ze strany Uzbeků na území České republiky týče, jednalo se a dosud jedná o počiny nemnohých jednotlivců či menších skupin. Příčinou tohoto stavu je v první řadě vysoký podíl na ryze pracovní a podnikatelské aktivity zaměřených imigrantů, kteří často nedisponují časovým, jazykovým i vzdělanostním potenciálem, nutným k prezentování uzbecké kultury v prostředí hostitelské země.

Dalším faktorem je absence uzbeckého velvyslanectví na území České republiky, které by se podílelo na podpoře kulturních programů a aktivit, zaměřených na prezentaci uzbecké minority.

Neúspěšným a nerozvinutým pokusem o zřízení centra uzbecké kultury zůstalo vystavení několika folkloristických artefaktů uzbecké provenience v místnosti Call shopu na Václavském náměstí č.p. 35 na Praze 1 (od podzimu roku 2008 do počátku následujícího roku). Provozovatel DilshodRuzmetov zamýšlel rozšířit sbírku předmětů a vytvořit kulturní centrum, jehož součástí měla být i mešita. Tomuto zárodečnému počínu kvůli finančním potížím a celé řadě provozních problémů nakonec nebylo souzeno pokračování.

Roku 2006 založil Dr.CholnazarAmonov společnost *BARAR International Communication and Business Institute (BARAR ICBI)*, v současné době se sídlem v ulici Pod vodárenskou věží 4 na Praze 8, která uzbeckým občanům poskytuje poradenství a asistenci při vyřizování vízových formalit pro studenty, zaměstnance a živnostníky, zajišťuje ubytování a v neposlední řadě organizuje či spoluorganizuje vzdělávací kurzy a semináře v oblasti ekonomiky, hospodářství, finančnictví, práva, informatiky a mezinárodních vztahů.

V listopadu roku 2011 vznikla se sídlem v ulici Rýmařovské 431 na Praze 9 Česko-uzbecká společnost přátel, neziskové občanské sdružení zaměřené v první řadě na

rozvoj kulturní a vzdělávací spolupráce mezi organizacemi České republiky a Uzbekistán. Společnost organizuje pořádání různých kulturních akcí a soutěží, kromě toho se aktivně podílí při organizování seminářů a konferencí, kterých se zpravidla účastní akademici, studenti či zaměstnanci firem z Uzbekistánu. Sdružení rovněž poskytuje poradenství a pomoc, co se týče pobytu v ČR či Uzbekistánu, ať již z pracovního pohledu nebo dovolené. Postupně rozšiřuje spektrum služeb a navazuje spolupráci se stále větším počtem partnerů, například s již zmíněnou společností BARAR, se kterou se podílí na sponzorování uzbeckých studentů při studiu v České republice (v současné době 1 doktorand a 9 bakalářů)

Dne 27.3.2012 proběhla na MUP v Praze (budova Žižkov) akce *Poznej Uzbekistán* a vyhraj zajímavé ceny, která měla za cíl zvýšit povědomí o Uzbekistánu mezi českými vysokoškolskými studenty (a zejména studenty MUP Praha). Profesor Georgij Chačijev, který dlouhodobě žije v ČR, ve spolupráci s Česko-uzbeckou společností přátel a MUP Praha - CMEV (Centrum pro studia mezinárodních ekonomických vztahů MUP Praha) připravil soutěž mezi dvěma týmy studentů: týmem VŠE Praha a týmem MUP Praha. Studenti dostali za úkol nastudovat si o této zemi co nejvíce informací a během akce se před zraky svých kolegů utkali ve svých znalostech z oblastí geografie, ekonomie, kultury a dalších. Znalosti studentů byly velmi vyrovnané, nakonec o 1 bod zvítězil tým VŠE, který tak vyhrál cestu do Uzbekistánu. Všichni účastníci obdrželi upomínkové předměty, ceny a velké knihy o Uzbekistánu. Součástí akce bylo i kulturní představení uzbecké tanečnice za doprovodu hudebníků, kteří také přijeli z Německa, ochutnávka uzbeckých potravin a i zajímavá obrázková prezentace země⁸⁵.

Roku 2012 spatřila světlo světa propagační brožurka *Uzbekistán*, vydaná v Praze Centrem pro studia mezinárodních ekonomických vztahů. Sestaviteli byli Mgr. Otabek Achmedžanov, Mgr. Šerzod Fazilov a Prof. Georgy Chačiev CSc. Dvanáctistránková příručka obsahuje kapitoly věnované zeměpisu, přírodním podmínkám, státnímu zřízení, obyvatelstvu, historii, hospodářství, kultuře, vědě a kuchyni Uzbekistánu, na závěr česko-uzbeckým vztahům.

Jako určitou formu prezentace kultury cizinecké minority v prostředí hostitelské země můžeme považovat zřizování a provozování stravovacích zařízení, zaměřených na národní kuchyni. Na území Prahy fungovaly v letech 2008–2010 tři provozovny tohoto druhu. V letech 2007 až 2008 se restaurace uzbecké kuchyně nalézalave sklepení domu č.p. 8 v Rytířské ulici v Praze 1. Podnik vedl od března roku 2008 Dilshod Ruzmetov. Po

⁸⁵http://www.mup.cz/kalendar.html/19_1288-poznej-uzbekistan-a-vyhraj-zajimave-ceny- (zazn. 2.1.2013)

jejím uzavření téhož roku provozoval do května roku 2009 bistro se značně omezeným sortimentem pokrmů uzbecké kuchyně v Call shoppu na Václavském náměstí č.p. 35 na Praze 1. Po zániku tohoto podniku zřídil pizzerii v Táboritské ulici v Praze, kde byl sortiment uzbeckých pokrmů oproti poslední jmenované provozovně výrazně rozšířen. Nedostatečný počet zákazníků v důsledku značné odlehlosti lokality i stále se zvětšující celková zadluženost podnikatele zapříčinila uzavření podniku již roku 2010.

Po zkrachování podniku Dilshota Ruzmetova neexistoval v Praze žádný podnik s uzbeckou kuchyní. Jediná možnost ochutnat tradiční pokrmy této země se v České republice nabízela pouze v Karlových Varech, kde fungovalo bistro Uzbecké speciality v ulici Zeyerova 954.⁸⁶

Po dlouhém intermezzu vznikla v létě roku 2012 v Praze nová uzbecká restaurace Samarkand na křižovatce Malostranského nábřeží 3 a Říční ulice na Praze 1. Uzbečtí kuchaři připravují tradiční jídla uzbecké kuchyně (*plov, kazan kebab, lagman* nebo polévka *šurpa*). Kromě hlavního sálu pro několik desítek hostů disponuje podnik VIP salónkem s typickým uzbeckým *tapčanem* (nízkým stolem).⁸⁷

V srpnu roku 2012 uzbecký občan Rustam Kayumov otevřel obchod Maso-uzeniny Halal v Navrátilově ulici 1334/16 na Praze 1. Provozovna se zaměřuje na prodej masa, zpracovaného dle islámských předpisů. V obchodě je možné zakoupit také například turecké jogurty, mléčné výrobky a džemy, dále z orientálních zemí dovážené potraviny (sušené ovoce, konzervy s luštěninami, oleje). Častými zákazníky jsou uzbečtí imigranti i obyvatelé okolních ulic, kterým vyhovují cenově příznivé ceny a nadstandardní kvalita masa a masných výrobků. Obchod dosud nemá žádné reklamní webové stránky a dokonce jej nenalezneme ani v internetovém seznamu *halal* restaurací a obchodů v Praze.⁸⁸ Navzdory poměrně malé frekvenci chodců, tj. potenciálních zákazníků v ulici Navrátilově a přilehlé Školské ulici provozovna prosperuje. Jedná se o rodinný podnik, kde pracuje otec a jeho dva synové.

⁸⁶<http://www.cuketka.cz/?p=7058> (záznam: 1. 12. 2012)

⁸⁷http://www.mzv.cz/tashkent/cz/velvyslanectvi/akce_cz/otevren_prvni_uzbecka_restaurace.html (záznam: 1. 12. 2012)

<http://life.ihned.cz/c1-56729760-uzbecka-izba> (záznam: 1. 12. 2012)

<http://www.cuketka.cz/forum/topic.php?id=2280> (záznam: 1. 12. 2012)

⁸⁸<http://al-islam.cz/halal-restaurace-a-obchody/halal-restaurace-a-obchody-v-praze.html> (záznam: 1. 12. 2012)
Halal, znamená v arabštině čisté, tedy povolené, podobně jako židovské košer.

5. 9. KRIMINALITA A PŘESTUPNOST

Oficiální údaje o kriminalitě cizinců na území České republiky je možné čerpat především z údajů, zveřejněných Českým statistickým úřadem, zpráv v denním tisku a internetových zdrojů.

Roku 2000 byli 3 občané Uzbekistánu trestně stíháni, 2 obžalováni a 1 odsouzen k trestu odnětí svobody.⁸⁹ Následujícího roku se jednalo o 4 stíhané, 3 obžalované a 2 odsouzené.⁹⁰ Roku 2002 o 2 stíhané, 2 obžalované a 1 odsouzeného.⁹¹ Roku o 2003 o 3 stíhané, 3 obžalované, 3 odsouzené.⁹² Roku 2004 nebyl žádný z uzbeckých imigrantů stíhán, obžalován, ani souzen.⁹³ Roku 2005 se jednalo o 3 stíhané, 2 obžalované a 4 odsouzené.⁹⁴ Roku 2006 o 5 stíhaných, 4 obžalované, a 3 odsouzené.⁹⁵ Roku 2007 o 1 stíhaného, 1 obžalovaného a 4 odsouzené.⁹⁶ Roku 2008 o 9 stíhaných, 9 obžalovaných a 8 odsouzených.⁹⁷ Roku 2009 o 11 stíhaných, 8 obžalovaných a 6 odsouzených⁹⁸ Roku 2010 o 5 stíhaných, 5 obžalovaných a 7 odsouzených.⁹⁹ Roku 2011 o 5 stíhaných, 5 obžalovaných a 12 odsouzených.¹⁰⁰

Statistiky dokládají také porušování pobytového režimu (pobyt bez vyřízených vízových formalit nebo setrvání v hostitelské zemi s prošlou lhůtou víza) a nelegální vstupy cizinců na území České republiky. K roku 2009 platné údaje o porušování pobytového režimu zachycují celkem 88 občanů Uzbekistánu (8 zadrženo při výjezdu z České republiky, 80 během kontrolních akcí).¹⁰¹ V rámci porušování pobytového režimu se Uzbekové onoho roku v pomysleném žebříčku o přestupnosti tohoto druhu mezi občany postsovětských zemí umístili na 5. místě, v rámci zemí celého světa na 8. místě.

Roku 2010 bylo zadrženo celkem 40 nelegálně v zemi pobývajících Uzbeků (10 při výjezdu, 30 během kontrolních akcí).¹⁰² V rámci porušování pobytového režimu se

⁸⁹ Cizinci., 2001, s. 165

⁹⁰ Cizinci., 2002, s. 205

⁹¹ Cizinci., 2003, s. 170

⁹² Cizinci., 2004, s. 169

⁹³ Cizinci., 2005, s. 161

⁹⁴ Cizinci., 2006, s. 183

⁹⁵ Cizinci., 2007, s. 180

⁹⁶ Cizinci., 2008, s. 188

⁹⁷ Cizinci., 2009, s.178

⁹⁸ Cizinci., 2008, s.181

⁹⁹ http://www.czso.cz/csu/cizinci.nsf/datove_udaje/ciz_kriminalita#cr (záznam: 1. 12. 2012)

¹⁰⁰ Cizinci., 2012, s. 173

¹⁰¹ Cizinci., 2010, s. 242

¹⁰² Cizinci., 2011, s. 219

tehdy Uzbekové v pomyslném žebříčku postsovětských zemí umístili na 7. místě, v rámci zemí celého světa na 13. místě.

Roku 2011 bylo zadrženo celkem 60 nelegálně v České republice pobývajících Uzbeků (16 při výjezdu, 44 během kontrolních akcí).¹⁰³ Uzbeká minorita se v rámci postsovětských zemích umístila na 6., v rámci zemí celého světa na 10. místě.¹⁰⁴

Někteří imigranti kromě nelegálního pobytu vykonávají zaměstnání či podnikatelskou činnost bez řádného povolení. Vyskytují se občas případy, kdy se dotyční sami dostaví na stanici cizinecké policie. Zpravidla se tak děje, jestliže dotyčný již ztratí motivaci nadále pobývat v České republice. K. H.¹⁰⁵ několik měsíců předem plánoval, že dobrovolně cizinecké policii přizná k dávno vypršelé lhůtě jeho víza. Léto roku 2012 však hodlal z důvodu sezónních prací strávit ještě v České republice.

Mezi vyhoštěnými tvoří Uzbekové poměrně vysoký podíl. V posledních letech (2011 – 2011) se jednalo o několik desítek osob.¹⁰⁶

Z pokusu o nelegální vstup na území České republiky zachycují statistiky k roku 2011 zadržení 11 uzbeckých občanů na ruzyňském letišti.¹⁰⁷

Data statistik o porušování pobytového režimu a nepovoleném vstupu cizinců je nutné přijímat jako orientační, která neodrážejí skutečný stav. Určitý počet cizinců s neplatnými či žádnými vízy zůstává cizineckou policií ČR neodhalen. Neregistrován může být rovněž vstup nelegálních cizinců na území ČR díky propustnosti hranic v rámci zemí EU.

V denním tisku, televizním zpravodajství i internetových zdrojích se objevily zprávy o některých brutálních trestných činech, spáchaných uzbeckými občany.

V srpnu roku 2009 byl medializován soudní proces s Šahzodem Maksudovem, obviněným z loupežné vraždy čtyřadvacetiletého muže z Běloruska v blíže neurčené době od 24. do 28. srpna 2008. Dotyčný jej vylákal na ubytovnu v Praze 10 Hostivaři, kde na něho zaútočil tupým předmětem a usmrtil úderem do hlavy. Mrtvé tělo rozdělil na nezjištěný počet kusů, které z místa činu odnesl a rozmístil v různých částech Prahy. Postupně se našla jedna paže, chodidlo a hlava oběti. Hrůzný čin Maksudova motivovalo získání mobilního telefonu s několika SIM kartami, stříbrného řetízku, notebooku, pěti MP3 přehrávačů a čtyř navigací v celkově v hodnotě okolo 50 tisíc korun, plus finanční

¹⁰³ Cizinci., 2012, s. 214

¹⁰⁴ Cizinci., 2012, s.214

¹⁰⁵ K. H., Samarkand, 1980, fix. 10. 11. 2012

¹⁰⁶ Cizinci., 2012, s. 214, 215

¹⁰⁷ Cizinci., 2012, s.212

hotovosti ve výši cirka dvou tisíc korun českých. Soudní proces proběhl u Městského soudu ve Spálené ulici v Praze 11. srpna roku 2009. Obžalovanému byl uložen trest odnětí svobody na 13 let.¹⁰⁸

V březnu následujícího roku byly zveřejněny v českých masmédiích zprávy o konečném soudním verdiktu nad čtyřmi členy uzbeckého gangu. Ti podle obžaloby v únoru roku 2008 v bytě ve Vodičkově ulici v Praze brutálně usmrtili ukrajinskou prostitutku a těžce zranili jejího kuplíře, který dotyčným dlužil peníze. Muži po vraždě byt zapálili, pustili plyn a odešli. Zraněnému cizinci se podařilo přivolat lékařskou pomoc. Doživotní trest odnětí svobody byl vyměřen vůdci gangu Sohibeku Juldašbajevu, který má na svědomí mimo jiné pokus o vraždu dalších dvou lidí z Ukrajiny, znásilnění, vydírání, dvakrát loupež a porušování domovní i osobní svobody. Naimjon Alimov, který se kromě pokusu o vraždu dvou Ukrajinců na činech Juldabaševa podílel, byl odsouzen k 25 letům odnětí svobody, Chusnidin Šodijev k 23 letům a Akmal Džabarov k 19 letům. Odsouzení se navíc pomocí psaníček domlouvali na plánovaném útěku z budovy městského soudu v Praze a zavraždění justiční stráže. Hlavní líčení proto bylo přeloženo do budovy vrchního soudu.¹⁰⁹

K zabití občanů Uzbekistánu došlo ve dvou případech. V listopadu roku 2007 zavraždila Ruska Marie Zolotuchinová spolubydlící Olesju Podlipinskou z Uzbekistánu na ubytovně v Praze Stodůlkách po vzájemné hádce. Tělo usmrcené dotyčná zabalila do spacího pytle, za pomoci svého přítele Matuškina vynesla z ubytovny a v kontejneru na plasty dovezla do nedalekého lesíka, polila benzínem, zapálila a zasypala hlínou. Ohořelé ostatky objevil po několika dnech muž při venčení psa. Kriminalisté následně na místě našli rukavici s pachovou stopou Zolotuchinové. Soudní proces s obviněnou se odehrál v srpnu roku 2010 u Městského soudu v Praze.¹¹⁰

V srpnu roku 2008 propustila ze svých služeb plzeňská policie tříadvacetiletého nováčka Václava Zemana. Ten byl obviněn z usmrcení čtyřiatřicetiletého uzbeckého

¹⁰⁸http://www.tyden.cz/rubriky/domaci/za-rozctvrceni-belorusa-dostal-maksudov-13-5-roku_144062.html
http://www.tyden.cz/rubriky/domaci/za-rozctvrceni-belorusa-dostal-maksudov-13-5-roku_144062.html (záznam: 1. 12. 2012)

¹⁰⁹http://www.lidovky.cz/za-vrazdu-prostitutky-ulozil-soud-uzbekovi-do-zivotni-trest-pud-zpravu-domov.aspx?c=A100322_153531_ln_domov_pks (záznam: 1. 12. 2012)
http://www.tyden.cz/rubriky/domaci/zalobkyne-chce-pro-bestie-z-uzbekistanu-prisnejsi-tresty_192729.html
(záznam: 1. 12. 2012)
http://zpravy.idnes.cz/uzbeci-planovali-utek-z-ceske-vazby-a-vrazdu-ostrahy-prozradily-je-motaky-15h-/krimi.aspx?c=A091019_114346_krimi_js (záznam: 1. 12. 2012)

¹¹⁰http://zpravy.idnes.cz/soud-uz-podruhe-poslal-rusku-za-vrazdu-do-vezeni-zabila-spolubydlici-12y-/krimi.aspx?c=A100811_145031_krimi_zep (záznam: 1. 12. 2012)
http://zpravy.idnes.cz/soud-uz-podruhe-poslal-rusku-za-vrazdu-do-vezeni-zabila-spolubydlici-12y-/krimi.aspx?c=A100811_145031_krimi_zep (záznam: 1. 12. 2012)

občana, k čemuž došlo v rokycanském baru Forbes. Podle obžaloby svrhl policista dotyčného ze schodů. Zeman u soudu během obhajoby vypověděl, že cizinec před jednou z plzeňských diskoték obtěžoval dívky ve věku asi sedmnácti let. Dívek se zastal a po uklidnění situace odešel do baru Forbes, kam se za ním Uzbek vydal, aby mu při kládáním ruky ke spánku vyhrožoval a ukazoval, že dorazí jeho bratr a zastřelí ho. Do sporu se vmísil barman a jeho známý Luboš Rýdl. Oba Uzbeka drželi a odvedli za dveře. Ten jim však vyklouzl, seběhl po schodech dolů a těsně před koncem schodiště sám upadl. Plzeňský krajský soud udělil Zemanovi tříletou a Rýdlovi třicetiměsíční podmínku.¹¹¹

O výše uvedených zločinech se v uzbecké komunitě občas hovoří, nezřídka vznikají a tradují v detailech a popisu okolností odlišné verze. V českém prostředí jsem zachytil pouze útržkovité informace o kriminálních kauzách Uzbeků. Ty mnohým Čechům splývají s dalšími kriminálními činy cizinců, především ze zemí bývalého SSSR. Postupem časupřicházejí u většiny v zapomnění. Proto je možné předpokládat, že tato fakta zásadním způsobem neovlivnila postoj většiny obyvatelstva hostitelské země k příslušníkům bývalého SSSR, včetně Uzbeků.

¹¹¹<http://www.novinky.cz/krimi/162374-muzi-za-smrt-uzbeka-v-rokycanech-dostali-podminky.html> (záznam: 1. 12. 2012)

5. 10. JAZYKOVÁ KOMUNIKACE

Uzbečtí imigranté navazují a udržují vztahy nejen s Uzbeky, ale zejména s imigranty ze zemí bývalého SSSR. Ke komunikaci a vzájemným interakcím dochází na kurzech českého jazyka, ve vzdělávacích institucích, na pracovištích, při podnikatelských aktivitách, při spolubydlení a v neposlední řadě během celé škály mimopracovních a mimostudijních aktivit. Sociální vazby mimo jiné determinuje používání stejného jazykového kódu, tj. ruštiny či uzbečtiny, popřípadě kombinací obou.

Uzbekové obvykle ovládají alespoň hovorovou formu ruštiny. Plynule a bez gramatických chyb mluví zejména obyvatelé Taškentu. Většina Uzbeků je schopna komunikace v uzbečtině, byť někteří tento jazyk neovládají na úrovni mateřštiny. „*Když čtu uzbecké knihy, tak tam často najdu slova, jimž nerozumím*“ (B.A.).¹¹²

Respondent A.S.¹¹³ se v uzbečtině zdokonalil teprve v Praze, kdy bydlel v komunitě svých krajanů, kterým činila ruština značné potíže. Byl tak nucen komunikovat pouze v jejich mateřském jazyce.

Anglicky se domluví především Uzbekové z řad studentů. Zaznamenal jsem případ, kdy se dva uzbečtí studenti kurzů českého jazyka v Poděbradech dorozumívali pouze anglicky, jelikož z Taškentu pocházející R.C.¹¹⁴ patřičně neovládal uzbečtinu a naopak student A.K.¹¹⁵ z Fergany disponoval chabou znalostí ruštiny.

Část uzbeckých imigrantů se naučila češtinu díky její jazykové příbuznosti s ruštinou poměrně záhy a více méně ji ovládají na komunikativní úrovni. Plynule česky s minimem chyb hovoří zejména ti, kteří pravidelně a ve velkém rozsahu hovoří s obyvateli hostitelské země. Někteří se omezují jen na znalost několika základních českých slov či vět.

Mnozí uzbečtí imigranté se v češtině příliš nezdokonalují. Zpravidla se jedná o jedince, kteří bydlí, pracují nebo i studují společně s dalšími občany z Uzbekistánu nebo z ostatních zemí bývalého SSSR a s obyvatelstvem hostitelské země nekomunikují v dostatečné míře. Někteří nemají v úmyslu učit se český jazyk z důvodu plánovaného opuštění České republiky.

Navzdory příbuznosti češtiny s ruštinou zdůrazňují uzbečtí imigranté u prvně jmenovaného jazyka mimořádnou složitost. Dle názoru většiny respondentů český jazyk

¹¹² B. A., Taškent, 1985, fix. 10. 11. 2006

¹¹³ A. S., Taškent, 1987, fix 6. 7. 2011

¹¹⁴ R. C., Namangan, 1981, fix. 07. 12. 2010

¹¹⁵ A. K., Samarkand, 1985, fix. 08. 12. 2010

nepatří zrovna k libozvučným. Kromě správného použití mluvnického rodu a pádu činí velké potíže imigrantům výslovnost délky samohlásek, nemluvě už o písemné formě. Rovněž velmi problémová bývají zvrtná zájmena „si“ a „se“ a použití minulého času slovesa „být“. Například věta „Já jsem si sedl.“ zněla dotázaným imigrantům příliš složitě a navíc nepěkně.

Uzbečtina se řadí k turkickým jazykům. Z tohoto důvodu nebývá pro mateřským jazykem mluvící Uzbeky obtížné naučit se turecky. V tomto jazyce probíhá komunikace s Turky zejména během řešení obchodních záležitostí a v tureckých restauracích.

Několik z respondentů ovládá tádžičtinu, jeden etnický Kazach částečně kazaštinu, dva jedinci v pasivní formě arabštinu.

5. 11. NÁBOŽENSTVÍ

Většina Uzbeků se hlásí k islámu. Mnoho z nich se ale k islámským normativům staví značně liberálně, popřípadě je vůbec nedodrží. Někteří se o Muhammadově náboženství vyjádřili jako o jedné z mnoha cest k Nejvyššímu nebo ho vnímali jako filozofický systém, který vede člověka k dobru. „*Jsem Uzbek, tak jsem muslim*“ (O.P.).¹¹⁶ „*Uzbeci jsou všichni muslimové*“ (L.K.).¹¹⁷ „*Člověk by měl tu mít víru ve které se narodil a tak jsem muslim*“ (D.R.).¹¹⁸ Několik respondentů přiznalo, že o islámu stejně téměř nic neví a že pro ně muslimské náboženství spíše znamená vyjádření uzbecké kultury a identity, často v opozici vůči pravoslavným Rusům.

Jen malá část uzbeckých imigrantů pravidelně navštěvuje mešity, modlí se v čase vyhrazeném na povinné modlitby (namazy) „*Nedodržuji v islámu všechno*“ (M.Z.).¹¹⁹ „*Nejsem fanatik*“ (H.K.).¹²⁰ „*Nejsem jako ti vachabiti¹²¹, co jsou u nás někteří. A jsou často ve vězení*“ (A.R.).¹²² „*Já se modlím pětkrát denně a dokonce český šéf mi to povolil v práci. Řekl, že si čas na modlitbu nemusím nadělávat, i když jsem mu to původně navrhol. Chtěl jsem se také modlit i na jiném pracovišti, ale tam šéf řekl „Kdepak! Práce je práce, žádný modlení“ Je to takový divný. Člověk se chce pomodlit několik minut a někomu to vadí*“ (B.L.).¹²³

Mnozí dotázaní ve výpovědích uvedli, že půst o ramadánu dodržují. Z nich ale několik přiznalo, že mají vůli nejíst a nepít v době mezi východem a západem slunce pouze po dobu několika dní. Dva respondenti dodržují půst přerušovaně, avšak vždy alespoň po dobu tří dnů v jednom celku.

Velká část imigrantů, zejména obyvatelé uzbecké metropole se o ramadánu nepostí. „*Půst nedržím, já tvrdě pracuji, musím pít každou hodinu*“ (C.C.).¹²⁴ „*Já chodím brzo ráno do práce, do obchodu. Nemám čas se ráno najíst, tak jím později, po rozednění. Ramadán nemusí dodržovat, ti co cestují. A my Uzbeci v Čechách vlastně pořád někam cestujeme*“ (Y.S.).¹²⁵

¹¹⁶ O. P., Taškent, 1977, fix. 04. 12. 2010

¹¹⁷ L. K., Taškent, 1987, fix. 27. 12. 2010

¹¹⁸ D. R., Taškent, 1982, fix. 04. 01. 2009

¹¹⁹ M. Z., Taškent, 1984, fix. 09. 12. 2010

¹²⁰ H. K., Taškent, 1976, fix. 04. 12. 2010

¹²¹ Vachabiti nebo-livahhábové: radikální muslimská sekta, založená Muhammadem ibnAbd al-Vahhábem (1703-1792)

¹²² A. K., Taškent, 1977, fix. 27. 12. 2010

¹²³ B.L., Samarkand, 1985, fix. 11. 12. 2011

¹²⁴ C.C., Taškent, 1984, fix. 10. 11. 2010

¹²⁵ Y. S., Samarkand, 1985 fix. 09. 12. 2010

„Půst jsem jednou držel ze začátku několik dní, pak jsem to nevydržel“ (B.C.).¹²⁶ „Držel jsem půst, když jsem žil na kolejích, stejně nebylo co jíst“ (R.C.).¹²⁷ „Já půst dodržuji, ale bývám někdy z toho unavený“ (J.S.).¹²⁸ „Půst držím, nic nejím a nepiji celý den, prorok Mohammed nám to přikázal. Ramadán je třeba držet, aby se člověk pročistil“ (B.M.).¹²⁹ „Já ramadán dodržuji, i když pracuji na stavbě. Kdo nechce půst držet, tak se vymlouvá. Povinnosti postit se jsou zbaveni pouze nemocní a ti, kteří jsou na cestách. Když pracuji s Uzbeky, mnozí z nich půst nedrží, to je pravda. Ale na druhou stranu se u nich těším úctě a ty nejtěžší práce udělají za mne.“ (F.X.).¹³⁰

Značně radikální názory, volající po zavedení islámského práva *šairat* alespoň v některých nebo ve všech sférách života společnosti, jsem zaznamenal u několika respondentů.

Od Muhammadova náboženství se jednoznačně odklonili dva dotázaní. *„Přečetl jsem si Antikrista od Nietzscheho a pak mi stalo jasné, že monoteistická náboženství jsou nesmysl („Čušsivojkorovy“). Pochybnosti jsem měl již před tím a tohle byla poslední kapka“ (B. A.).¹³¹ B.O.¹³² považoval Ježíše Krista za Boha a Spasitele. „Moje máma se vždycky hodně zajímala, kde je pravda. Mluvila často s jehovisty. To je taková ta sekta. A taky nás zavedla k baptistům a tam nám mnohé vysvětlili. Kristus to je náš Spasitel, umřel za naše hříchy“.*

V pražských mešitách tvoří Uzbekové mezi věřícími nezanedbatelnou skupinu. Ze tří pražských mešit nejfrekventovaněji navštěvují tzv. „tureckou“ mešitu v Praze Libni, neboť podle vyjádření některých respondentů se mezi Turky a dalšími etnicky příbuznými národy dobře cítí. V menším početním zastoupení se účastní modliteb a pátečních bohoslužeb v mešitě v pasáži Jiřího Grossmana, poblíž Václavského náměstí, která bývá oblíbená kvůli dobré dopravní dostupnosti v centru Prahy. Pro velké procento věřících z arabských zemí Předního Východu se tato modlitebna někdy označuje jako „arabská“. Někteří si od Arabů udržují odstup a při jejich hodnocení mnohdy neopomenou zdůraznit jejich negativní vlastnosti (viz. kapitola *Vztahy a postoje uzbeckých imigrantů k příslušníkům jiných národů*). Třetí, hlavní mešitu na Černém Mostě navštěvují z Uzbeků jen málokterí, čehož příčinou je značná odlehlost lokality.

¹²⁶ B. C., Šachrisabz, 1990, fix. 04. 11. 2010

¹²⁷ R. C., Namangan, 1981, fix. 04. 01. 2010

¹²⁸ J. S., Taškent, 1982, fix. 14. 12. 2010

¹²⁹ B. M., Namangan, 1970, fix. 30. 12. 2010

¹³⁰ F. X., Taškent, 1985, fix 6. 6. 2011

¹³¹ B. A. Taškent, 1985, fix. 04. 12. 2010

¹³² B. O. Taškent, 1990, fix. 04. 09. 2008

5. 12. FESTIVITA

Uzbečtí imigranté dodržují v České republice islámské svátky i některé svátky světského kalendáře.

Někteří, především zbožní Uzbekové se během všedních dnů týdne modlí v předepsaných časech (namazy) a navštěvují více méně pravidelně páteční bohoslužby v mešitách. Muslimové každoročně slaví dva významné svátky, Uzbeky nazývané *bairam Uraza* a *bairam Kurban*. Prvně jmenovaný ukončuje půst ramadán. V arabštině je znám rovněž pod názvem *Íd al – fitr*. O 70 dní později následuje *KurbanBairam* (arab. *Íd al – adha*), spojovaný s připomínkou oběti Ibragimova (Abrahamova) syna. V těchto dnech velká část členů uzbecké minority připravuje sváteční plov a navštěvuje bohoslužebná shromáždění, včetně většiny těch, kteří se pravidelně islámských kázání během roku neúčastní.

Významnou roli hraje Nový rok, slavený stejně jako u Čechů a u Rusů večer 31. prosince. V domácnostech se scházejí skupiny vzájemně blízkých, kteří pak společně vítají nový kalendářní rok. Většina uzbeckých respondentů oslavuje tento svátek v přítomnosti dalších Uzbeků, popřípadě občanů původem ze zemí bývalého SSSR. Velká část uzbeckých imigrantů konzumuje v rámci přípitku alkoholické nápoje. Někteří hluboce věřící muslimové slaví příchod Nového roku střízlivěji a bez alkoholu.

Několik respondentů si před oslavami Nového roku pořídili umělé stromky, na které navěšeli ozdoby. U Uzbeků v Uzbekistánu se tento způsob výzdoby neujal, neboť se jedná spíše o záležitost etnických Rusů. Někteří respondenti však toto počínání zdůvodnili snahou navodit sváteční atmosféru, která u nich vyvolá pocit nostalgie a vzpomínky na rodný Uzbekistán, byť tento obyčej je rozšířen v prostředí ruské minority.

Několik dotázaných uvedlo, že začali zdobit umělé stromky pod vlivem českého prostředí, kde se s výzdobou tohoto druhu setkávají v době Vánoc doslova na každém kroku.

Živé stromky nebo chvojí si uzbečtí imigranté, až na malé výjimky, zpravidla nepořizují. Několik respondentů si koupilo v předvánočním čase jmelí.

Další atributy Vánoc v Českém prostředí (například kapr, bramborový salát, pečení cukroví, rozdávání dárků 24. prosince) nebyly v prostředí většiny respondentů alespoň zatím akceptovány.

Mezinárodní den žen se 8. března slavil již v dobách Sovětského svazu a ani po

jeho rozpadu nebyl uzbeckou společností odmítnut jako symbol nadvlády a režimu Sovětského svazu. V Českém prostředí působící uzbečtí imigranti zpravidla kupují svým kamarádkám nebo manželkám květiny a dárky, nebo jim alespoň prostřednictvím telefonátů, SMS či emailových zpráv blahopřejí. Posledně tři jmenované způsoby komunikace uplatňují v Čechách působící Uzbekové rovněž při vyjádření úcty, přátelství i lásky blízkým ženám v Uzbekistánu.

9. května v den *Pamjati a počesti*, tj. v den Památky a pocty, se vzpomínají příbuzní a blízcí lidé, kteří padli během 2. světové války. Rovněž v Čechách mívá tento den u uzbeckých imigrantů pietní význam.

V Uzbekistánu se v současné době pompézně slaví *Den nezávislosti* (1. září) a *Den vyhlášení Konstituce* (8. října), které uzbečtí imigranti v Čechách zpravidla pominou jako obyčejné pracovní dny, aniž by si někteří dokonce uvědomili, že v jejich domovině byl právě vyhlášen den volna a probíhají oslavy.

V Čechách významné výroční dny a svátky, včetně Velikonoc se alespoň dotázaných respondentů nijak netýkaly a zůstaly prakticky nepovšimnuty. Dotyční se o nich vyjadřovali nanejvýš jako o dnech pracovního volna, často bez hlubší znalosti jejich původu i významu.

5. 13. JÍDELNÍČEK A STRAVOVÁNÍ

Jídelníček a jídelní zvyklosti uzbeckých imigrantů na území České republiky vykazují výrazné prolínání několika „národních“ kuchyní. Jejich strava zůstává silně ovlivněna kulinářstvím středoasijských, potažmo ostatních národů bývalého Sovětského svazu. V současné době se i v Uzbekistánu rozšířily pokrmy globalizačního rázu. V českém prostředí se Uzbekové seznámili s novými pokrmy a potravinami, které se v jejich prostředí více méně ujaly či neujaly v závislosti na mnohých příčinách i samotném „gustu“ jednotlivce.

V českém prostředí uzbeckí imigrané alespoň příležitostně často vaří ve Střední Asii běžný *plov* (pokrm z kousků masa, vařené rýže a zeleniny) a pečou *samsy* (z kynutého těsta mletým masem plněné pečené šátečky).

Plov se nejčastěji konzumuje při příležitosti oslav svátků i významných událostí v životě jednotlivce, někdy i při neformálním setkání přátel. V českém prostředí uzbeckí imigrané hojně připravují tento pokrm v den pracovního klidu či studijního volna, tedy především o víkendech, případně o českých svátcích.

Někteří zbožní Uzbekové nosí vají plov k pohoštění všech přítomných v mešitě jako poděkování Alláhovi (často v souvislosti s významnou událostí v osobním životě dotyčného - úspěch, vyřešení složité životní situace, narození nového příslušníka rodiny aj.).

V případě společného bydlení se u přípravy plovu, popřípadě jiného pokrmu často určuje, kdo který den navaří pro ostatní spolubydlící, což se praktikuje především, jestliže nejsou v mužském kolektivu spolubydlících přítomny manželky.

Během všedních dnů většinou z časových a často i finančních důvodů se běžně, ať už kolektivně či individuálně, připravují jednoduché pokrmy (například z těstovin, brambor, vajec, uzenin atd.).

V Uzbekistánu jsou velmi oblíbeny *lepjošky* (silné placky bílého chlebového těsta), *kurut* (několikacentimetrové koule ze sušeného slaného tvarohu), různé druhy ořechů a sušeného ovoce. Tyto potraviny uzbeckí imigrané, nezřídka v množství několika kilogramů, letecky transportují při cestě do České republiky a hostí jimi své příbuzné a přátele.

Uzbekové považují za velký hřích pohazování chleba a pečiva na ulici. Chlebu si cení jako božího daru a je nepřípustné s ním takto zacházet. Pečivo na ulicích sbírají a

následně odkládají stranou, například na trávník. Po delší době pobytu v České republice někteří přestávají věnovat tomuto jevu pozornost a mnohdy od odklizení pohozeného pečiva upouštějí. Setkal jsem se s případy, kdy uzbečtí imigranti vyhazovali housky do odpadkových košů.

„Chléb nikdy nevyhazují, když vidím kousek chleba ležet jen tak na ulici, přenesu ho stranou“ (A.P.).¹³³ „Já už pohozený chléb neuklízím, je to v Čechách příliš masový jev“ (B.A.).¹³⁴ Při společném bydlení jsem býval svědkem konzumace již mnohdy zplsnivělého pečiva. Dotyční se bránili jakýkoliv kousek chleba či housky vyhodit s argumentem, že vše snědí, aby se nedopustili hříchu.

Většina dotázaných konzumaci vepřového masa odmítá z náboženských důvodů. *„Nikdy bych si to vepřové nedal, to je „charam“¹³⁵, nevím, proč bych to měl jíst“ (L.D.).¹³⁶ „To Bůh zakázal, prase není ani zdravé“ (B.L.).¹³⁷ „Vždycky se mi sbíhají sliny, když vidím, jak se před Vánocemi na Staromáku na ty otáčecí tyči peče to velké prase, ale je to zakázané“ (S.L.).¹³⁸*

„Vepřové jsem jedl jen jednou, byl jsem nemocný a nemohl jsem jít ven. Majitel bytu měl v lednici sádlo a řekl, že jej mohu sníst. Měl jsem hlad, tak jsem to jedl. Islám to přece nezakazuje v případě, kdy není jiný výběr“ (Y.S.).¹³⁹

Mnozí respondenti vepřové maso jedli ze zvědavosti. Někteří jej běžně konzumují, případně kupují především z finančních důvodů levné drůbeží uzeniny s obsahem vepřového. „Občas si vepřové dám, náboženský zákaz neřeším“ (A.P.).¹⁴⁰

Při rozhovoru mi jeden, nyní v Praze působící uzbecký občan, sdělil, že v době, kdy pracoval v libereckém masokombinátu jako řezník, uzavřel smlouvu, podle které byl zproštěn povinnosti zpracovávat vepřové maso.

Mnohé, pro českou kuchyni typické pokrmy respondenti nezřídka ani neochutnali. Za ryze české národní jídlo považují především výše zmíněné knedlo-vepřozelo, zatímco například svíčkovou na smetaně, koprovou omáčku, kuře na paprice a české buchty opominuli. Na příčině tohoto jevu se velkou měrou podílí upřednostňování stravovacích zařízení s jinou, než českou kuchyní, zpravidla tureckou

¹³³ A. O., Taškent, 1983, fix. 28. 9. 2011

¹³⁴ B. A., Taškent, 1985, fix. 04. 12. 2010

¹³⁵ Charam, označení pro haram, tj. to, co jest v islámu zakázané

¹³⁶ L. D. Taškent, 1977, fix. 09. 11. 2007

¹³⁷ B. L., Samarkand, 1985, fix. 04. 12. 2010

¹³⁸ S. L., Samarkand, 1992, fix. 12. 12. 2010

¹³⁹ Y. S., Samarkand, 1983, fix. 09. 10. 2010

¹⁴⁰ A. P., Taškent, 1970, fix. 04. 10. 2010

nebo asijských národů. Několik respondentů si velmi oblíbilo smažený sýr, jež zpravidla konzumují jako minutkové jídlo ve fast foodech.

V pražském prostředí se někteří Uzbekové stravují zejména v tureckých, v menší míře v asijských restauracích.

Z nápojů jsou běžné černé nebo zelené čaje. Ty se v Uzbekistánu všeobecně těší větší oblibě než káva, kterou ale někteří respondenti začali v České republice pít častěji.

Většina uzbeckých imigrantů v přiměřeném množství pije příležitostně alkoholické nápoje. Velký ohlas a oblibu si u mnohých získalo české pivo. Někteří argumentují, že Mohammed konzumaci piva a vína nedoporučil, avšak nezapověděl. Neměl by se pít hlavně tvrdý alkohol jako je vodka, whisky aj. Hluboce věřící někdy odmítají alkohol nejen pít, ale i prodávat v obchodech. Respondent B. M. dokonce nehodlá konzumovat nealkoholické nápoje v restauracích či hospodách. „*Nechodím ani do hospod a restaurací, kde alkohol nabízejí. Nechci pracovat nikdy v prodejně s alkoholem. Copak ten Uzbek, co prodává alkohol vedle Newyorkeru, neví, že je to charam!?*“(B.M.).¹⁴¹

Nadměrnou konzumaci alkoholických nápojů jsem u uzbeckých imigrantů zaznamenal v několika případech. Jednalo se o mládež na diskotékách a jednou o pitku A.P.¹⁴² s kamarádem. Někteří Uzbekové poznamenávají, že zneužívání alkoholu se u nich rozšířilo teprve počínaje nadvládou carského Ruska. „*To ta matuškaRassija nás naučila pít*“(B.A.).¹⁴³ „*Uzbeki se naučili pít od Rusů*“(H.K.).¹⁴⁴

¹⁴¹ B. M., Samarkand, 1985, fix. 04. 01. 2011

¹⁴² A. P., Taškent, 1970, fix. 09. 12. 2010

¹⁴³ B. A., Taškent, 1985, fix. 04. 12. 2006

¹⁴⁴ H. K., Taškent, 1976, fix. 06. 08. 2008

6. MOTIVAČNÍ FAKTORY UZBEKŮ K IMIGRACI DO ČESKÉ REPUBLIKY

Migrace cizinců do hostitelských zemí probíhají dle schématu tzv. „push“ a „pull“ faktorů. Prvně jmenované zahrnují imigrační příčiny vzniklé v domovské zemi cizince. Naopak k „pull“ faktorům patří ty, kterými disponuje hostitelská země.

Z „push“ faktorů uvedli uzbečtí imigranté v dotazníkovém šetření a při hovorech během zúčastněného pozorování v první řadě nízkou ekonomickou a hospodářskou úroveň domovské země, ubohý platový standard, vysokou nezaměstnanost, nedostatek pracovních příležitostí i absenci studijních perspektiv. Studenti zpravidla považovali v zahraničí, především v západních zemích získané vzdělání za prestižní záležitost. Kromě toho často podotkli, že v Uzbekistánu lze vysokoškolský titul koupit a při atestaci zkoušek dochází k podplácení vyučujících, což rozhodně nepřispívá k dobrému jménu vysokoškolského studia.

Někteří vyjadřovali znepokojení nad zhoršujícími se společenskými poměry a nízkou mravní úrovní mnohých obyvatel Uzbekistánu. *„I když jsem etnický Uzbek, spíše se cítím Rusem. Nyní jsou u nás lidé velmi chamtiví a hladoví po penězích, jsou zíšní a nečestní. Ale já upřednostňuji jiné cennosti. Po vlasti se mi stýská, velmi tuto zemi miluji. Ale nechci být s těmi lidmi, kteří tam žijí“*(A.S.).¹⁴⁵

Mezi „pull“ faktory imigrace ve výpovědích dominovaly v první řadě perspektivy vysokých výdělků. Mnozí měli představu o měsíčních mzdách v rozmezí 1000 až 2000 USD.

Mnoho respondentů zmínilo jako příčinu odchodu za prací potřebu uživit a finančně zajistit rodiny s několika dětmi.

Někteří dotázaní se o České republice vyjadřovali jako o zemi, která jim je jazykově, kulturně i mentalitou bližší, než jiné evropské země. *„Také se mi nabízela možnost doktorandského studia v Turecku, ale nakonec jsem rozhodl pro Českou republiku. Tady je demokracie a svoboda slova. Celkem jsem tu studoval 8 let. Za tu dobu jsem našel mezi Čechy vzácné přátele. Pobýval jsem v roce 2003 také několik měsíců na stáži ve Velké Británii. Nakonec jsem ale zůstal v Čechách. Češi se mi jeví více přátelští. Ale vadí mi vaše zákonodárství a jeho příliš časté změny“*(G.O.).¹⁴⁶

¹⁴⁵ A. S., Taškent, 1987, fix 6. 7. 2011

¹⁴⁶ G. O., Fergana, 1970, fix. 27. 12. 2012

Jazyková příbuznost češtiny s ruštinou, kterou většina Uzbeků plynule hovoří, představuje nezanedbatelný faktor při výběru České republiky co by hostitelské destinace.

„Vím, že se v Čechách domluvím rusky a tak jsem si řekl, že bude snadnější se v místním prostředí rychleji integrovat“ (K.T.).¹⁴⁷ „Češi umí také rusky, proto jsem věděl, že nebudu mít velké problémy třeba na úřadech a že se málokdy stane, abych něčemu nerozuměl“ (R.N.).¹⁴⁸

„Já jsem si vybral Českou republiku, protože lidé jsou srdečnější, než dál na západ“ (K.T.).¹⁴⁹ „Češi mají některé stejné způsoby myšlení a chování jako lidé z bývalého Sovětského svazu, ale na druhou stranu to jsou Evropané. A není tam příliš draho, i když výdělky jsou také nižší. Ale jestli se bude ekonomická situace i zákony zhoršovat a práce nebude, budu muset asi z Čech odejít“ (L.D.).¹⁵⁰

Někteří uzbeckí imigranté prvoplánově považovali Českou republiku za vhodný, můžeme říci odrazový můstek pro imigraci do hospodářsky a ekonomicky vyspělejších západních zemí. *„V Čechách jsem nikdy nechtěl zůstat natrvalo. Chtěl jít vždycky dál na západ. A Česká republika je teprve začátek na mé cestě“ (O.A.).¹⁵¹ „Člověk touží vždy po lepším, a tak i já toužím po zemi, kde si můžu vydělat ještě více peněz“ (L.Z.).¹⁵²*

Několik imigrantů se rozhodlo, popřípadě se rozhoduje pro imigraci do zahraničí teprve v důsledku zhoršující se hospodářské a ekonomické situace i přísnější legislativy vůči cizincům.

Velká část respondentů odmítla, navzdory znalosti ruštiny, variantu imigrace na území Ruské federace s odůvodněním značného nacionalismu a rasismu Rusů zejména vůči občanům ze zemí Střední Asie. *„Do Ruska jsem nechtěl jít, protože tam nemají cizince, zejména Tádžiky a Uzbeky, rádi“ (F.F.).¹⁵³ „Rusové jsou velcí nacionalisti, oni tam můžou člověka ze Střední Asie i zabít“ (B.C.).¹⁵⁴ „K Uzbekům se v Rusku chová špatně i policie“ (S.I.).¹⁵⁵ „V Čechách už to není, co bývalo, v Rusku bych si vydělal určitě více peněz, ale tam odejít nechci, tam nás nemají rádi. Možná zkusím jít do Švédska“ (Y.S.).¹⁵⁶ „Do*

¹⁴⁷ K. T., Taškent, 1980, fix 30. 6. 2011

¹⁴⁸ R. N., Taškent, 1988, fix. 18. 6. 2011

¹⁴⁹ L.D., Taškent, 1977, fix 28. 8. 2012

¹⁵⁰ K. T., Taškent, 1980, fix. 30. 6. 2011

¹⁵¹ A. O., Taškent, 1983, fix. 28. 9. 2011

¹⁵² L. Z., Taškent, 1985, fix. 26. 8. 2009

¹⁵³ F. M., Taškent, 1986, fix. 30. 8. 2009

¹⁵⁴ B. C., Šachrisabz, 1990, fix. 24. 8. 2010

¹⁵⁵ S. I., Taškent, 1984, fix 14. 8. 2009

¹⁵⁶ Y. S., Samarkand, 1983, fix 9. 9. 2012

Ruska jsem nechtěl odejít. Mnohým mým příbuzným způsobili Rusové utrpení. I když mluvím Rusky plynule, cítím, že je mezi námi a nimi určitá bariéra“(Ch.O.).¹⁵⁷

Někteří uzbeckí imigranté zmínili, že k jejich rozhodnutí pro Českou republiku přispěli lidé v jejich sociálním okolí, kteří v této zemi, potažmo v bývalém Československu v minulosti pobývali a vyjadřovali se o ní kladně.

Několik vzpomnělo své příbuzné či známé, kteří jezdili do Československa na turistické zájezdy nebo na léčení do lázeňských středisek, zpravidla do Karlových Varů. *„Naše teta byla v Praze na zájezdu někdy kolem roku 1989 a Praha ji okouzila. Mimochodem také se jí moc líbila zeleň“(M.R.)¹⁵⁸ „Tátův kamarád byl ještě za socialismu v Československu na zájezdu a Praha se mu moc líbila“(X.Z.).¹⁵⁹ „Věděl jsem už v Uzbekistánu, že v Čechách mají dobré pivo, krásné holky, pěkné a mírné počasí a také krásnou přírodu. A že Praha je nekrásnější město v Evropě. A také znám Karlovy Vary. Moje babička tam v době „sojuza“ jezdila každý rok do lázní. “(A.S.).¹⁶⁰*

Jiní uvedli příslušníky sovětských vojsk, kteří pobývali na československém území v letech 1968 – 1991. *„Můj táta sloužil u vás v sovětské armádě. V Československu se mu líbily holky i příroda. A také národ nebyl agresivní“(P.A.).¹⁶¹ „Můj strýc byl u vás v roce 1968. I když byl jen voják, Československo se mu líbilo“(N.V.).¹⁶² „Dědův kamarád byl v sovětské armádě. Říkal, že Češi jsou poklidný národ“(S.I.).¹⁶³*

Tu a tam některý respondent zmínil Uzbeky coby vojáky sovětské armády v roce 1945. *„Můj strýček byl v Československu v roce 1945. Tam měl dokonce českou přítelkyni. Vznikl mezi nimi přátelský vztah a láska. A její rodiče mu říkali, aby u nich zůstal. Ale on si ji nemohl vzít za ženu. Jemu bylo jenom 21 let a byl voják. A ti měli zakázáno zůstat v cizině. Pak pracoval jako taxikář v Taškentu. A své manželce někdy říkával, když zlobila, že si mohl vzít jinou ženu“(G.T.).¹⁶⁴*

Jeden respondent byl pradědečkem Petra Havloviče Havlíčka (snad z Nymburka), který za 1. světové války bojoval na východní frontě. V Rusku se oženil a do roku 1940 bydlel v Tomsku(A.Ch.).¹⁶⁵ Matka respondenta vzpomínala dědečkovy vyprávění o pražském orloji a o Karlově mostě v Praze. *„Náš dědeček v nám vyprávěl o*

¹⁵⁷ Ch. O., Fergana, 1983, fix. 26. 12. 2012

¹⁵⁸ M. R., Taškent, 1990, fix. 20. 8. 2012

¹⁵⁹ X. Z., Taškent, 1985, fix. 30. 9. 2012

¹⁶⁰ A. S., Taškent, 1987, fix. 7. 8. 2011.

¹⁶¹ P. A., Samarkand, 1965, fix 30. 6. 2012

¹⁶² N. V., Chiva, 1969, fix. 30. 6. 2012

¹⁶³ S. I., Taškent, 1989, fix 30. 6. 2012

¹⁶⁴ G. T., Taškent, 1955, fix 27. 12. 2012

¹⁶⁵ A. Ch., Taškent, 1983, fix. 14. 8. 2008.

hodinách s figurkami apoštolů a také o slavném mostě. V Tomsku žil do roku 1940. Pak pro něj jednou přijelo auto policie a už ho od té doby nikdo více nespáčil..... Nevíme, co se dědečkem stalo. Možná se stal obětí tehdejších stalinských represí nebo se vrátil třeba do Československa. Bylo to rok před válkou. A jeho dcera odešla do Taškentu. Tam přicházelo za války hodně lidí z celého Sovětského svazu. Tehdy se Taškentu říkalo město chleba”(M.A.).¹⁶⁶

Významnou roli při imigraci Uzbeků do České republiky sehrálo všeobecné povědomí o bývalém Československu jako s bývalým SSSR spřátelené a v rámci socialistických států vyspělé zemi, odkud se dovážely kvalitní a žádané výrobky. „Československo bylo už za socialismu známé jako vyspělá průmyslová země, tak jsem ji chtěl vidět na vlastní oči“(G. Ch.).¹⁶⁷ „Československo patřilo k zemím, se kterými udržoval Sovětský svaz družbu. Tehdy měl Uzbekistán i vy mnohé společné. A přátelství mezi národy by se měla udržovat i v současné době. Češi mi jsou sympatičtí a tak jsem si říkal, že je alespoň více poznám, když si u vás najdu práci“ (H.K.).¹⁶⁸ Více údajů tomuto tématu věnuji v kapitole *Znalost uzbeckých imigrantů realit České republiky, potažmo bývalého Československa v době před jejich imigrací.*

Imigrační motivace byla u mnohých respondentů nezřídka aktivována také pouhou přítomností příslušníků současné uzbecké komunity na území České republiky.

„Můj kamarád odešel asi před několika lety do Čech na kurzy českého jazyka. Byl spokojen a tak mi doporučil, abych si také vyřídil české vízum“(M.J.).¹⁶⁹ „Několik mých kamarádů odešlo do Čech na práci. Domů pravidelně posílali peníze. Tak jsem se rozhodl, že půjdu do Čech také“(L.Z.).¹⁷⁰

Na zvyšování počtu dalších uzbeckých imigrantů se významně podíleli v České republice pobývající Uzbekové z řad členů rodiny, příbuzných a přátel. Právě pocit jistoty, že se jim v novém prostředí hostitelské země dostane od krajanů náležitě podpory fyzické i duševní, rovněž přispíval k odhodlání imigrovat.

Někdy ale takové rozhodnutí mohlo záviset i na garanci podpory členů rodiny, která zůstávala v Uzbekistánu. To se týkalo především studentů. Někteří potřebovali finanční podporu pouze k úplnému či částečnému uhrazení nákladů, spojených s vyřízením vízových formalit, se školným, s letenkou a s pokrytím výdajů v hostitelské

¹⁶⁶ M. A., Taškent, 1950, fix. 18. 9. 2009 v Taškentu

¹⁶⁷ G. Ch., Taškent, 1955, fix. 28. 12. 2012

¹⁶⁸ H. K., Taškent, 1976, fix. 25. 3. 2012

¹⁶⁹ M.J., Taškent, 1989, fix. 24. 3. 2012

¹⁷⁰ L.Z., Taškent, 1985, fix. 24. 3. 2012

zemi do doby, než se sami finančně zajistili. Jiní, ať až plánovaně či neplánovaně, byli odkázáni na finanční pomoc rodičů, případně i sourozenců dlouhodobě.

Nezanedbatelný podíl mezi iniciátory motivačního rozhodnutí měly pracovní i jazykové agentury, o kterých se uzbečtí zájemci o imigraci často dozvídali prostřednictvím svých přátel, příbuzných a známých nebo díky internetu.

Několik uzbeckých občanů uvedlo mezi důvody k imigraci do České republiky tehdejší značně liberální legislativu ohledně pobytu a pracovních aktivit cizinců.

„V Čechách je dobré, že člověk může snadno dostat pracovní vízum nebo se může stát snadno i podnikatelem“. Zákony umožňují být fiktivním studentem a přitom skrytě konat všelike práce“(M.M.).¹⁷¹ „Už známí v Taškentu mi říkali, že u vás je možné také podplatit, jenom musíte vědět kde. Není to jako u nás. A potřebné dokumenty lze lehce získat. Můžete se stát hned studentem, podnikatelem nebo majitelem nějaké společnosti typu s.r.o.“ (D.R.).¹⁷²

Jen několik imigrantů vyjádřilo nespokojenost s totalitním režimem své země. Kromě toho ale tato skutečnost nebyla dle jejich výpovědi k rozhodnutí imigrovat relevantní. Tím ale nezpochybňuji, že bychom při větším počtu dotázaných, především mezi žadateli o azyl, nenalezli jedince, pro které by nespokojenost s politickými poměry země nebyla k imigraci klíčová.

Několik respondentů jako jeden z imigračních faktorů uvedlo touhu po cestování, poznání nových zemí a kultur, získání nových zkušeností, znalostí i přátelských kontaktů.

¹⁷¹ D. R., Taškent, 1982, fix. 8. 3. 2009

¹⁷² M. M., Namangan, 1989, fix. 14. 3. 2009

7. ZNALOST UZBECKÝCH IMIGRANTŮ REÁLIÍ ČESKÉ REPUBLIKY, POTAŽMO BÝVALÉHO ČESKOSLOVENSKA V PŘEDIMIGRAČNÍ FÁZI

Jedním z faktorů, který v případě mnohých Uzbeků přispěl k výběru České republiky jakožto cílové země pro imigraci, byla určitá znalost reálií bývalého Československa i současné České republiky. Respondenti byli většinou schopni odpovědět na otázky, které se týkaly základních geografických údajů, vyjmenovat zejména průmyslová odvětví, která znali díky dovozu do jejich země, dále uvést několik českých osobností z oblasti politiky, kultury i sportu a v neposlední řadě zmínit některé historické a kulturní reálie (například české filmy a pohádky).

Rozsah znalostí závisel zpravidla nejen na vzdělanostní úrovni jednotlivce, ale také na jeho věku, a zda absolvoval ruskou či uzbeckou základní školu. Zpravidla starší respondenti, tj. ti kteří žili v sovětském období, věděli o Československu, resp. Čechách oproti mladším imigrantům mnohem více. Rovněž absolventi ruských škol disponovali většími znalostmi reálií české historie a kultury.

7. 1. ZNALOST GEOGRAFICKÝCH REÁLIÍ ČESKOSLOVENSKA, RESP. ČESKÉ REPUBLIKY

Většina respondentů považovala Českou republiku a Československo za zemi, která oplývá přírodními krásami, obvykle však bez konkrétnějších znalostí. Z měst uváděli na prvním místě Prahu. Někteří vzpomněli orloj (*astronomičeskíečasí*), Karlův most a univerzitu. Po české metropoli nejčastěji zmiňovali Karlovy Vary co by významné lázně, neřídka v souvislosti s přítomností bohaté ruské komunity, která vlastní a provozuje hotelová zařízení. Mnozí znali Brno. Podle některých imigrantů se jednalo o „druhou Prahu“, jak se ostatně traduje v zemích bývalého SSSR. „*Paní učitelka nám ve škole vyprávěla o Brnu a říkala, že je to druhá Praha*“ (F.Ch.).¹⁷³ Dva z respondentů v této souvislosti podotkli, že si proto představovali moravskou metropoli poněkud honosnější a bohatší na historické pamětihodnosti.

Menší část dotázaných jmenovala další města: Ostravu, Plzeň, Liberec, České Budějovice, Mariánské lázně a jednomu z dětství utkvěl v paměti název Gottwaldov (G.Ch.).¹⁷⁴ Uzbečtí imigranté, kteří na území Československa sloužili v sovětské armádě

¹⁷³ F. Ch., Taškent, 1987, fix 6. 6. 2011

¹⁷⁴ G. Ch, Taškent, 1955, fix. 26. 12. 2011

v letech 1968 – 1991, vzpomínali názvy obcí, kde byly umístěny jednotlivé vojenské základny. Jen několik imigrantů mělo spojeny Čechy s představou země četných hradů, zámků a měst s historickými památkami.

V posledních letech uzbecké cestovní kanceláře propagují Českou republiku jako vhodnou turistickou destinaci a nikoliv především jako zemi, vhodnou pro pracovní aktivity, jako tomu donedávna bylo. Z tohoto důvodu je možné v Uzbekistánu očekávat šíření většího množství informací o lokalitách bohatých na pamětihodnosti a přírodní krásy České republiky.

7. 2. ZNALOST REÁLIÍ ČESKOSLOVENSKEHO PRŮMYSLU

Většina uzbeckých imigrantů během dotazníkového šetření uvedla, že se jim Čechia, popřípadě Českoslovakia asociovala s výrobky československého průmyslu, zejména v sovětském období velmi žádanými a oblíbenými. Jednalo se například o obuv, české sklo („bogemskijchrustal“), porcelán, tramvaje, trolejbusy, škodovky, motocykly značky Jawa, hudební nástroje a textilní stroje. Mnoho respondentů zmínilo tradici českého piva.

„I můj dědeček jezdil na motocyklu Jawa a byl to dobrý motocykl“(B.C.).¹⁷⁵ „Motocykly Jawa jsem znal, ale nevěděl jsem, že jsou z Čech“(S.B.).¹⁷⁶ „Máma mi vyprávěla o „bogemskom chrustale“ (tj. českém skle), bylo to někdy krátce před odletem do Čech, do té doby jsem o něm nevěděl“(F.Ch.).¹⁷⁷ „Vzpomínám si v dětství, jak byl přivezen do naší hudební školy český klavír“(F.X.).¹⁷⁸

Respondent Y.S.¹⁷⁹ měl Čechy spojeny s československými učebnicemi, které byly přeloženy do ruštiny a z nichž se připravoval k matematickým olympiádám. B.M.¹⁸⁰ vzpomínal československé propisky, které se dotyčnému, tehdy malému dítěti, velmi líbily. G.Ch.¹⁸¹ vyjmenoval celou škálu produktů českého průmyslu. Z dětství si vzpomněl na malou „televizku“, která mu byla zaslána českou kamarádkou, se kterou v letech školní docházky udržoval korespondenci. *„Ta televizka měla takovou páčku. Když se zmáčkla, tak se objevovaly různé obrázky. Pak nám ta věc zmizela, když k nám domů přišli opraváři. Možná nám ji ukradli. A také je nutno zmínit, že český průmysl měl*

¹⁷⁵ B. C., Šachrisabz, 1990, fix. 6.11.2010

¹⁷⁶ S. B., Taškent, 1983, fix. 6. 11. 2010

¹⁷⁷ F. Ch., Taškent, 1987, fix 6. 6. 2011

¹⁷⁸ F.X., Taškent, 1985, fix 12. 1. 2013

¹⁷⁹ Y. S., Samarkand, 1983, fix 28. 10. 2011

¹⁸⁰ B. M., Šachrisabz, 1960, fix. 30. 10. 2012

¹⁸¹ G. Ch., Taškent, 1955, fix. 26. 12. 2011

v dobách Sovětského svazu dobrou reputaci. A má ji i dnes. Když se nedávno objevily dodávky českého cukru, byl hned vyprodán. My také máme svůj cukr, ale protože tenhle byl z Čech, tak ho všichni chtěli“ (G.Ch.).¹⁸²

7. 3. ZNALOST VÝZNAMNÝCH OSOBNOSTÍ

Ponejvíce uzbečtí respondenti během interviu pohotově uvedli významné sportovce, v první řadě fotbalisty a hokejisty (Pavel Nedvěd, Jan Koller, Petr Čech, Milan Baroš, Jaromír Jágr). Z osobností politické scény mnozí znali české prezidenty Václava Havla a Václava Klause, někteří představitelé starší generace Klementa Gottwalda a Gustava Husáka. „*Gottwald byl český Stalin, on zemřel brzy po jeho pohřbu“ (F.Ch.).¹⁸³ Respondent Y.S.¹⁸⁴ zmínil politické působení Alexandra Dubčeka. Další uvedl T. G. Masaryka a dva Jana Masaryka, stejný počet Eduarda Beneše. „*Vím, že Masaryk byl první československý prezident Beneš jeho nástupce“ (G.Ch.).¹⁸⁵ „Do desáté a jedenácté třídy jsem chodil v Moskvě. Tam nás učili o Janovi Masarykovi, že ho snad někdo otrávil“ (A.S.).¹⁸⁶**

Deset respondentů zmínilo osobnosti dávné minulosti, šest z nich Karla IV., tři Jana Husa, dva Jana Žižku, rovněž dva Jana Amose Komenského a tři Cyrila a Metoděje. Kromě dvou dotázaných, z nichž jeden zmínil Karla IV. a další Jana Husa, absolvovali ostatní v Uzbekistánu ruské základní školy.

Z osobností české literatury byl respondentům ponejvíce znám Jaroslav Hašek svými *Osudy dobrého vojáka Švejka*, u představitelů starší generace také Julius Fučík. Několik respondentů vzpomnělo Karla Čapka. Rovněž znalosti o osobnostech české literatury vykazovali spíše absolventi ruských škol.

Někteří jednotlivci zmiňovali další významné české osobnosti. Například Jaroslava Heyrovského, Alfonse Muchu a Josefa Ladu.

7. 4. ZNALOST HISTORICKÝCH REÁLIÍ ZEMĚ

Z událostí starších dějin hostitelské země někteří uzbečtí imigranté zmínili upálení mistra Jana Husa, husitské války, o nichž si většinou ještě z hodin dějepisu

¹⁸² G. Ch., Taškent, 1955, fix. 28. 12. 2013

¹⁸³ F. Ch., Taškent, 1987, fix 6. 6. 2011

¹⁸⁴ Y. S., Samarkant, 1983. fix. 29.11.2010

¹⁸⁵ G. Ch, Taškent, 1955, fix. 26. 10. 2011

¹⁸⁶ A. S., Taškent, 1987, fix 30. 9. 2011

v době sovětského svazu pamatovali, že se jednalo o bojovníky proti křižákům. Dva respondenti zmínili třicetiletou válku, byť jeden z nich nesprávně zařadil do doby husitské . „*U vás působil v době třicetileté války Jan Hus*“ (F.Ch.).¹⁸⁷

Novodobá česká historie byla u velké části respondentů spojena s lety 1945, 1968 i 1989. Rok 1945 měli mnozí spojen s účastí svých příbuzných či známých v sovětské armádě. Rovněž tak tomu bylo s rokem 1968. Někteří respondenti zdůrazňovali, byť si byli vědomi, že se jednalo o politickou manipulaci ze strany sovětské vlády, že záměrem sovětských vojáků bylo Československo osvobodit, nikoliv napadnout. „*Oni vám chtěli pomoci. Mysleli si, že v Čechách je válka či povstání*“ (S.I.).¹⁸⁸ „*Češi lidem z bývalého Sovětského svazu stále vyčítají události z roku 1968, což je paradoxní při srovnání s uzbeckým národem, který vytrpěl mnohem více křivd od Ruska a přesto není vůči Rusům tolik nepřátelský*“ (B.A.).¹⁸⁹ „*Já jsem se o vpádu sovětských vojsk k vám dozvěděl nedávno ještě v Uzbekistánu, když dávali film na jednom protiruském kanále*“ (B.C.).¹⁹⁰ Tři respondenti událostech Pražského jara nevěděli.

¹⁸⁷ F. Ch., Taškent, 1987, fix 6. 6. 2011

¹⁸⁸ S. I., Taškent, 1984, fix 30. 12. 2009

¹⁸⁹ B. A., Taškent, 1985, fix. 10. 11. 2006

¹⁹⁰ B. C., Šachrisabz, 1990, fix. 15. 12. 2010

8. HODNOCENÍ HOSTITELSKÉ ZEMĚ

Hodnocení o České republice ze strany uzbeckých imigrantů často vyjadřovala splněná či nesplněná očekávání, zejména co se pracovních možností a výše výdělku týče, dále se týkala klimatu, počasí, přírody, českých pokrmů a potravin, v neposlední řadě sociální struktury, vzorců chování a myšlení české společnosti, včetně náboženských poměrů, religiozity a morálky.

8. 1. HODNOCENÍ HOSPODÁŘSKÉ A EKONOMICKÉ ÚROVNĚ

Nadpoloviční většina respondentů považovala ve své předimigrační fázi (tj. v době před svou imigrací) Českou republiku za zemi s vysokou životní úrovní a rozvinutou ekonomikou. Očekávali mnohem vyšší zaměstnanecké výdělky a zisky z podnikatelské činnosti. Již ve své domovině si mnozí respondenti vytvořili či přijali „bájnou představu“ (šířenou zejména pracovními agenturami a cestovními kancelářemi) o řádových měsíčních výdělcích Čechů, v přepočtu 1 500 – 2000 USD.

Velká část uzbeckých imigrantů teprve během pobytu v České republice korigovala své idealizované představy o hospodářské a ekonomické situaci hostitelské země. Kromě toho byli respondenti konfrontováni s cenovými relacemi v hostitelské zemi, které u některých položek dosahují oproti Uzbekistánu několikanásobného rozdílu. „*Nečekal jsem, že výdělky Čechů jsou sotva 1 000 USD, a to ještě ne všichni Češi je mají. Cizinec, aby vydělal alespoň 30 000 Kč, tj. těch 1 500 USD, musí dřít od rána do večera na stavbách*“ (B.M.).¹⁹¹ „*I když cizinec u vás vydělá třeba těch 20 000 – 30 000 korun, pak utratí mnoho za drahé ubytování, zaplatí poplatky za komunální služby, které v naší zemi představují minimum rozpočtu domácnosti*“ (Y.S.).¹⁹² „*Myslel jsem si, že 2 000 USD schovám pod „polštář“ a po té je pošlu rodině domů*“ (F.F.).¹⁹³ „*Překvapilo mne, že kromě výroby aut, u vás už není skoro žádný průmysl. Myslel jsem si, že jste průmyslová velmoc, jako tomu bylo v dobách Sovětského svazu. Už i ty podniky na výrobu skla u vás pozavírali*“ (F.D.).¹⁹⁴

Zhoršení ekonomické a hospodářské situace v důsledku globální krize a neměnný trend stagnace české ekonomiky rozhodně nepřispívá k pozitivním hodnocením a optimistickým prognózám ze strany cizineckých minorit, včetně uzbecké.

¹⁹¹B.M., Samarkand, 1970, fix. 30.10.2012

¹⁹²Y.S., Samarkand, 1983, fix. 24. 10. 2010

¹⁹³F.F., Šachrisabz, 1968, fix. 28. 11. 2011

¹⁹⁴F.D., Samarkand, 1970, fix 14. 9. 2011

8. 2. HODNOCENÍ PŘÍRODNÍHO PROSTŘEDÍ

Většina v České republice pobývajících Uzbeků se shodla v pozitivním hodnocení přírodních krás země, výrazných barev přírody, svěžího prachem neprosyceného vzduchu a výstavnosti měst, zejména Prahy. „Libí se mi vaše zelená příroda“(S.I.)¹⁹⁵ „Není u vás vůbec prašno jako v Uzbekistánu“(D.R.)¹⁹⁶ „Česká příroda je hezky barevná“(P.K.)¹⁹⁷

Na druhou stranu mnozí v první řadě z přírodních negativ uvedli nedostatek slunečných dní, často zataženou oblohu, sychravé, chladné a deštivé počasí. „Je to někdy hrůza, jak u vás moc často prší“(M.D.)¹⁹⁸ „V zimě nebývá slunce vidět i několik dní, někdy i celý týden“(L.D.)¹⁹⁹ „Nesnáším vaše mrazy a u vás je ještě k tomu vysoká vlhkost vzduchu. To se zdá ještě větší zima“(M.R.)²⁰⁰ „Chybí mi v Čechách slunce, mívám z toho deprese“(R.R.)²⁰¹ „V zimě u vás bývají příliš dlouhé noci“(P.Z.)²⁰²

Několik respondentů naopak počasí s velkou oblačností rozhodně nepovažovalo za negativum. „Vaše pošmourné počasí má své kouzlo, mlhy jsou romantické“(L.D.)²⁰³ „U nás ve stepích jsem nikdy neviděl válet se mlhu jako ve vašich loukách. Jiní na stromech jsem také viděl v Praze poprvé“(B.A.)²⁰⁴ „Lepší je chladno, než horko“(J.K.)²⁰⁵

Několik dotázaných si povšimlo zvýšené péče o ochranu životního prostředí. „Chováte se k přírodě šetrně, ne jako u nás. Třeba Aralské moře. To úplně zničili! Je to ekologická katastrofa celosvětového významu“(L.D.)²⁰⁶ „Viděl jsem jelena, který běžel v polích nedaleko Prahy. Takové zvíře se u nás v Uzbekistánu spatří stěží dokonce i v horách“(B.M.)²⁰⁷

8. 3. HODNOCENÍ KULTURNÍHO DĚDICTVÍ

Z kulturního dědictví respondenti ocenili především krásy Prahy, někteří zmínili staré hrady a zámky. „Praha je krásné historické město“(S.K.)²⁰⁸ „Moc se mi líbí domy s

¹⁹⁵ S. I., Taškent, 1984, fix. 04. 12. 2010

¹⁹⁶ D. R., Taškent, 1983, fix. 10. 10. 2009

¹⁹⁷ P. K., Taškent, 1989, fix. 04. 11. 2008

¹⁹⁸ M. D., Taškent, 1987, fix. 04. 01. 2011

¹⁹⁹ L. D., Taškent, 1977, fix. 04. 12. 2010

²⁰⁰ M. R., Taškent, 1990, fix. 09. 01. 2010

²⁰¹ R. R., Šachrisabz, 1979, fix. 11. 11. 2010

²⁰² P. Z., Taškent, 1990, fix. 04. 12. 2010

²⁰³ L. D., Taškent, 1977, fix. 04. 8. 2011

²⁰⁴ B. A., Taškent, 1985, fix. 10. 1. 2010

²⁰⁵ J. K., Taškent, 1987, fix. 9. 9. 2012

²⁰⁶ L. D., Taškent, 1977, fix. 04. 12. 2010

²⁰⁷ B. M., Namangan, 1970, fix. 30. 12. 2010

²⁰⁸ S. K., Taškent, 1977, fix. 04. 04. 2010

červenými střešními taškami“(Z.D.).²⁰⁹ *Praha bylo slavné město a říká se taky, že kdysi byla centrem celé Evropy, proto ty pěkné stavby“(M.M.).²¹⁰ „České hrady, to je opravdu nádhera. Když mám čas, rád vyrazím na nějaký výlet. Už jsem navštívil Pernštejn, Karlštejn, Krakovec a Točnick. Ale ještě mi chybí Hluboká, Bezděz, Červená Lhota a spousta dalších“(Y.S.).²¹¹*

8. 4.HODNOCENÍ ČESKÝCH POTRAVIN A POKRMŮ

Uzbečtí imigranté se často vyjadřovali o prodávaných potravinách a o českých pokrmech. Terčem kritiky se stalo především v obchodech dostupné ovoce a zelenina, z pohledu respondentů nejen malých rozměrů, ale často nevýrazné a umělé chuti. Nejvíce si stěžují na ty druhy, které se v jejich domovině pěstují v hojnosti. „*Vaše rajčata, okurky a melouny se vůbec nedají srovnat s uzbeckými“(M.P.).²¹² „U nás je hojnost sladkého ovoce. Ty kyselé broskve ve vašich obchodech jsou pěkná hrůza“(R.N.).²¹³ „Když jsem poprvé přijel do Čech a viděl jsem, jak se prodávají nezralé cípky melounů, ještě k tomu zabalené v igelitu, tak jsem Čechy upřímně politoval“(M.M.).²¹⁴ „Vaše ovoce a zelenina jsou umělé. U nás jsou dýně, melouny a ovoce bez jakýchkoliv chemikálií“(B.L.).²¹⁵*

Z tuzemského ovoce byly jablka a hrušky hodnoceny pozitivněji. „*Ta jsou dobrá, ta mi chutnají, více méně se dají jíst“(Z.D.).²¹⁶ „Jablka mi chutnají, ale ta přece nejsou od vás, ta se k vám dovážejí“(S.L.).²¹⁷*

O něco větší oblibě se u mnohých respondentů těší mléčné výrobky. „*Mléčné výrobky jsou v Čechách chutné, hlavně jogurty a smetana“(B.C.).²¹⁸ „Jediné, co má u vás z potravin normální chuť, jsou mléčné výrobky“(M.P.).²¹⁹ „Mléko a mléčné výrobky jsou v Čechách lepší než broskve, i když také žádná sláva“(R.R.).²²⁰*

Rovněž o českém chlebu a pečivu se většina respondentů vyjádřila kladně, byť často neopomněli podotknout, že není nad uzbecké *lepjošky* (několik centimetrů silné kulaté chleby z bílé mouky).

²⁰⁹ Z. D., Taškent, 1983, fix. 04. 01. 2010

²¹⁰ M. M., Buchara, 1983, fix. 08. 12. 2008

²¹¹ Y. S., Samarkand, 1983, fix. 29. 11. 2012

²¹² M.P., Buchara, 1989, fix. 29. 11. 2012

²¹³ R. N., Taškent, 1988, fix. 29. 11. 2012

²¹⁴ M.M., Namangan, 1989, fix. 29. 11. 2012

²¹⁵ B.L., Samarkand, 1985, fix. 11. 12. 2011

²¹⁶ Z.D., Taškent, 1983, fix. 1. 12. 2011

²¹⁷ S.L., Samarkand, 1992, fix. 1. 12. 2011

²¹⁸ B:C., Šachrisabz, 1990, fix. 14. 9. 2011

²¹⁹ M. P., Buchara, 1985, fix. 09. 09. 2009

²²⁰ R. R., Šachrisabz, 1979, fix. 11. 11. 2010

Z pokrmů české kuchyně dotázaní ponejvíce hodnotili knedlovpřozelo, které nemělo velký ohlas. Mnozí respondenti jej z náboženských důvodů odmítli. Nadpoloviční většině z těch, kteří se ke konzumaci odhodlali, se chutné nejevilo. „*Jednou jsem si dal to vaše knedlovpřozelo, ale moc mi to nechutnalo, bylo příliš tučné*“(A.A.).²²¹ „*Zkusil jsem i vepřové koleno, nic moc*“(R.C.).²²²

České sladkosti respondenti většinou nezmiňovali. Po zadání doplňující otázky zpravidla uvedli, že se jim české sladkosti nejeví nijak chuťově výrazné a v Uzbekistánu mají rovněž velmi bohatý sortiment tohoto druhu zboží. Zazněla však i kladná hodnocení českých sladkostí. „*Po příjezdu do Čech jsem se prvních několik měsíců cpal tatrancami. Tolik mi chutnaly. Ale pak jsem se jich přejedl*“(B.A.).²²³ „*Mně moc chutná ten biskupský chlebiček s čokoládou, jako jsou třeba beránci z něho*“(L.D.).²²⁴

8. 5. UZBEČTÍ IMIGRANTÉ A JEJICH HODNOCENÍ ČESKÉ SPOLEČNOSTI

Během dotazníkového šetření a zúčastněného výzkumu jsem zachytil široké názorové spektrum, co se týče hodnocení mentality, vzorců chování a myšlení Čechů.

Většina respondentů zdůraznila klidnou povahu Čechů, jejich zdvořilost a v určité míře smysl pro pořádek, v neposlední řadě relativní bezpečnost ve městech. „*Češi jsou příjemní a mírumilovní lidé*“(P.K.).²²⁵ „*Češi jsou tichý národ a když je necháte na pokoji, oni vás také nechají na pokoji*“(P.Z.).²²⁶ „*S Čechy vycházím dobře, když potřebuji poradit třeba cestu, ochotně mi ukážou, kudy mám jít. V ulicích je večer klid, žádní banditi a přestřelky, jako třeba v Rusku*“(L.Z.).²²⁷

Uzbečtí imigranté zpravidla považují Čechy za méně přátelské a značně rezervované, zejména vůči příslušníkům zemí bývalého SSSR, málo komunikativní, se silným sklonem k individualismu a příliš tiché. Vyjadřují se o nich jako o lidech s odlišnou mentalitou.

U Čechů obyklé udržování blízkých vztahů s velmi malým okruhem příbuzných i přátel dle mnohých Uzbeků potvrzuje nedružnost Čechů, steně jako nevýrazné slavení

²²¹ A. A., Taškent, 1984, fix. 06. 06. 2006

²²² R. C. Namangan, 1981, fix. 09. 10. 2010

²²³ B. A., Taškent, 1985, fix. 09. 09. 2009

²²⁴ L. D., Taškent, 1977, fix. 04. 12. 2010

²²⁵ P. K., Šachrisabz, 1987, fix. 08. 12. 2010

²²⁶ P. Z., Taškent, 1990, fix. 11. 11. 2010

²²⁷ L. Z., Taškent, 1985, fix. 01. 11. 2009

svátků, kdy většinou sedí „zalezlí“ doma, místo toho, aby se veselili v ulicích měst nebo na návštěvách. „Češi se vůbec neumí bavit. V tom svém individualismu došli tak daleko, že každý sedí doma třeba na Vánoce jen se svojí rodinou“ (L.D.).²²⁸ „O Vánocích, i o jiných svátcích mám pocit jakoby město vymřelo, nikde ani živáčka“ (R.C.).²²⁹ Pouze jeden respondent přirovnal slavení českých svátků k uzbeckým poměrům, což bylo způsobeno přítomností dotyčné osoby při bujarém slavení silvestrovského večera v centru Prahy roku 2009 a následném přesídlení do Švédska. „V Čechách se na rozdíl od Švédska hodně slaví svátky, podobně jako v Uzbekistánu. Viděla jsem to v centru Prahy“ (Z.D.).²³⁰

Několik uzbeckých imigrantů vyjádřilo pro individualismus Čechů pochopení. Dle jejich názoru nespojuje individualistická společnost člověka svými konvencemi. „Mohu se chovat, jak uznám za vhodné, aniž bych musel brát ohled na okolí. Mohu se oblékat, jak se mi líbí a také například navázat partnerské vztahy s kým uznám za vhodné“ (C.B.).²³¹

Nikoliv zřídka jsou Češi považováni za lakomé a příliš šetrné. „Chodí nakupovat do second handů, i když na koupi normálního oděvu mají peníze“ (L.D.).²³² „V obchodech kupují často jen třeba jednu nebo dvě mandarinky“ (B.C.).²³³ „Nikoho nehostí“ (B.L.).²³⁴ „Pohled, teď mi jeden klient (myšleno zákazník v Call centru) přinesl jen tak žvýkačky. To není jako u vás, kde se dává všechno s nějakou vypočítavostí“ (R.N.).²³⁵ „U vás nejsou lidé tak pohostinní jako u nás“ (L.D.).²³⁶ Raději, než aby jednou zavolali, budou psát několik SMSek, aby se na něčem dohodli, ale pak se jim občas stane, že utratí vcelku víc. Je to vidět taky ve třídě. Ruští studenti (miněni ze zemí bývalého SSSR) si raději připlatí a vodu v umělohmotné lahvi koupí, zatímco Češi z lahví pijí doma nabrahou vodu nebo šťávy“ (B.A.).²³⁷ V daném případě si respondenti nebyli vědomi běžné nedůvěry mnohých Čechů k vodě, balené do PET lahví, zatímco příslušníci zemí bývalého SSSR naopak považují vodu z vodovodního potrubí i v českých městech za závadnou.

O Čechích jako nacionalistech se vyjádřila pětina dotázaných. „Češi jsou nacionalisti a udivujeme mne, jak málo znají o Uzbekistánu“ (B.A.).²³⁸ „Češi taky umějí být

²²⁸ L. D., Taškent, 1977, fix. 10. 12. 2009

²²⁹ R. N., Taškent, 1988, fix. 09. 11. 2010

²³⁰ Z. D., Taškent, 1983, fix. 09. 03. 2010

²³¹ C. B., Taškent, 1984, fix. 10. 12. 2010

²³² L. D., Taškent, 1977, fix. 10. 12. 2009

²³³ B. C., Šachrisabz, 1981, fix. 09. 11. 2010

²³⁴ B. L., Samarkand, 1985, fix. 09. 12. 2010

²³⁵ R. C., Namangan, 1981, fix. 09. 11. 2010

²³⁶ L. D., Taškent, 1977, fix. 10. 12. 2009

²³⁷ B. A., Taškent, 1985, fix. 10. 12. 2010

²³⁸ B. A., Taškent, 1985, fix. 10. 12. 2010

pěkní nacionalisti. Navíc oni dlouhá léta nebyli v kontaktech s cizinci. Po válce jste Němce vyhnali a pak u vás zůstali sami Češi“ (R.Z.).²³⁹

Několik respondentů uvedlo případy, kdy se cítili být ze strany Čechů diskriminováni. *„Byli jsme s Džachongirem v motolské nemocnici. Měl nějakou vyrážku. A doktor s námi vůbec nechtěl mluvit. Že rusky prostě mluvit nebude. Když jsem navrhl, že můžeme mluvit anglicky, odpověděl, že taky mluvit nebude, protože anglicky neumí“ (B.A.).²⁴⁰ „Když někde mluvím rusky, tak se někteří lidé s takovou zlobou koukají. Ale pak jedu třeba někde metrem nebo tramvaji. A tam se na mne dívá stařík takovýma dobrýma očima“ (J.K.).²⁴¹ „Pracoval jsem v Penny v Pardubicích. Zaměstnanci tam na mne byli tak nepříjemní, že jsem poprosil šéfa o přeložení jinam. Když jsem něčemu nerozuměl, tak byly ty ženy na mne sprosté“ (B.C.).²⁴²*

Na druhou stranu byla Čechům často vytýkána značná laxnost, nepodnikavost, nezáměrné využití příznivé pracovní příležitosti, neboť se prý raději spokojí s málem, aby nemuseli příliš pracovat. *„Čech odpracuje minimum, kolik musí a pak už ho hledat další práci, i když má možnost, ani nenapadne“ (R.Z.).²⁴³ „Ve firmě dali práci jednomu Čechovi, ale on nechce pracovat. On málo pracuje. U vás nejsou lidé do práce zamilováni jako v jiných zemích. O práci se nezajímají“ (B.L.).²⁴⁴ „Češi jsou jak šedé mušky, neprojevují dostatečný maximalismus jak v touze po vzdělání, tak v pracovním nasazení“ (B.A.).²⁴⁵*

Velká část respondentů vinila český národ za neochotu bojovat s nepřáteli v dobách válečných konfliktů. *„Nemají žádnou hrdost a při konfrontaci s nepřítelem se brzy vzdávají. Spatřuji v nich nebojovnost, kterou považují za slabost“ (C.C.).²⁴⁶ „Vy jste se vzdali Němcům“ (R.C.).²⁴⁷ „Vy nechcete a neumíte bojovat s nepřítelem“ (L.D.).²⁴⁸*

Při hodnocení české společnosti se Uzbekové mimo jiné podivují finanční a materiální podpoře dospělých dětí ze strany rodičů. Podle jejich názoru by tomu mělo být naopak. *„Děti v Čechách nepodporují rodiče žádnými penězi a někdy dokonce rodiče ještě dávají peníze dávno dospělým dětem“ (Z.Z.).²⁴⁹* Rovněž kritizována byla zřídkavá a nedostatečná péče potomků o přestárlé rodiče. *„Málokdy dospělé děti své rodiče*

²³⁹R. Z., Šachrisabz, 1979, fix. 11. 10. 2010

²⁴⁰B. A., Taškent, 1985, fix. 10. 12. 2006

²⁴¹J. K., Taškent, 1987, fix. 08. 08. 2009

²⁴²B. C., Šachrisabz, 1990, fix. 10. 12. 2010

²⁴³R. Z., Šachrisabz, 1979, fix. 11. 11. 2010

²⁴⁴B. L., Šachrisabz, 1987, fix. 08. 12. 2010

²⁴⁵B. A., Taškent, 1985, fix. 11. 11. 2010

²⁴⁶C.C., Taškent, 1984, fix. 10. 11. 2010

²⁴⁷R. C., Namangan, 1981, fix. 09. 11. 2010

²⁴⁸L. D., Taškent, 1977, fix. 10. 12. 2009

²⁴⁹Z. Z., Taškent, 1990, fix. 10. 12. 2010

navštěvují a málokdy si je berou k sobě domů“ (M.M.).²⁵⁰ Nepřípustné se uzbeckým imigrantům jeví, aby děti dopustily pobyt svých rodičů v domově důchodců. „O staré rodiče se tu mnoho Čechů nestará a nechají je klidně v domově důchodců. To by u nás nikdo neudělal, u nás mají rodiče hodně dětí a vnučat a ti se o ně starají a berou k sobě domů“ (S.S.).²⁵¹

Někteří dotázaní se zmínili o českých kamarádech i opravdových přátelích z řad Čechů. Mnozí ale uvedli, že si více rozumí s přáteli mezi svými krajany nebo příslušníky zemí bývalého SSSR.

Nadřazenost mnohých českých manželek nad svými protějšky registrují rovněž uzbecké ženy. „Když vidím, jak jsou čeští muži pod „pantoflem“ (rusky pod „kablukom“, tj. po podpatkem), je mi jich líto“ (Z.D.).²⁵²

Mnozí Uzbekové se pozastavují nad přílišnou volností v sexuálním životě mládeže, značnou dostupností pornografie, zejména ve stáncích s časopisy a novinami, nad běžným soužitím nemanželských párů. „V Čechách si můžete koupit pornografické časopisy i ve stánku. To je velmi špatné, kazí to mravně především děti“ (J. K.).²⁵³ „U vás bývá pornografie dostupnější, než v jiných evropských zemích“ (P.K.).²⁵⁴ „Podívej! kolik žije u vás neoddaných párů a to mívají spolu i děti“ (L.D.).²⁵⁵ „V Čechách je obrovská nevázanost. U nás to taky někdy je, ale je to skryté. Ne že někdo někomu zavolá a ten přijede na sex. I pro Uzbeky je v Čechách mnoho pokušení, pak se mohou stát ještě horšími. Je to jako s Čechy z venkova. Ti také často přicházejí do Prahy, aby si užívali v klubech. Pražáky to někdy vůbec nezajímá“ (A.O.).²⁵⁶ „U vás je spousta těch kabaretů (myšleny erotické kluby). To by u nás nebylo možné. V centru Prahy jsou na každém kroku“ (R.C.).²⁵⁷ „Všude v Evropě, i v Rusku, žije mládež s uvolněnou sexuální morálkou. Ale líbání na veřejnosti, to nedělají ani ruské holky. Ani křesťané (myšleno pravoslavní Rusové) to nedělají“ (B.L.).²⁵⁸

Pohoršení u Uzbeků v Čechách vzbuzuje skutečnost, že málokterá česká dívka se před vstupem do manželství obvykle

²⁵⁰ P. A., Samarkand, 1665, fix. 8. 5. 2010

²⁵¹ S. S., Taškent, 1980, fix. 10. 12. 2010

²⁵² Z. D., Taškent, 1983, fix. 30. 12. 2010

²⁵³ J. K., Taškent, 1987, fix. 30. 12. 2010

²⁵⁴ P. K., Šachrisabz, 1983, fix. 30. 12. 2010

²⁵⁵ L. D., Taškent, 1977, fix. 03. 12. 2010

²⁵⁶ A. O., Taškent, nar. 1983, fix. 15. 12. 2010

²⁵⁷ R. C., Namangan, 1983, fix. 30. 12. 2010

²⁵⁸ B. L., Samarkand, 1985, fix. 05. 12. 2010

může prokázat pannenstvím. „*To je u nás strašná ostuda, aby dívka nebyla pannou. Když by to ženich odhalil po svatbě, tak by ji odmítl a její rodičům by přinesl propíchnutou tykev*“(A.E.).²⁵⁹ „*U nás je takových děvušek málo, my jsme muslimská země*“(A.O.).²⁶⁰

Některým z respondentů však vyhovuje „evropský“ nebo – li „západní“ způsob života, co se sexuální volnosti týče, eventuelně nebývají vždy zcela zásadoví. Chlapci uzbecké mládeže se někdy mezi svými vrstevníky chlubí, že si dopřávají milostné zážitky a sexuální kontakty s kamarádkami ze zemí bývalého SSSR i Češkami. „*Uzbecké dívky jsou cudnější. Před svatbou bývají pannami. Avšak v Čechách je tomu naopak. Když je pannou, není prý normální. Já jsem měl s Češkami vztahy i se sexem. Ony sami chtěly*“(A.O.).²⁶¹ Příslušnost k islámskému náboženství a světonázoru mnohdy při sexuálních kontaktech s nemuslimskými dívkami nehraje žádnou zásadní roli. „*Mívám občas sex s holkama. Samozřejmě, že se bojím pekla*“(S.L.).²⁶² Některí respondenti připustili, že by v případě naléhavé sexuální potřeby neodmítli využít služeb prostitutky. Jeden respondent přiznal, že mu chybí sex a proto si hodlá nějakou ženu v Čechách zaplatit. „*Jsem sice muslim, ale co se dá dělat*“(J.H.).²⁶³

Jako výrazné negativum většina Uzbeků vnímá malý počet dětí v českých rodinách. Jsou si vědomi, že Češi tímto přístupem ohrožují populační budoucnost svého národa a kromě toho neplní vůli Nejvyššího. Často tento jev komentují slovy: „*Raději si lidi pořídí domů psy*“(M.J.).²⁶⁴ „*Hlavně, že chovají doma zvířata*“(T.B.).²⁶⁵ „*Psy a kočky jim jsou milejší než lidé*“(P.F.).²⁶⁶ Několik z respondentů neopomenulo poznamenat, že jsou ochotni Čechům s přírůstkem obyvatelstva pomoci. Odpor k chování psů a koček v domácnostech je v muslimských zemích běžný a má mimo jiné kořeny ve vnímání těchto zvířat jako nečistých.

Mnoho respondentů se podívovalo homosexuálním párům, které se ostentativně vodí na veřejnosti. Na druhou stranu pro toleranci k takto orientovaným se vyjádřila více než polovina dotázaných, kteří zastávali názor, že se jedná o genetickou záležitost. Za potlačování homosexuality jakožto zvrácenosti se vyslovila pouze menšina respondentů. Dva se vyjádřili pro trest smrti. „*Golubich (hanlivě homosexuálové) zabít*

²⁵⁹ A. E., Fergana, 1987, fix. 30. 12. 2010

²⁶⁰ A. O., Taškent, 1983, fix. 09. 12. 2010F

²⁶¹ A. O., Taškent, 1983, fix. 09. 12. 2010

²⁶² S. L. Samarkand, 1992, fix. 30. 12. 2010

²⁶³ A.S., Taškent, 1985, fix. 20. 8. 2011

²⁶⁴ M. J., Taškent, 1989, fix. 11. 11. 2010

²⁶⁵ T. B., Kokand, 1984, fix. 04. 12. 2010

²⁶⁶ P. F., Šachrisabz, 1987, fix. 08. 12. 2010

málo, ti by se měli upálit. Golubije jsou z náboženského hlediska zakázáni. Oni chtějí demokraticky otevírat tuto cestu, ale demokracie musí mít své hranice. A že je to genetické? To, co když je někdo geneticky vrahem, má se mu snad za to odpustit? Musí se proto léčit v blázinci jako blázen. Já jsem ještě neslyšel, že by se u nás gaysmem někdo zabýval“ (B.L.).²⁶⁷ „Takto orientované je nutné bez milosti strážet, s výjimkou těch, kteří by se léčili. A pracují vůbec někde tyhle lidi?“(A.E.).²⁶⁸

Někteří uzbeckí imigranté byli překvapeni, někdy můžeme říci šokováni nezvykle velkým počtem narkomanů a bezdomovců v ulicích velkých českých měst, zejména Prahy. *„Že tu bude sexuální nevázanost, to jsem čekal, vždyť to je Evropa. Ale že tu bude tolik bezdomovců a narkomanů, to jsem opravdu nečekal. A to oni si píchají jehly na ulici před lidmi. U nás by je za to „posadili“ (tj. uvěznil)“ (B.M.).²⁶⁹ „Jak to, že u vás je tolik bezdomovců, když jste Evropa, a u nás ne?“ (S. I.).²⁷⁰*

Nepříliš pěknou reputaci si zjednalo v očích uzbeckých imigrantů pivo, byť mnohými velmi oblíbené. Respondenti se často pozastavovali na nadměrném počtem hospod a vysedáváním českých mužů u pultů piva. *„Čeští muži pijí ráno, večer i na oběd pivo, u vás se pije pivo jako u nás čaj“ (Z.D.).²⁷¹ „Je to hrůza, jak mnoho Čechů vydrží tak dlouho vysedávat u piva“ (M.F.).²⁷² „A to Češi by stále pili jen pivo a to si říkají kulturní Evropané“ (S.M.).²⁷³ „A nebo ty pivní bary, kluby hracích automatů, to u nás není. A ty herny můžou člověka i zabít. Ten může přijít o všechno, o rodinu i o dům. Pak se ocitne na ulici. A u vás je mnohem snazší morálně klesnout. A taky je všude v ulicích mnoho narkomanů. Dokonce ani ve Švýcarsku herny s automaty a hospody nejsou, ani se běžně neprodává pornografie“ (A.O.).²⁷⁴*

Několik Uzbeků se vyjádřilo o Čechách jako o národu s velkým počtem zlodějů. Zejména uzbeckí pracovníci ostrahy, kteří se při výkonu služby často setkávají s krádežemi v obchodech, dospěli k názoru, že v Čechách se krade více než v Uzbekistánu.

„Čechy jsou zcela jiné, než Uzbekistán. Češi hodně kradou. A taky cikáni. Vidím to, když pracuji v ostraze v marketu. Když někoho chytnu, tak se k těm lidem chovám slušně. Jen s nimi sepíšu protokol. Kradou i bohatí lidé, co mají peníze. Kradou i spolupracovníci, prodavačky z kasy. U nás se tak nekrade, jsme muslimská země. Krade se málo. A v

²⁶⁷ B. L., Samarkand, 1985, fix. 05. 12. 2010

²⁶⁸ A. E., Fergana, 1987, fix. 30. 12. 2010

²⁶⁹ B. M., Šachrisabz, 1960, fix. 13. 12. 2010

²⁷⁰ S. I., Taškent, 1984, fix. 30. 12. 2010

²⁷¹ Z. D., Taškent, 1983, fix. 11. 12. 2012

²⁷² M. F., Taškent, 1977, fix. 09. 12. 2009

²⁷³ S. M., Taškent, 1990, fix. 01. 02. 2010

²⁷⁴ A. O., Taškent, 1983, fix. 04. 12. 2010

Arabských emirátech za to useknou ruku. V Evropě krást je normální. V Evropě se už v historii kradlo, je to běžné. A taky u nás lidi nebudou jezdit na černo v tramvaji nebo v trolejbusu, je to ostuda. Nanejvýš to dělají děti nebo vejrosci. Ale všechno má svůj smysl. Tak mají revizoři práci. A také já mám díky zlodějům práci“(A.O.).²⁷⁵ „Promiň, ale musím ti říct, že Češi hodně kradou, viděl jsem v to marketu, kde jsem pracoval“(B.C.).²⁷⁶

Nadpoloviční většinu uzbeckých imigrantů překvapila vysoká míra sekularizace české společnosti, přičemž mnohdy srovnávali poměry s ostatními zeměmi světa, které statisticky vykazují větší procento věřících. „Češi jsou v podstatě ateisti, nikdo v Boha nevěří. Jim je náboženství lhostejné. V Čechách je silně rozšířen ateizmus. Vždyť taky satanova bible vznikla v Čechách. Měli ji v Kutné Hoře. Je ta s tím velkým d'áblem. A byla taky vystavena. Díval jsem se na ruský film, kde o tom mluvili. Češi nevěří v žádného Boha, u nás věří v Alláha, v Polsku a v Itálii jsou katolíci, ve Francii je hodně muslimů z Alžírsko. Všichni mají Boha a Bůh je jeden. Praha je krásné romantické město, ale je tu takový krutý duch, taková atmosféra se spoustou pokušení a tomu někteří nemohou odolat“(A.O.).²⁷⁷ „Nelíbí se mi jejich ateizmus“(B.L.).²⁷⁸ „Udivuje, mne jak může být mezi Čechy tolik nevěřících, jak je možné žít bez Boha“(B.C.).²⁷⁹

Nepochopitelné a víc než člověka nedůstojné se většině dotázaných jeví kremace zesnulých. „U nás, když člověka pohřbívají, je to ceremonie. A v Čechách ho spálí. K člověku tu není úcta. Chovají se k němu jako k majetku. Jako třeba k autu, když už není potřeba, prostě se vyhodí. No, to je Evropa“(A.O.).²⁸⁰ „Vypadá to hrozně, člověka jen tak spálit“(A. P.).²⁸¹ „Je to velmi divné nepohřbít člověka a spálit, aby po něm nic nezůstalo“(L.D.).²⁸²

Určitá udivení vyvolávaly i některé aspekty z každodennosti české společnosti. Respondentům se zpravidla nelíbil způsob oblékání a některé špatné hygienické návyky mnohých Čechů. „Češi se vůbec neumí oblékat elegantně“(M.S.).²⁸³ „Někdy nejsou seriózně oblečení ani vysoce postavení pracovníci a manažéři firem, kanceláři a obchodů“(M.R.).²⁸⁴ „Chodí neupravení, mnohdy neučesaní, prádlo mívají nežehlené a to

²⁷⁵ A. O., Taškent, 1983, fix. 09. 12. 2010

²⁷⁶ B. C., Šachrisabz, 1990, fix. 10. 12. 2010

²⁷⁷ A. O., Taškent, 1983, fix. 09. 12. 2010

²⁷⁸ B. L., Samarkand, 1985, fix. 05. 12. 2010

²⁷⁹ B. C., Šachrisabz, 1990, fix. 10. 12. 2010

²⁸⁰ A. O., Taškent, 1983, fix. 09. 12. 2010

²⁸¹ A. P., Taškent, 1970, fix. 30. 12. 2010

²⁸² L. D., Taškent, 1977 fix. 30. 11. 2010

²⁸³ M.S., Andižan, 1965, fix. 30. 5. 2011

²⁸⁴ M. R., Taškent, 1990, fix. 09. 12. 2008

ještě mnoho smradlavých bezdomovců chodí po ulicích“(T.M.).²⁸⁵ „*A taky jsem si všiml, že mnoho Čechů si po použití WC nemyje ruce*“(B.M.).²⁸⁶ Někteří srovnávali krátkodobé sprchování Čechů s praxí v jejich zemi, kde většina lidí při této činnosti stráví času neomezeně podle libosti.

V Uzbekistánu je podle názoru Uzbeků nepřijatelné, aby se člověk na vysokém společenském postu neodíval do prestižního a značkového zboží, neboť jen tímto způsobem může být získána důvěra zákazníků v solidnost firmy. Na společenskou prestiž kladou Uzbekové velký důraz. Z tohoto důvodu si zpravidla pořizují pokud možno značkový a finančně nákladný oděv, techniku, šperky i honosné nemovitosti. Při interwiev se několik respondentů nezávisle na sobě shodlo v názoru, že Uzbek může vyčerpat veškeré finanční rezervy a v případě nutnosti i několik dní hladovět nebo si povypůjčovat peníze od přátel (běžně s nízkou či nulovou návratností věřiteli), aby si mohl drahé věci poříditi.

Nikoliv elegantní se mnohým respondentům jeví nošení mnohých Čechů šortek, plážové obuvi a někdy i tílek na důstojná veřejná místa. „*U nás lidi znají míru, kam chodit v šortkách a kam nikoliv, i když v poslední době se u nás poměry, hlavně v Taškentu mění a přijímá se evropská móda*“(L.D.).²⁸⁷ „*Někteří Češi nemají vůbec vkus, jsou schopni jít klidně na úřad ve vietnamkách a ženy se také oblékají všelijak*“(M.M.).²⁸⁸ Poněkud kuriózní několika respondentům připadlo nošení batohů u mnohých Čechů, byť nejsou na žádném výletě.

Bez povšimnutí nezůstalo tetování. Velká část Uzbeků proti němu vyjádřila vážné výhrady nejen z estetického hlediska, ale i jako jevu v rozporu se zásadami islámu. Někteří, zejména ti, kteří sloužili v sovětské armádě, však bývají tetováni (zpravidla horkou jehlou vypálená písmena či drobné znaky). U příslušníků mladší generace jsem tetování zaregistroval pouze v jednom případě a to ještě na skrytém místě na noze dotyčné osoby. Jako svérázná, prapodivná, odporná a zhýralá móda bývá hodnocen extravagantní piercing (septum piercing, streachingear a drobné kuličky na rtu či všude možně na obličej). I drobné náušnice u chlapců a mužů mnozí označili za atribut zženštilosti.

Mimořádně nekulturní a nehygienické se jeví, přičemž zpočátku pobytu v České republice podle vyjádření některých doslova šokuje, smrkání na veřejnosti. Každý, kdo

²⁸⁵ T. M., Samarkand, 1982, fix. 04. 04. 2009

²⁸⁶ B. M., Šachrisabz, 1985, fix. 05. 12. 2010

²⁸⁷ L. D., Taškent, 1977, fix. 08. 12. 2010

²⁸⁸ M. M., Buchará, 1983, fix. 04. 04. 2009

se potřebuje vysmrkat, by se měl vzdálit z přítomnosti ostatních lidí. „*Jednou jsem seděl v metru a naproti mě taková pěkná holka. Pak začala dělat to své „frfrfr“ a bylo po romantice....*“ (E.E.).²⁸⁹ „*My jsme seděli ve škole a najednou pan učitel vytáhl zmačkaný kapesník a začal před námi smrkat. Byli jsme šokováni*“ (B. A.).²⁹⁰ „*Nezvyklé se mi to zdá. Nepochopil jsem, jak se to dělá s tím kapesníkem. Jenom v Čechách jsem to viděl. Dokonce ani v Norsku jsem se s tím nesetka. Před lidmi se to nedělá, u nás už vůbec nikoliv u stolu, u nás jsou jiné obyčeje, u nás je to nepřijatelné*“ (B.L.).²⁹¹

Někteří však přiznávají, že už také někdy smrkají na veřejnosti „*Už jsem taky začal smrkat venku*“ (S.L.).²⁹² „*Už taky smrkám před lidmi, je to docela pohodlné*“ (B.C.).²⁹³ Dva respondenti (F.D.²⁹⁴ a D.K.²⁹⁵) vzpomínali, jak na letišti v Istanbulu si takto záměrně počínali, aby zjistili reakce přítomných osob. Když se prý všichni s udiveným pohledem na ně otočili, gesty a slovy: „*OK, už nebudeme*“ zmírňovali vyvolané pohoršení. Obvykle Uzbekové staví smrkání do souvislosti s dle jejich názoru prý v západní Evropě a Americe běžným „*prděním*“ a *krkáním*.

²⁸⁹ A. E., Fergana, 1987, fix. 04. 12. 2006

²⁹⁰ B. A., Taškent, 1985, fix. 11. 11. 2010

²⁹¹ B. L., Samarkand, 1985, fix. 04. 12. 2010

²⁹² S. L., Samarkand, 1992, fix. 12. 12. 2010

²⁹³ B. C., Šachrisabz, 1990, fix. 02. 01. 2011

²⁹⁴ F. D., Taškent, 1970, fix. 12. 12. 2010

²⁹⁵ D. K., Taškent, 1989, fix. 08. 12. 2010

9. SEBEREFLEXE OBČANŮ UZBEKISTÁNU A JEJICH NÁZOROVÉ SPEKTRUM NA PŘÍSLUŠNÍKY NĚKTERÝCH STÁTŮ A NÁRODNOSTÍCH SKUPIN (KAZACHY, KYRGYZE, TURKMENY, AFGHÁNCE, TÁDŽIKY, RUSY, UKRAJINCE, ARMÉNY, GRUZÍNCE, TURKY, ARABY, ŽIDY, EVROPANY A AMERIČANY)

V dané kapitole jsem se nejprve pokusil zachytit sebereflexi samotných uzbeckých imigrantů, tedy zjistit jak vnímají a hodnotí svůj národ z hlediska kulturní úrovně, historického významu a mentality

Při analýze názorového spektra občanů Uzbekistánu ohledně příslušníků některých států a národnostních skupin jsem se geograficky zaměřil především na oblast bývalého Sovětského svazu. S obyvateli postsovětských zemí Uzbekové více méně přicházejí a přicházejí do kontaktu a vzájemných interakcí, ať už na území Uzbekistánu nebo České republiky, a proto si o nich vytvářejí široké spektrum názorů, hodnocení a stereotypů.

Z příslušníků ostatních států a národnostních skupin jsem u Uzbeků zjišťoval hodnocení a názory vůči Afgháncům, jejichž stát s Uzbekistánem sousedí, vůči obyvatelům nepostsovětských evropských zemí, dále vůči Američanům, na závěr vůči Turkům, vůči Arabům a vůči Židům.

Nemalý počet uzbeckých imigrantů hodnotil ostatní, tedy neuzbecké národy světa prizmatem silného etnocentrizmu, často jako představitele nižší kultury.

9. 1. SEBEREFLEXE UZBEKŮ

V rámci autostereotypů zazněla ze strany Uzbeků jak pozitivní, tak negativní hodnocení. Mnozí respondenti byli hrdí na svoji bohatou minulost a cenili si všeobecné pohostinnosti, úcty rodičům a starým lidem.

Uzbekové s oblibou zdůrazňují význam slova Uzbek jako „sám sobě pánem“, bývají hrdí na bohatou minulost, slavná města, středověké učence, panovníka

Tamerlána (Timur Lenk)²⁹⁶ a jeho vnuka Ulugbeka²⁹⁷, na nerostné bohatství, na hojnost ovoce a zeleniny. Cení si rovněž specialit národní kuchyně. O *plovu* (pokrmu z rýže, masa a zeleniny) se vyjadřují obvykle jako o ryze uzbeckém národním pokrmu, byť i u okolních národů není ničím neobvyklým.

Tamerlána považují mnozí za národního hrdinu, jehož význam ve světových dějinách zveličují a přeceňují. Podle mnohých respondentů se před ním strachy třásla celá Evropa a jako vyjádření pokornosti mu přinesl dary i francouzský král. Značně si idealizují jeho morální vlastnosti, přičemž zdůrazňují pravdomluvnost, čestnost a velkorysost. Tamerlánovu krutost nicméně nepopírají, avšak většinou ospravedlňují jako běžný fenomén tehdejší doby.

Někteří podrobili značné kritice ekonomickou, hospodářskou, politickou situaci i sociální poměry své země, někdy i morální vlastnosti svých krajanů. Negativně mnozí hodnotili nízkou úroveň vzdělanosti, takřka všeobecný nezájem o kulturu, v neposlední řadě vychytralost, pragmatičnost, nečestnost, podlost a řadu dalších špatných vlastností velké části národa. „*Moji tupí krajané místo toho, aby si zaplatili kurzy českého jazyka, budou raději pracovat na stavbách*“(D.R.).²⁹⁸ „*Uzbeci jsou pěkně vychytralý národ. Když jsem řekl, že Uzbekové jsou blběci, mnozí se na mě rozlobili*“ (B.A.).²⁹⁹ „*S Uzbecky nechci mít nic společného, jsou to podvodníci, mám s nimi samé špatné zkušenosti. Hlavně s těmi, co jsou v Čechách*“(A.P.).³⁰⁰ „*S Uzbecky se příliš nebavím, uzbečtí muži jsou jak „tělki“ (baby), je velký rozdíl mezi nimi a ostatními národy. 70 % Uzbeků jsou tupci. To není od přírody, ale vzdělání je špatné. Jsou jen jedinci, kteří mají kvalitní vzdělání. Ti jsou všichni z měst. Dostatečné vzdělání u nás není. 50 % dětí z uzbeckých vesnic nechodí do školy. Uzbeci bývají také vychytralí a lakomí. To jsou ti chudší zřejmě. Ve městech je též nízká úroveň školství*“(T.M.).³⁰¹

Nezřídka si respondenti uvědomovali materiální nouzi mnohých imigrantů, vykonávajících nekvalifikované práce, často v nedostatečném rozsahu, někdy i nezaměstnaných. „*Uzbecký národ dře hlavně na stavbách, pracuje na „chochly“ (tj. Ukrajince), nedostává ani řádně zapláceno, vůbec se mnohým ani nevyplatí, aby si*

²⁹⁶Tamerlán (1336 – 1405), turkický vojevůdce, vytvořil mocnou říši na území současného Uzbekistánu,

Afghánistánu, Turkmenistánu a Iránu. Hlavním městem prohlásil Samarkand. Založil dynastii Timurovců.

²⁹⁷Ulugbek (1394 – 1449), vnuk Timur Lenka, proslul jako milovník vědy, především astronomickými výzkumy. V Samarkandu založil observatoř.

²⁹⁸D. R., Taškent, 1982, fix. 12. 1. 2008

²⁹⁹B. A., Taškent, 1985, fix. 12. 1. 2010

³⁰⁰A. P., Taškent, 1970, fix. 12. 12. 2010

³⁰¹T. M., Taškent, 1970, fix. 12. 12. 2010

vyřizovali vízum. Kdyby někteří seděli doma, měli by se lépe“(L.D.).³⁰² „Vy chcete psát o Uzbekích, o těch „bědolágach“ (tj. chudácích)?“ (Y.S.).³⁰³

Uzbečtí imigranté používají pro svoji minoritu někdy termín diaspora, čímž zdůrazňují, že byli k odchodu ze své země vynuceni, v daném případě nevyhovujícími ekonomickými, hospodářskými, případně politickými poměry. V pojetí slova diaspora se také odráží vědomí sociální provázanosti příslušníků komunity, její značné početnosti a působení v kulturně a národnostně odlišném prostředí cílové země. U několika uzbeckých imigrantů jsem se setkal s názorem, že v případě České republiky nelze o uzbecké diaspoře v žádném případě hovořit, protože s výjimkou malých skupin přátel, nejsou vzájemně nijak integrováni. „Uzbeci nevytvořili v Čechách žádnou diasporu jako třeba Turci, nepomáhají si, spíš koukají, jak jeden druhého podvést“ (M.S.).³⁰⁴

Nadpoloviční většina dotázaných se během interviu zejména v letech 2008 – 2010 domnívala, že v Čechách působí okolo 6000 Uzbeků. Jako zdroj této zveličené informace uváděli přátelé nebo pracovní agentury. V posledních dvou třech letech je tento zveličený odhad na ústupu a imigranté uvádějí stále častěji nižší údaje.

Historie státního útvaru Uzbekistánu začíná teprve rokem 1924, kdy byla vyhlášena Uzbecká sovětská socialistická republika. Původně území současného Uzbekistánu tvořily jednotlivé státní útvary: Chivský a Kokandský chanát, Bucharský emirát. Byť si jsou občané Uzbekistánu vědomi své příslušnosti k uzbeckému státu a zpravidla se s ní ztotožňují, neopomenou někteří příslušníci neuzbeckých národnostních či etnických skupin vyjádřit svoji identitu (Tádžik, Kazach, Arab, Kyrgyz, Íránec aj.).

Rovněž mnozí zdůrazňují z jakého města pocházejí, především obyvatelé slavných měst Buchary, Samarkandu, Chivy a Šachrisabzu. Právě z těchto měst či z jejich okolí pocházející imigranté nejčastěji rozdílně reflektují svoji identitu v kontrastu s obyvateli Taškentu, případně k obyvatelům z jiných měst či provincií. Naopak Taškentští nezřídka považují Uzbeky z provincií za méně civilizované a vzdělané. Někteří z uzbecké metropole pocházející respondenti si však u obyvatel ostatních měst a provincií cenili větší míry religiozity, včetně udržování starých zvyků a obyčejů. „V Samarkandě a Buchaře se běžně nosí tradiční oděv. V Taškentu nepřilíš, tam se oblékají po evropsky. Taškentští jsou více hrdí a považují se za lepší. U nás v Taškentu se snaží být více jako Evropané a jsou chytřejší. Mnozí z oblastí přicházejí do Taškentu. Obyvatelé

³⁰² L. D., Taškent, 1977, fix. 29. 8.

³⁰³ Y. S., Samarkand, 1983, fix. 13. 12. 2010

³⁰⁴ M.S., Andižan, 1965, fix. 30. 5. 2011

Samarkandu a Buchary jsou na vyšší úrovni než obyvatelé Kaškadarji. Ti navíc mluví špatně rusky. Chiva je více méně vyspělá“(Z.D.).³⁰⁵ „Rozdíl je i v dialektech. Jako tomu asi všude na světě, tak i v Uzbekistánu se lidé z hlavního města odlišují. V Kaškadarji, u Karakalpaků i v Chivě je velmi nízká úroveň zbožnosti, naopak města Ferganské doliny jsou silná ve víře. Samarkandští jsou družní, protože tam žije mnoho národů, více než v Buchaře“(B.L.).³⁰⁶ „V Taškentě si vždycky mysleli, že jsou něco víc“(L.D.).³⁰⁷ „V Buchaře žije mnoho Tádžiků a celkem jsou Buchařané v obchodu dost vychytralí. V Samarkandu, odkud pocházím, jsou lidé čestnější“(Y.S.).³⁰⁸

Poněkud odtažitý postoj jsem zaznamenal u několika respondentů k obyvatelům Namanganu, ze kterého rovněž pocházejí někteří na území České republiky působící imigranti. Obyvatelé tohoto města jsou asociováni s nečestností a homosexualitou (muži). Slovo „namanganskij“ je v Uzbekistánu rozšířené synonymum pro mravně nepříliš kvalitního, nespolehlivého a slib neplnícího člověka. Na otázku, co je příčinou takového názoru, někteří respondenti jako příčinu uvedli převahu tádžického, v obchodní sféře značně aktivního obyvatelstva, které často jedná nečestně. Proto zřejmě vzniklo i ono hanlivé označení s homosexuální konotací. „V Namanganu jsou dobří lidé, ale v centru tam je taková čtvrť, která se jmenuje Kosonosori. Tam žijí Tádžikové, ti jsou méně družní a vcelku velmi vychytralí. U nás v islámu je nařizováno, co je třeba dělat, ale oni na to moc nehledí“ (B.L.).³⁰⁹ Další respondent hledal vysvětlení v upjatosti mravů, kdy přílišný důraz na čistotu morálky vede paradoxně k rozbuzení různých nešvarů, přičemž situaci přirovnal k pokryteckému puritanismu v protestantských zemích. „Namangan je významné náboženské centrum, kde se veřejná morálka velmi kontroluje. Chlapci a muži se tam nesmí vodit s dívkami. Proto tam mnozí chlapci navazují hluboké přátelské, někdy i sexuální vztahy“ (B.A.).³¹⁰ Ostatně se stejnými názory jsem se setkal v červnu roku 2010 při komunikaci s místním obyvatelstvem v Íránu, kde jsem zachytil vnímání významných náboženských center Qomu a Mashadu jako měst s rozšířenou homosexualitou (Y.X.)³¹¹, (Y.Y.)³¹².

Za zcela jiný, od Uzbeků odlišný národ, jsou většinou považováni Karakalpaci, kteří obývají západní část Uzbekistánu, autonomní republiku Karakalpakstán.

³⁰⁵ Z. D., Taškent, 1983, fix. 02. 04. 2010

³⁰⁶ B. L., Samarkand, 1985 fix. 08. 12. 2010

³⁰⁷ L. D., Taškent, 1977, fix. 02. 12. 2010

³⁰⁸ Y. S., Samarkand, 1983, fix. 5. 1. 2013

³⁰⁹ B. L., Samarkand, 1985 fix. 09. 12. 2010

³¹⁰ B. A., Taškent, 1977, fix. 04. 12. 2010

³¹¹ Y. X., Jazd (Írán), 1985, fix. 08. 06. 2010

³¹² Y. Y., Mashad (Írán), 1977, fix. 25. 06. 2010

„Karakalpaci, to nejsou Uzbeki. Jsou spíše podobní a příbuzní Kazachům“ (L.D.).³¹³ „Karakalpaků je i v Uzbekistánu hrozně málo. V Taškentu znám jen jednoho“ (B.A.).³¹⁴ „V Praze je jeden Karakalpak, ale ten je podobný na Kazacha. Ono jich je málo, je to málo početný národ. A Uzbekům se příliš nepodobají“ (Y.S.).³¹⁵

I v českém prostředí bývají vztahy uvnitř uzbecké komunity často formovány na základě etnické příslušnosti či původu z jednotlivých měst. Určitou sociální provázanost je možné pozorovat zejména při pracovních aktivitách, spolubydlení i udržování, popřípadě navazování přátelských vztahů. Občané Uzbekistánu se stejnou etnickou příslušností nebo původu z téhož města mnohdy pociťují, že mají k sobě blíže.

9. 3. HODNOCENÍ KAZACHŮ

Kulturní úroveň a historickou roli Kazachstánu uzbeckí respondenti často poměřovali s Uzbekistánem. Kazachy měli za typickou kočovnickou společnost, jež není možné s uzbeckou ani srovnávat. *„A proč bychom se měli učit o historii Kazachstánu. Tam nic nebylo, kromě samých kočovníků“ (M.R.).³¹⁶ „U nás byla vzkvétající města Samarkand, Buchar a vyspělý stát Chórezm. Námí procházela Hedvábná stezka. Rozvinutá byla věda. Měli jsem slavné panovníky. A Kazaši? Ti neměli nic, jenom stepi a nebyt Ruska, tak by vůbec nic neznamenal. To jim přineslo civilizaci a kulturu“ (Z.I.).³¹⁷ „Kazaši! V dobách SSSR jim Uzbeki dávali jídlo a oni na to už zapomněli. Nemám rád tento národ. Kdo přijíždí sem (myšleno do České republiky), ti jsou z měst. A to jinak ve stepi žijí. A jsou takoví lidé, kteří ani televizi neviděli. Kazaši jsou kozlové a nemají se čím chlubit“ (B.L.).³¹⁸ „Kdyby Kazachstán neměl ropu a zemní plyn, byl by úplně bezvýznamný“ (P.Z.).³¹⁹ „Kazachstán a Uzbekistán jsou rivalové. Kazachstán se mnohem rychleji rozvinul. Uzbeků je ale více, v zahraniční mají vliv díky své diaspoře. Kazaši jsou více kočovní. Odráželo se to na kulturu. Hlavní cíl Uzbeků je stavět. A pak je hned patrné jak staví Kyrgyzové a jak Kazaši. Domy se velmi odlišují. Uzbeki se je snaží stavět hezky. Kazaši staví jednoduše a spíše kladou důraz na vnitřek. Uzbeki na vnějšek. Ti zdobí domy ornamenty. Uzbeki i Kazaši jsou stejně vřelí. Normální Uzbeki i Kazaši se považují za bratry. Jenom špatní lidé je proti sobě*

³¹³ L. D., Taškent, 1977, fix. 04. 12. 2010

³¹⁴ B. A., Taškent, 1985, fix 10. 1. 2013

³¹⁵ Y. S., Samarkand, 1983, fix 9. 9. 2012

³¹⁶ M. R., Taškent, 1990, fix. 14. 12. 2010

³¹⁷ Z. I., Taškent, 1983, fix. 12. 12. 2010

³¹⁸ B. L., Samarkand, 1985, fix. 12. 12. 2010

³¹⁹ P. Z., Taškent, 1990, fix. 12. 18. 2010

štvou“(R.C.).³²⁰

9. 4. HODNOCENÍ KYRGYZŮ

Podobně jako Kazaši byli ze strany Uzbeků vnímáni i Kyrgyzové co by kočovníci, potažmo horalové. Občas zazněla rozhořčení a někdy i slova nenávisti v souvislosti s konflikty mezi Uzbeky i Kyrgyzy v oblasti Ferganské doliny během posledních let. Uzbekové často poukazovali na krutost Kyrgyzů vůči Uzbekům, zatímco oni se k nim prý takto nechovají. Podle některých konflikt není způsoben vzájemnou a všeobecnou nenávistí mezi těmito národnostními skupinami, ale že se jedná o čistě politickou záležitost. „Kdyby nebylo těch, co lidi proti sobě štvou a mají z toho nějaký prospěch, nemuseli by tyto konflikty vůbec vznikat“(R.C.).³²¹ „Jsou to zaostalí horalové a lidi s kočovnickou krví“(S.S.).³²² „Začala jsem je nenávidět po tom, co letos provedli ve Ferganské dolině“(Z.D.).³²³ „Kyrgyzové Uzbeky mučili, dokonce znásilňovali ženy. A ti si to mají nechat líbit?“(P.P.).³²⁴ „My jsme národ mírumilovný a družný. Se všemi vycházíme dobře. Ten konflikt ve Ferganské dolině rozdmýchala Amerika, avšak náš prezident Karimov se na to nedal chytit. U nás ve Střední Asii hranice států nerespektují národnostní rozdělení. A tak v Kyrgyzstánu i severním Afghánistánu žijí Uzbekové. Když k nám přijedou Kazaši nebo Kyrgyzové necháme je na pokoji, ale když je Uzbek v Kyrgyzstánu, tak ho tam mohou zabít, v jižním Kazachstánu přinejmenším zbit“(R.N.).³²⁵

9. 5. HODNOCENÍ TÁDŽIKŮ

Na území Uzbekistánu žijící Tádžikové bývají vnímáni jako neoddělitelná a integrovaná součást etnicky pestré struktury Uzbekistánu. Navzdory tomu mnozí Uzbekové vyjádřili určitá podezření co se charakteru Tádžiků týče. Někteří podotkli, že je nutné zejména při obchodování s Tádžiky být opatrný. Několik dotázaných dotyčným vytklo nečestnost a vychytralost, ve dvou případech zbabělost.

³²⁰ R. C., Namangan, 1981, fix. 12. 10. 2010

³²¹ R. C., Namangan, 1981, fix. 12. 10. 2010

³²² S. S., Taškent, 1990, fix. 14. 12. 2010

³²³ Z. D., Taškent, 1983, fix. 10. 10. 2010

³²⁴ P. P., Šachrisabz, 1990, fix. 14. 08. 2010

³²⁵ R. N., Taškent, 1988, fix. 14. 12. 2010

K Tádžikům, žijícím na území Tádžikistánu měli někteří Uzbekové podobné postoje jako ke Kyrgyzům, co se horského a kočovnického způsobu života týče. Mnozí zmiňovali obrovskou materiální bídu země.

9. 6. HODNOCENÍ TURKMENŮ

Vůči Turkmenům jsem nezaznamenal příliš výrazná hodnocení. Většina Uzbeků se vyjádřila o uzavřenosti a značné izolovanosti země. „*Turkmeni si žijí svým životem, nikam nelezou*“(B.L.).³²⁶ Turkmeni byli považováni zpravidla za Uzbekům příbuzný národ. Někteří imigranté zdůraznili, že spolu s Turkmeny prošli podobným historickým vývojem.

9. 7. HODNOCENÍ AFGHÁNCŮ

Afghánci byli reflektováni značně rozporuplně. Část Uzbeků v nich viděla muslimské bratry a byla si vědoma společného historického a kulturního vývoje. Někteří sovětskoafghánskou válku odsoudili jako vůči bratrům ve víře nespravedlivé jednání a absurditu. „*Oni jsou taky jako Uzbekové muslimové a sunnitě*“(L.D.).³²⁷ „*Afghánci jsou velmi čestní lidé, v náboženství také. I ve vědách jsou velmi silní*“(B.L.).³²⁸

Naopak někteří považovali Afghánce za zákeřné horaly a primitivy. Můžeme říci, že u mnohých Uzbeků jsou mnohé o Afgháncích vytvořené stereotypy totožné s představami, běžnými v evropském prostředí. „*Ti mohou člověka za dne hostit a v noci jej zařít jako berana*“(S.S.).³²⁹ Často byl Afghánistán zmiňován v souvislosti s distribucí drog. Vyskytly se i názory, vyjadřující pochopení pro složitou historickou i současnou situaci země. „*Nemůžeme se divit, že Afghánci jsou tací, jací jsou. Po staletí se tam jen válčí*“(L.D.).³³⁰

³²⁶ B. L., Samarkand, 1985, fix. 17. 12. 2010

³²⁷ L. D., Taškent, 1977, fix. 14. 1. 2011

³²⁸ B. L., Samarkand, 1983, fix 2. 2. 2010

³²⁹ S. S., Taškent, 1980, fix. 14. 10. 2010

³³⁰ L. D., Taškent, 1977, fix. 14. 12. 2010

9. 9. HODNOCENÍ RUSŮ

Rusy považují Uzbekové zpravidla za méně přátelské, za lidi s chladným přístupem k druhým. Někdy zmiňují, že zejména imigrané ze Střední Asie nebývají v Rusku oblíbeni a jako gastarbajtři se stávají terčem diskriminace ze strany místních úřadů a policie.

Rusům velká část uzbeckých imigrantů přisuzovala nižší kulturní úroveň. Nejednou zdůraznili, že v době, kdy u nich vzkvétala města na Hedvábné stezce, Rusové běhali jako divoši po lesích, což ostatně prý platí i o ostatních Evropanech. Rusové jsou dle názoru mnohých uzbeckých imigrantů méně mravní a příliš poevropštění. *„Od Rusů jsem nikdy nic nečekal. Uzbeki jim poskytovali v dobách SSSR potraviny a oni na to zapomněli. Nemyslím si, že jsou pohostinní. Jsou příliš hrdý národ, i když nechápu proč. Všechno mají díky druhým. Válku jsme vyhráli a oni nám nic nedali. Jsou to druzí nacisti“*(B.L.).³³¹ *„Rusové jsou poměrně chladný národ, nedružný a nepohostinný“* (S.R.).³³² Cirka pětina respondentů zmínila velikány ruské kultury a jejich přínos pro světové kulturní dědictví.

9. 10. HODNOCENÍ UKRAJINCŮ

Velmi neoblíbení, mnohdy až nenávidění jsou u uzbeckých imigrantů Ukrajinci. Příčina tohoto jevu pramení především z nečestného jednání ukrajinských zprostředkovatelů práce (tzv. klientů), kteří na území České republiky ovládli trh s pracovní silou cizinců ze zemí bývalého SSSR, včetně uzbeckých imigrantů. Zaměstnanci bývají často nuceni pracovat za podmínek v rozporu se zákoníkem práce České republiky a kromě toho jim mnohdy nebývají vypláceny sjednané mzdy, popřípadě jen částečně a mnohdy se zpožděním i několika měsíců. O Ukrajincích se v uzbecké komunitě rozšířil stereotyp nekulturního, hrubého a nečestného člověka. Ukrajínština zní většině Uzbekům hrubě a nepříjemně jako vesnický jazyk.

Níže uvedené výpovědi respondentů jen potvrzují silný antagonismus mezi uzbeckou a ukrajinskou minoritou na území České republiky: *„O Ukrajincích nemohu říci žádné dobré slovo, jsou lakomější a peněz chtivější než Židé. Já je nechci ani vidět. Normální z nich jsou dokonce na nižší úrovni než špatní Uzbeki. Ukrajina je „prdel“*

³³¹ B. L., Samarkand, 1985, fix. 14. 01. 2010

³³² S. R., Taškent, 1992, fix. 15. 12. 2010

Evropy. Dokonce cikáni jsou lepší. Oni jsou z nějaké provincie. Nu! Co říci? Nejsou vůbec moderní, ale oni se považují za modernější než Uzbeki. Ukrajinec přijde dneska a za tři dny je „králem“ Čech. Ukrajinci jsou líní. Když jsem pracoval u Chebu, koukám nějaký Ukrajinec nás v lese nechal. I já jsem věděl, že peníze nedostaneme. On odjel do Prahy. Měli jsme úplně směšné výdělky, za jeden stromek, co jsme zasadili, jsme dostali 1. 50 Kč., Vydělal jsem stejně jako v Uzbekistánu. Během dne za 10 hodin jsme zasadili maximálně 200 kusů, dalších 100 jsme vždycky někde zahrabali. Ale já sám jsem nezakopával“(B.L.).³³³ „Ukrajinci! To je hrozný národ!“(M.M.).³³⁴ „Ukrajinci jsou téměř všichni špatní lidé“ (B.M.).³³⁵ „Ukrajince nemám ráda, nelíbí se mi. A už vůbec ne jejich jazyk. Nejsou přátelští. Jsou nečestní a hádají se mezi sebou“(Z.D.).³³⁶

9. 11. HODNOCENÍ PŘEDSTAVITELŮ KAVKAZSKÁCH NÁRODŮ

Představitelé kavkazských národností byli hodnoceni zpravidla jako lidé s „horkou krví“ a snadno vyprovokovatelní ke konfliktu. Obvykle byli zmiňováni Čečenci, ke kterým většina respondentů vyjádřila sympatie. Někteří považovali za Uzbekům blízký národ Ázerbajdžánce. V průměru nejhorší pověst mají Arméni, což je v zemích bývalého SSSR běžný jev. „Arméni jsou velmi chtiví peněz, chtějí stále více a více. Čečenci jsou dobří v náboženství, jsou bratří, i když si o sobě hodně myslí. Já si myslím, že z nich nepocházejí chytrí lidé. Jestli by tomu tak bylo, tak by z nich vzešel nějaký významný politik nebo učenec“ (B.L.).³³⁷ „Čečenci jsou bratrský národ. Jsou také muslimové“ (J.H.).³³⁸

9. 12. HODNOCENÍ TURKŮ

Turci byli považováni zpravidla za národ s příbuzným jazykem a společnou dávnou historií. V současnosti je podle většiny respondentů Turecko díky Ataturkovi a kontaktům s Evropou spíše Evropa nebo jí je velmi podobné. Někteří vytýkali Turkům značnou mravní zkaženost, způsobenou právě kontakty s Evropany. „V minulosti, před mnoha stoletími byli Turci a Uzbeki jeden národ a pak se každý vydal svou

³³³ B. L., Samarkand, 1982, fix. 14. 12. 2010

³³⁴ M M., Namangan, 1989, fix. 28. 12. 2010

³³⁵ B. M., Taškent, 1960, fix. 28. 12. 2010

³³⁶ Z. D., Taškent, 1983, fix. 14. 12. 2010

³³⁷ B. L., Samarkand, 1985, fix. 29. 12. 2010

³³⁸ J.H., Taškent, 1985, fix 30. 3. 2011

cestou“(L.D.).³³⁹ „Turci jsou mnozí pěkně zkažení, řekl bych, že v průměru ještě více než Uzbeki. U nás už to také není, co bývalo. Lidé už nejsou tak zbožní, hlavně v Taškentu. Ale Turci jsou na tom ještě hůř“(J.H.).³⁴⁰

9. 13. HODNOCENÍ ŽIDŮ A ARABŮ

Vůči Židům projevíli mnozí uzbeckí imigranté značné předsudky. Často jsem se setkával s odpověďmi o špatném charakteru židů, byť mnozí respondenti nebyli schopni objasnit příčiny svého názoru. Někteří zastávali konspirační teorie o tom, jak Židé prostřednictvím USA ovládají ekonomiku a politiku celého světa, případně jsou ve spojení se svobodnými zednáři nebo i přímo jejich členy.

Na druhou stranu se několik respondentů zmínilo o kontinuitě židovského osídlení i na území Uzbekistánu, především v Buchaře, kde se jejich minorita na rozdíl od zemí středověké Evropy nebo později Ruska těšila značné toleranci.

Někteří respondenti si byli vědomi židovského původu mnohých významných osobností v dějinách lidstva. Několik dotázaných vůči Židům názor nemělo, popřípadě jej nechtělo vyjádřit.

Několik imigrantů zdůraznilo odpadnutí židovského národa od zákonů, které obdržel od Alláha a jeden respondent vyjádřil nesouhlas s názorem o jeho vyvolenosti Bohem.

O Arabech se většina Uzbeků vyjádřila jako o národu s nižší kulturní, případně mravní i hygienickou úrovní. Na druhou stranu někteří zmínili jejich pozitivní přínos při šíření islámu a původu proroka Mohammeda. Několik respondentů hovořilo jejich působení na území Uzbekistánu.

„Arabové si o sobě moc myslí, přitom to jsou jen beduíni v poušti“(M.J.).³⁴¹ „Jsou špinavý národ. A kdyby k nim nepřišel prorok Muhammad, žili by ještě hůře. Vždyť Bůh ho poslal tam, kde vládla největší duchovní i mravní temnota“(Y.S.).³⁴² „Arabové jsou strážci Mekky a šířitelé islámského náboženství“(B.L.).³⁴³

³³⁹ L. D., Taškent, 1977, fix. 09. 12. 2009

³⁴⁰ J.H., Taškent, 1985, fix. 30. 3. 2011

³⁴¹ M.J., Taškent, 1989, fix. 23. 2. 2011

³⁴² Y. S., Samarkand, 1983, fix. 24. 6. 2011

³⁴³ B. L., Samarkand, 1985, fix. 29. 12. 2010

9. 14. HODNOCENÍ EVROPANŮ A AMERIČANŮ

Obyvatelzemí západní Evropy a Ameriky dle výpovědí většiny respondentů charakterizuje méně tradiční způsob života, nižší religiozní a mravní úroveň, byť ekonomická a hospodářská vyspělost může být značná. Rovněž komparace historie a kultury Uzbekistánu versus Evropy a Ameriky, až na drobné výjimky, mezi respondenty zdůrazňovaly kulturní převahu a větší podíl historických událostí vlastní země. Některé aspekty sociálního zřízení sklidily značnou kritiku. Například důchodový systém byl hodnocen jako neefektivní a krátkozraký, byť zatím částečně ještě fungující.

„V Evropě, natož v Americe neměli tak bohatou kulturu a historii, jako na území dnešního Uzbekistánu“ (A.E.).³⁴⁴ „Evropa, tak jako Čechy je zajímavá. Je tam spousta hradů a zámků. Ale společnost je v úpadku. Máte neefektivní sociální systém. Třeba vyplácení důchodů, místo toho se lidé spoléhali na pomoc svých potomků. Evropa vymírá a peníze tam také už nebudou. Evropa je stařenka“ (L.D.).³⁴⁵ „V Americe se žije lépe než na Východě, ale rozpustilost společnosti je tam obrovská. Panuje tam sexuální nevázanost“ (S.S.).³⁴⁶ Často uzbeckí imigranti zdůraznili nepřirozenou zdvořilost a usměvavost mnohých Evropanů a Američanů, v níž však někteří spatřují přetvářku. „Amerika, to je hladová země, v mnohém jsou nevázaní. Myslí si, že to, co ve světě dělají, je správné. Myslí si, že všechno mohou, ale i oni jsou bojácný národ. Když uvidí nějakého soupeře, tak se schovají, a nebo vyčkávají. Jako třeba za 2. světové války“ (B.L.).³⁴⁷ Několik respondentů vzpomnělo stereotyp hloupého a naivního Američana.

Část Uzbeků se o Evropě a USA vyjadřovala s obdivem a převážně pozitivním hodnocením. „Evropa a Amerika jsou bohaté země, lidé si tam v blahobytu spokojeně žijí“ (M.S.).³⁴⁸ „Američany mám ráda, jsou mi sympatičtí“ (Z.D.).³⁴⁹ „Vždycky jsem toužil odejít do USA, kde je svoboda a vysoká úroveň univerzitního školství“ (A.E.).³⁵⁰

³⁴⁴ A. E., Fergana, 1986, fix. 03. 10. 2007

³⁴⁵ L. D., Taškent, 1977, fix. 02. 08. 2009

³⁴⁶ S. S., Taškent, 1989, fix. 09. 09. 2009

³⁴⁷ B. L., Samarkand, 1985 fix. 02. 12. 2010

³⁴⁸ M. S., Andižan, 1965, fix. 13. 08. 2009

³⁴⁹ Z. D., Taškent, 1983, fix. 02. 04. 2010

³⁵⁰ A.E., Fergana, 1986, fix. 10. 10. 2006

10. VÝZKUM FORMOU ZÚČASTNĚNÉHO POZOROVÁNÍ

10. 1. SPOLUBYDLENÍ S UZBECKÝMI STUDENTY

Od října roku 2006 do června roku následujícího jsem bydlel se třemi uzbeckými studenty jednoročních kurzů češtiny. Ch.³⁵¹ pocházel z Taškentu, stejně jako o tři roky mladší O.³⁵² (etnicky míšenec Afghánce a Tádžika). R.³⁵³ pocházel z krajského města Fergany.

Před budovou Národní knihovny Klementina jsem se v říjnu roku 2006 náhodně seznámil nejprve s Ch. a O.. Ti se na mne přibližně za dva týdny obrátili s dotazem, zda bych jim a jejich dvěma kamarádům (Uzbekovi R. a kazaňskému Tatarovi A.³⁵⁴) pomohl najít bydlení. Dotyční ztratili z důvodu nezaplacení měsíčního nájemného ve výši 4000 Kč ubytování, které jim poskytla jazyková agentura. Studenti Ch. a R. se ocitli ve finanční nouzi, jelikož nemohli zatím najít žádnou práci. O. a A. byli podporováni rodiči, přesto se rozhodli hledat spolu s Ch. a R. levnější ubytování.

V této souvislosti je nutno zmínit, že v Uzbekistánu při náboru studentů mluvčí jazykové agentury ujišťovali, že v Praze jsou možnosti četných přivýdělků, avšak zatajili pracovní omezení, která se na držitele studentských víz vztahují.

Ubytování jsme společnými silami hledali dva dny. Reagovali jsme na inzeráty v českých novinách, jelikož ruské inzerci studenti nedůvěřovali. Byli jsme často odmítáni, jakmile jsme oznámili, že se jedná o tři uzbecké a jednoho ruského studenta. Ubytovat v rodinném domě se zahradou na Barrandově nás byli ochotni manželé, provozující pouťové atrakce. Ti se však jevíli studentům podezřelí a tak byla z jejich strany nabídka odmítnuta. Nakonec jsme prostřednictvím uzbeckého známého studentů sehnali ubytování v bytě panelového domu na Stodůlkách.

Po dobu hledání ubytování O. a A. nocovali u svých přátel. R. a Ch. jednu noc strávili v místnosti bytu na Žižkově, který jsem si pronajal. Přijetí studentů se neobešlo bez námitky spolubydlícího „Tyhle kluky bys vůbec neměl domů pouštět. Nevím, co jsou zač. Vždyť za námi pak ještě může vlítnout nějaká mafie a nás zmlátit taky“(E).³⁵⁵

Již zmíněnou finanční podporu měl ze strany svého bratra a rodičů pouze O., zatímco T. i R. si museli alespoň ilegální práci najít. T. nejprve pracoval v prodejně se

³⁵¹ Ch., Taškent, 1985

³⁵² O., Taškent, 1987

³⁵³ R., Fergana, 1986

³⁵⁴ A., Kazaň, 1983

³⁵⁵ E., Frýdek Místek, 1975

sklem v centru Prahy, kde byl přijat díky znalosti ruštiny a angličtiny, v listopadu několik dní rozdával letáky na koncerty v centru Prahy, později pracoval v Call shopu na Václavském náměstí.

R. angličtinu neovládal. Pracovních příležitostí se mu tudíž nabízelo méně. Byl přesvědčen o džínsách s prostřihy jako o evropské módě a proto v nich absolvoval pohovory u zaměstnavatelů, což jen zmenšovalo naději na získání pracovního uplatnění. Stálou práci hledal až do prosince. Několik dní rozdával v listopadu letáky na koncerty před Národním muzeem. Zde musel být oblečen v hávu, který se mu jevil ženský a navzdory požadavku zaměstnavatelky jej nenosil. Krátký čas pracoval ve výrobě součástek v Auto kelly, kde mu nebylo proplaceno několik nočních směn. Poprosil proto A., který se vydal na jeho bývalé pracoviště zjednat spravedlnost. Nakonec vyšlo najevo, že R. byl propuštěn kvůli pozdnímu příchodu. V prosinci roku 2007 byl přijat v nábytkářské firmě, kde kromě nedělí a svátků dlouhodobě pracoval každý den od 14. do 22. hodin.

Po několika měsících byl nucen Českou republiku opustit O., neboť si neprodloužil registraci pobytu. Trpěl častými depresemi a výbuchy hněvu. Ty se projevovaly například nenadálými údery do dřevěné přepážky v bytě nebo roztrhnutím úderem o zem mobilního telefonu, který často studenti používali, než si sami pořídili vlastní.

Několik týdnů po přiletu se studentům stýskalo po domově. Ch. často vzpomínal na mladšího bratra, jehož by velmi rád viděl, byť doma jej podle vlastních slov často trápil. R. přiznal, že telefonní hovory s rodiči byly pro něho značně trýznivé. Také jej mrzelo, že musel v době problémů, kdy neměl práci a ocitl se bez finančních prostředků, rodičům zalhat a vyjádřit spokojenost. O. se rovněž silně zastesklo po rodinném zázemí, kromě toho nebyl zvyklý na samostatný život.

V Čechách si velmi rychle zvykl A., k čemuž podle jeho slov přispěla určitá podobnost Prahy s Kazaní a poklidná povaha Čechů.

Všichni tři uzbečtí studenti se hlásili k islámu, byť mnohé z jeho ustanovení nedodržovali. Žádný z nich se nemodlil v době *namazů*. Nevlastnili a nečetli Korán, nedrželi kromě O. o ramadánu půst. Názorově se přikláněli k učení evoluce, Ch. dokonce k teoriím Zigmunda Freuda. Vepřové maso odmítal O. a Ch., zatímco R. jej konzumoval v levných drůbežích uzeninách, kupovaných z finančních důvodů. Při mé poznámce o obsahu nečistého masa dotyčný odpověděl slovy: „Ech, nestarej se!“ Alkoholické nápoje Ch. a R. konzumovali pouze příležitostně. O. často navštěvoval

diskotékové kluby, kde kouření i pití alkoholu holdoval ve větší míře. Z tohoto důvodu byl často nucen půjčovat si od přátel peníze. V únoru roku 2008 jsem byl svědkem, kdy okolo půlnoci telefonoval uzbeckému kamarádovi, aby si vypůjčil dalších 1000 Kč. Ten se rozlítil a O. vytkl zneužívání přátelství.

V případě mých dotazů ohledně islámu mne všichni studenti odkazovali na O.. Čtení bible považoval R. za špatné, aniž by uvedl konkrétní příčinu svého názoru. Dokonce mu vadilo, když jsem ji odkládal poblíž jeho lůžka.

Ch. neodmítal vstoupit do křesťanského kostela, přestože si byl vědom, že to někteří muslimové odsuzují. Křesťanství považoval za nesmyslné a ve srovnání s islámem za nelogické. Z vlastního zájmu chodil na lekce, vedené americkými členy církve Ježíše Krista svatých posledních dnů.

Při spolubydlení panovaly mezi studenty, až na dočasné výjimky, přátelské poměry. Někdy docházelo ke sporům kvůli místu noclehu. R. vadilo v kuchyni na stole odkládané nádobí i pokládání knih na postel, což hodnotil jako nehygienické. A. byl vůči uzbeckým studentům poněkud rezervovanější. Například při požadavku Ch. ke kamarádovi ohledně koupě měsíční jízdenky, se vyjádřil o mentalitě Uzbeků, kteří často nutí lidi ve svém okolí, aby jim sloužili.

Domácnost byla udržována v řádné čistotě. Každý týden jeden ze studentů vytíral podlahu a uklízel místnosti. Studenti své oděvy často prali a žehlili.

Finanční limity studentů ovlivňovaly jídelníček. R. vařil a pak dodatečně na oleji smažil těstoviny, jejichž množství obvykle vystačilo na několik dní. Rovněž Ch. se běžně živil touto přílohou. A. s oblibou vařil do zásoby hrách. Běžně se kupovaly levné bílé jogurty a chléb. R. někdy konzumoval plesnivé pečivo s argumentem, že chléb je boží dar a nelze jej tudíž vyhazovat.

Občas si studenti zvali kamarády a kamarádky – Baškirku K.³⁵⁶ a Rusku X.³⁵⁷, s nimiž slavili narozeniny, Nový rok či MDŽ. Tehdy bývalo připraveno více pokrmů a pochutin (například hranolky, rýže, kuře, čerstvé i sušené ovoce, sladkosti a zákusky). K častým návštěvníkům patřil korejský student Z.³⁵⁸ z Kazachstánu, Baškirka J.³⁵⁹ a Baškir B.³⁶⁰, který se k nám v únoru roku 2007 nastěhoval.

České svátky se prakticky neodrážely v životě studentů. Rovněž Štědrý den nebyl nijak slaven. Pouze koncem roku byl uvařen kapr, který obdržel student R. jako bonus

³⁵⁶ K., Ufa, 1983

³⁵⁷ X., Moskva, 1986

³⁵⁸ Z., Alma Aty, 1985

³⁵⁹ J., Ufa, 1987

³⁶⁰ B., Ufa, 1988

při koupi mobilního telefonu.

Vzájemná konverzace probíhala prakticky stále v ruštině, česky jsme nemluvili téměř vůbec. Rovněž Uzbekové mezi sebou mluvili většinou rusky, uzbecká slova či věty zazněly pouze výjimečně.

Po skončení společného bydlení v červnu roku 2007 jsem se cítil obohacen o nové přátele a také o poznání především kultury všedního dne, vzorců chování a myšlení i spektra názorů uzbeckých imigrantů. Díky nim jsem byl také kontaktován s dalšími představiteli uzbecké minority v Čechách.

10. 2. BYDLENÍ U UZBECKÉHO PODNIKATELE

Téměř celý rok 2008 jsem bydlel u uzbeckého podnikatele Dilshoda³⁶¹, s nímž kromě manželky N.³⁶², působil jeho mladší bratr M.³⁶³ a pomocníci F.³⁶⁴ a S.³⁶⁵ jejichž spolupráci se záměrem získání zkušeností a uplatnění se při předpokládaných výnosných podnikatelských aktivitách dohodli již v Uzbekistánu jejich rodiče.

Dilshod vykonával několik druhů podnikatelských aktivit. Od března roku 2008 provozoval restauraci uzbecké kuchyně ve sklepení domu č.p. 8 v Rytířské ulici na Praze 1. Po neshodě s ruským podnikatelem Petrovičem, který vlastnil restauraci ruské kuchyně v přízemí a prvním patře domu, ukončil činnost podniku. Velmi mu například vadilo, že prý ruský podnikatel příchozím hostům lživě oznamoval, že v uzbecké restauraci již mají zavřeno.

Od léta roku 2008 si Dilshod na Václavském náměstí pronajal prostory k podnikání. Zřídil poradnu, kde pro své krajany poskytoval konzultace ohledně vízové legislativy. Služeb využívali především ti, kteří potřebovali prodloužit nebo změnit druh víza, popřípadě vyřídit vízum pro své příbuzné a přátele). Jednu místnost pronajal Uzbekům G.³⁶⁶ a H.³⁶⁷, kteří v ní zřídili pracovní agenturu. Ta však nijak neprosperovala a tak byli její provozovatelé po neuhrazení nájmu vypovězeni. Etnický Arab J. pocházel z Buchary, na což byl značně hrdý. Jeho patriotismus však zesměšňovali ostatní uzbečtí členové z komunity kolem Dilshoda. Podezření o jeho homosexualitě se stávalo častým tématem jejich hovorů.

Nejprostornější místnost byla vybavena jako učebna českého jazyka pro rusky mluvící cizince, zejména pro Uzbeky. Nízká poptávka po kurzech však neumožnila zahájit vyučování. Prostor byl tedy využíván pouze k přespávání pro jednu až dvě osoby, zároveň jako odkladiště momentálně nepotřebných věcí. Na jaře roku 2009 byl z místnosti zřízen konferenční sál. Ten však rovněž neměl prakticky žádné využití a nadále se zde nocovalo. V plánech Dilshoda bylo zřídit v pronajatých prostorách centrum uzbecké kultury a mešitu.

Největší zisky přinášela internetová kavárna a telefonní hovorna. Malý bufet se dvěma kulatými plastovými stolky měl přilákat klienty občerstvením, distribuovaném

³⁶¹ D., Taškent, 1982

³⁶² N., Taškent, 1984

³⁶³ M., Taškent, 1987

³⁶⁴ F., Taškent, 1986

³⁶⁵ S., Taškent, 1989

³⁶⁶ G., Buchara, 1985

³⁶⁷ H., Buchara, 1982

téměř za výrobní ceny, dále zvítězit nad konkurencí stánkařských občerstvení na Václavském náměstí. Sortiment byl poměrně chudý. Kromě v místě připravovaných „minutek“ občas přinesla kamarádka manželky D. napečené *samsy*. Pouze několik týdnů se odebíraly od vegetariánské provozovny Country life v Praze burgry s karbanátky z pohanky, kuskusu či slunečnicových semínek. Protože se nejednalo o masité, z pohledu mnohých Uzbeků vydatné pokrmy, netěšily se velké poptávce. Nápoje se prodávaly pouze nealkoholické.

Zákazníkům v Call shopu bylo k dispozici několik telefonních kabinek i mobilních telefonů. Minuta volání do Uzbekistánu vyšla na 3 Kč, do ostatních zemí bývalého SSSR na 5 – 7 Kč, do Ruska na 2 Kč. Nejvíce služeb provozovny využívali Uzbekové, po té cizinci ze zemí bývalého SSSR, občas Afričané. Několik stálých klientů bylo ze států západní Evropy. Telefonovat z mobilních telefonů se mohlo buď přímo v objektu nebo ze dvora, což však rušilo ostatní nájemníky či majitele přilehlých bytů. Z jednoho z nich čas od času po volajících házela kostky cukru nebo polévala vodou žena ve věku okolo 50 let, která nešetřila sprostými slovy ani nadávkami. Nejednou zvolala „*Táhněte zpátky do Ruska!*“, načež se dotyční obvykle hájili slovy: „*My ne z Ruska, my z Uzbekistánu*“ (popřípadě z jiné země). Následovala odpověď: „*To je jedno, tak z nějaký prdele!*“

Někdy mobilní telefon po provolání značné sumy někteří zákazníci vhodili do odpadkového koše nebo s ním utekli. Rovněž seznam dlužníků za nezaplacené telefonní hovory postupně rostl. S cílem zabránit zbytečným ztrátám byl povolán pracovník ostrahy Uzbek L.³⁶⁸, kterému kromě mzdy bylo ze strany Dilshoda poskytnuto ubytování. Tehdy se nocovalo střídavě v domě poblíž stanice metra Vyšehradu nebo přímo v místnostech Call shopu na Václavském náměstí. Po čase mezi oběma vypukly vážné neshody. L. byl obviňován z nedbalosti a zneužívání výhodného ubytování. L. s oblibou navštěvoval v blízkém okolí diskotékové kluby a proto mu i jeho kamarádům přišlo vhod nocovat zejména o víkendech v prostorách Call shopu. Napětí přerostlo v ostrou hádku a L. byl propuštěn.

Dilshod na podzim roku 2008 pronajal jednu místnost moskevskému podnikateli. Ten ji rovněž využíval především k noclehům. V lednu roku 2009 Dilshod dotyčnému pronájem zrušil.

Na jaře téhož roku pronajal Dilshod další, dosud nevyužívané prostory společnosti DAVIDA, která zde prodávala letenky. Po celou dobu fungování Call

³⁶⁸ L., Taškent, 1983

shopusloužila jedna místnost jako kadeřnictví. Z kurdské části Turecka pocházející kadeřník poskytl Dilshodovi finanční půjčku. Peníze ale zpět nedostal a při nedávném hovoru na podzim roku 2011 sdělil, že je už ani nečeká. Kromě toho se mu nejevili důvěryhodní lidé, s nimiž se Dilshod stýkal.

Prostory na Václavském náměstí si pronajal Dilshod u podnikatele ze Skotska, který se mimo jiné zabýval obchodem s hedvábím a ony místnosti si pronajal u české majitelky. S Dilshodem uzavřel dohodu o postupném vykoupení některých místností. V květnu roku 2009 došlo mezi skotským podnikatelem a Dilshodem k vážnému sporu, který vyvrcholil vyhnáním posledně jmenovaného. Call shop narychlo opouštějí Dilshod, jeho manželka, bratr a pomocník F.. Nejvíce dotyčné rozhořčilo, jak se sami vyjádřili, že skotský podnikatel vyčkal, až interiéry Call shopu na své náklady zrekonstruuje. Dilshod zamýšlel podat žalobu. Konzultoval se s českým právníkem, jemuž celou záležitost podrobně vylíčil. Zde vyšlo najevo, že skotský podnikatel dostával každý den tržbu (řádově v hodnotě několika tisíc, dohromady okolo 800 000 Kč) pod dveře své kanceláře. Tyto peníze, jak již bylo zmíněno, měly posloužit k postupnému vykoupení objektu. Dilshod zároveň navrhoval zažalovat podnikatele kvůli potratu své manželky, což advokát nedoporučil s odůvodněním, že nejsme v USA, aby se uplatňoval nárok na odškodnění. Kromě toho vyjádřil údiv nad absencí nepodepsaných smluv, což hodnotil jako běžné u lidí z Orientu, kteří spíše věří čestnému slovu.

Dilshod negativně hodnotil jednání svých přátel a společníků, kteří jej v době nouze opustili. Mnozí z nich však dotyčnému měli za zlé, že nedbal jejich rad. Například nedoporučovali, aby prostory Call shopu rekonstruoval. Nutno poznamenat, že si Dilshod nemálo lidí ve svém okolí zneprátelil opožděnými či neuskutečněnými platbami vypůjčených peněz. Věřitel T.³⁶⁹ mi v listopadu roku 2010 při soukromém hovoru sdělil, že jediný způsob, jak získat částku ve výši 200 000 CZK zpět, bylo vyslání kamaráda se střelnou zbraní v ruce proti dlužníkovi. Ten si prý následně vypůjčil peníze u někoho jiného.

V internetové kavárně na Václavském náměstí pracovalo několik osob u pokladny, většinou studenti (ponejvíce Uzbekové, ve dvou případech Korejci kazašské národnosti). Někdy pracoval sám Dilshod, jeho bratr nebo manželka a pomocník F., který býval posílán nakupovat a pověřován pracemi v domácnosti, především dokud se bydlelo v domě na Vyšehradě. Po definitivním přestěhování do Call centra v lednu roku 2009 se uplatnil především u pokladny za telefonní hovory a internet. Přípravou

³⁶⁹ T. Samarkand, 1982

pokrmů, ani jejich nákupem již pověřován nebýval. Pouze zpočátku obstarával pro Dilshoda, jeho bratra a manželku večere v papírových menuboxech z restaurací v blízkém okolí. Nejčastěji dotyční konzumovali rýži s drůbežím masem a omáčky na čínský způsob. Později vařila jídlo Dilshodova manželka, jelikož na nákup hotových pokrmů již nezbývaly peníze. F. bylo za služby placeno penězi, dále poskytnuto stravování a ubytování. F. největší zálibou byl internet, vysedáváním u počítače strávil velkou část dne a mnohdy probděl celé noci.

S. se ve službách Dilshoda nijak neosvědčil a stal se spíše jeho zátěží, později i nepřitelem. Ze své zkušenosti mohu říci, že jsem S. vyučoval český jazyk a dotyčný patřil k mimořádně neaktivním žákům. Roku 2008 skládal přijímací zkoušky na V.Š. V rámci přijímacího řízení jako důkaz perfektní znalosti angličtiny použil z internetu staženou úvahu, byť jeho jazyková úroveň při ústním pohovoru byla na velmi nízké úrovni. Přesto se Dilshod pokusil s přijímací komisí telefonicky vyjednávat a navrhl, zda by bylo možné nějaké alternativní řešení. Obdržel odpověď: „Víc už nám volat nemusíte!“.

Na podnikatelských aktivitách Dilshoda participovalo několik dalších Uzbeků. Všichni se zpočátku nazývali přáteli a bratanami, pro celou skupinu měli označení „komanda“. Avšak neshody a vzájemné roztržky postupně doslova rozložily kolektiv. Mnohé vztahy determinovalo očekávání vzájemné reciprocity, což ale v praxi nijak nefungovalo. Jedni druhé po té obviňovali z nevděčnosti.

V Call centru často konala kontroly dokladů totožnosti a prohlídky česká policie. Závažným problémem se stalo scházení gruzínských narkomanů na toaletách, kteří si občas doslova před zraky zákazníků vpichovali injekční stříkačku s narkotiky. WC muselo být nakonec uzamčeno a klíč vydáván pouze na požádání.

Na schodišti Call shopuse nezděravka prodávali oděvy, kradené v okolních obchodech. Velký podíl v tomto druhu kriminální činnosti měli podle slov některých Uzbeků představitelé kavkazských národností, často prý výše zmínění drogově závislí. Někteří zloději měli pracovat na objednávku Uzbeků, protože ti obvykle nemají odvahu v obchodech krást (názory několika respondentů).

Dilshod, jeho bratr, manželka, oba pomocníci S. a F., plus další Uzbekové ve věku okolo 20 let žili v zimě roku 2007/2008 na Vyšehradě v již zmíněném domě, značně starém, zatuchlém a zchátralém. Jak se podařilo dům k obývání získat, komu a jaké částky se vyplácely, Dilshod nesdělil, kromě toho, že bydlení sehnala ukrajinská „bratva“. Nocovalo se v místnosti prvního patra, kde vedle sebe na matracích spávalo

šest až osm osob. Kromě budoucí manželky Dilshoda tu z žen pobývala vrstevnice a kamarádka O.³⁷⁰ Jídlo se připravovalo na elektrické plotýnce na chodbě. Klíče od domu a od branky měl pouze Dilshod. Proto se skupina navracela z Call shopu většinou společně, často až velmi pozdě v noci. Zpravidla se přijíždělo posledním půlnočním spojem metra. Po příchodu se všichni postupně myli v koupelně, vařila se večeře (zpravidla manželka Dilshoda nebo F.). Dlouho do noci bylo zapnuto video s akčními filmy, při nichž všichni postupně usínali. Zrána všem, kdo dříve odcházeli, otevíral dveře domu a branku zahrady F.. Většina z přítomných nevstávala dříve než v 9 hodin ráno. Dilshod se každý den na rozloženém kuse látky několik minut modlil.

Brzy však pro podnikatelskými aktivitami vytíženého Dilshoda začalo být velmi nepohodlné dojíždět každý den do domu na nocleh. Přespávalo se zde jen občas, zejména v případě praní prádla či koupání. Již od jara roku 2008 se k noclehu využívaly prostory uzbecké restaurace v Rytířské ulici. Jako lůžka přišly vhod tvrdé, dřevěné lavice pro hosty. Po zrušení restaurace v Rytířské ulici a zániku možnosti bydlení na Vyšehradě na podzim roku 2008 představoval Call shop pro Dilshoda a jeho blízké jediné bydlení až do vyhnání.

Po opuštění Call shopu našel Dilshod, jeho bratr, manželka a F. nové bydlení ve Skurách u Rakovníka. Finanční situace Dilshoda se po zrušení Call shopu zhoršila natolik, že již v létě se dostal do problému s placením elektřiny v novém bydlišti. Kromě toho se jeho dluhy zvýšily vůči společnosti Vodafone na několik stovek tisíc korun.

Rovněž neprosperující byl v létě roku 2009 nový Call shop a pizzerie v Táboritské ulici na Žižkově, byť oba podniky podporovali sponzoři a Dilshod v oné době obdržel půjčku od jedné, nejmenované ženy z České republiky, která si na své jméno od banky vypůjčila 200 000 Kč.

Na jaře roku 2010 zrušila majitelka nemovitostí v Táboritské ulici s Dilshodem nájemní smlouvu pro nesolventnost. Vyřešit svízelnou ekonomickou situaci se pokusili řešit jak rodiče Dilshoda, tak rodiče jeho manželky. Ti přijeli do Čech na několik měsíců, avšak žádnou práci nenalezli a stali se tak jen příčinou dalších výdajů. Bratr manželky Dilshoda ještě před neočekávaným zánikem Call shopu prodal v Uzbekistánu vlastní auto. Za získané peníze poskytl finanční podporu. Roku 2010 změnil Dilshod opět bydliště. Ze Skur se přestěhoval do Berouna.

Prezentování podnikatelských aktivit Dilshoda provázela navzdory extrémní zadluženosti značná okázalost, například v oblékání, nošení pozlacených ozdob a

³⁷⁰ O., Taškent, 1982

hodinek, používání dražších mobilních telefonů a na leasing koupeného automobilu západní výroby (s ním dotyčný například dojížděl ze Skur či z Berouna do Prahy a zpět).

O Dilshodovi se v uzbecké komunitě rozšířily zprávy o jeho zadluženosti, kromě toho se vypráví příběh, jak přišel ke své manželce. Jejím nápadníkem byl původně provozovatel uzbecké restaurace, který odjel načas do Uzbekistánu a podnik svěřil kamarádovi Dilshodovi. Ten se do N. zamiloval a svému společníkovi ji „přebрал“. Po návratu byl dotyčný zdrcen a následně propadl pití alkoholu. A. mu prý ještě řekla, že s ním navázala vztah jen kvůli restauraci. Láska v tom prý nebyla (verze vyprávění zachycena u A.P.³⁷¹).

Volného času Dilshodovi, jeho bratrovi a manželce zbývalo velmi málo. Procházky Prahou se konaly pouze občasně. Na Pražský Hrad se vydali teprve po několika letech pobytu a mnohé významné pamětihodnosti města nenavštívili vůbec. Občas Dilshod, jeho bratr a ostatní členové komandy relaxovali vysedáváním u počítače (hry, internet), v restauraci uzbecké kuchyně s oblibou hráli ruční fotbal. Dotyční nepěstovali žádné sportovní aktivity, ani se neúčastnili kulturních akcí. Z hudebního repertoáru, kromě uzbeckých písní, zněl nezřídka z reproduktorů připojených k počítači černošský rap.

V komunitě Dilshoda se slavily svátky islámského i občanského kalendáře. Kromě nich nebyl opomenut ani den sv. Valentýna. Dilshod dodržoval půst ramadánu. Západ slunce v jednotlivých dnech zjišťoval pomocí internetu. Vzhledem k pracovní vytíženosti, kdy zpravidla nezbýval během dne čas ani na jídlo, nepředstavovalo dodržování zákazu konzumace jídla mimo denní dobu žádnou zásadní změnu.

Dilshod neopomenul při příležitosti MDŽ kupovat manželce květiny a roku 2009 na den svatého Valentina navzdory značně problematické finanční situaci objednal v hotelu U Zlaté Studny za 10 000 Kč pro sebe a svou manželku nocleh v pokoji s baldachýnem nad postelí.

Na podzim roku 2009 byl Dilshod se svojí manželkou oddán v mešitě na Černém Mostě, kde bylo přítomno okolo dvou desítek uzbeckých účastníků. Téhož dne večer se konalo posezení v prostorách Call shopu na Václavském náměstí, kam byli pozváni další přátelé. Každý přítomný postupně pronesl k novomanželům blahopřání.

³⁷¹ A. P., Taškent, 1970, fix. říjen 2009

Spolubydlení v komunitě Dilshoda bylo obohacující v poznání zejména mnohých aspektů života podnikatele imigranta a jeho sociálního prostředí. Byť v daném případě byl výzkum občas fyzicky a psychicky značně náročný, získal jsem hodnotné poznatky.

11. PASPORTIZACE RESPONDENTŮ

Pasportizační údaje zahrnují datum narození, místo původu a status respondentů (student, zaměstnanec, podnikatel), kteří se účastnili dotazníkového šetření v podobě hloubkových interview i jedinců, kteří svými výpověďmi přispěli k výzkumu uzbecké komunity v Praze.

A. A., Taškent, 1984, student
A. E., Fergana, 1986, student, zaměstnanec
A. Ch., Taškent, 1983, student, zaměstnanec
A. O., Taškent, 1983, zaměstnanec
A. P., Taškent 1970, zaměstnanec
A. S., Taškent, 1987, student, zaměstnanec
B. A., Taškent, 1985, student, zaměstnanec, podnikatel
B. C., Šachrisabs, 1990, zaměstnanec, student
B. L., Samarkand, 1985, zaměstnanec
B. M., Namangan 1970, zaměstnanec
B. C., Šachrisabs, 1990, student, zaměstnanec
C. B., Taškent, 1984, student
C.C., Taškent, 1984, student, zaměstnanec
D. K., Taškent, 1989, student
D. R., Taškent, podnikatel
F.F., Šachrisabs, 1968, zaměstnanec
F.D., Samarkand, 1970, zaměstnanec
F. Ch., Taškent, 1987, student
F. M., Taškent, 1986, student
F.X., Taškent, 1985, student, zaměstnanec
G. Ch., Taškent, 1955, podnikatel
G. T., Taškent, 1958, zaměstnanec
G.O., Fergana, zaměstnanec
H. K., Taškent, 1976, zaměstnanec
Ch. O., Fergana, 1983, podnikatel
J.H., Taškent, 1985, student
J. K., Taškent, 1987, student, zaměstnanec
J. S., Taškent, 1982, zaměstnanec, student
K.H., Samarkand, 1980, student
L. D., Taškent, 1977, zaměstnanec
L. K., Taškent, 1987, student, zaměstnanec
L. Z., Taškent, 1985, zaměstnanec
K. T., Taškent, 1980, zaměstnanec
M. A., Taškent, 1950, důchodce
M. D., Taškent, 1987, student
M.J., Taškent, 1989, student
M. M., Namangan, 1989, zaměstnanec
M. R., Taškent, 1990, student, zaměstnanec
M. S., Andižan, 1965, zaměstnanec
N. V., Chiva, 1969, zaměstnanec
O. P., Taškent, 1977, zaměstnanec, student
P. A., Samarkand, 1965, zaměstnanec
P. F., Šachrisabs, 1987, zaměstnanec
P. Z., Taškent, 1990, student

P. K., Taškent, 1989, student, zaměstnanec
P. P., Šachrisabs, zaměstnanec
R. C., Namangan, 1981, zaměstnanec
R. N., Taškent, 1988, zaměstnanec
R. R., Šachrisabs, 1979, zaměstnanec
R. Z., Šachrisabs, 1979, zaměstnanec
S. B., Taškent, 1983, student, zaměstnanec
S. I., Taškent, 1984, zaměstnanec
S. K., Taškent, 1977, zaměstnanec
S. L., Samarkand, 1992, student, zaměstnanec
S. M., Taškent, 1990, student, zaměstnanec
S. R., Taškent, 1992, student
S. S., Taškent, 1989, student
T. B., Kokand, 1984, zaměstnanec
T. M., Taškent, 1970, zaměstnanec
Y. S., Samarkand, 1983, podnikatel
Y. X., Jazd (Írán), 1985, student
Y. Y., Mashad (Írán), 1977, neznámo
X. Z., Taškent, 1985, zaměstnanec
Z. D., Taškent, 1983, zaměstnanec, od 20. 1. 2010 mateřská dovolená
Z. I., Taškent, 1983, zaměstnanec
Z. Z., Taškent, 1990, zaměstnanec

**Pasportizační údaje s iniciálami v podobě jednoho písmena použity v kapitole
Zúčastněné pozorování. U iniciál uvedeno u jednotlivých osob místo původu, rok
narození, jejich statusy.(student, podnikatel, zaměstnanec, gender).**

A., Kazaň, 1983, student, muž
B., Ufa, 1988, student, muž
E., Frýdek Místek, 1975, nezaměstnaný, muž
F., Taškent, 1986, student, pracující, muž
G., Buchara, 1985, podnikatel, muž
H., Buchara, 1982, podnikatel, muž
Ch., Taškent, 1985, student, muž
J., Ufa, 1987, student, žena
K., Ufa, 1983, student, žena
L., Taškent, 1983, zaměstnanec, muž
M., Taškent, 1987, student, muž
N., Taškent, 1984, zaměstnanec, žena
O., Taškent, 1987, student, muž
P., Taškent, 1982, student, žena
R., Fergana, 1986, student, pracující, muž
T. Samarkand, 1982, student, podnikatel, muž
S., Taškent, 1989, student, muž
X., Moskva, 1986, student, žena
Z., Alma Aty, 1985, student, muž

12. POUŽITÁ LITERATURA A PRAMENY

- Bittnerová D., Moravcová M., Etnické komunity v kulturním kontextu, Praha 2008
- Bittnerová D., Moravcová M., Kdo jsem a kam patřím?, Praha 2005
- Brouček S., Český pohled na Vietnamce, Praha 2003
- Brouček S., Aktuální problémy adaptace vietnamského etnika v ČR, In: Integrace cizinců na území České republiky, Praha 2007
- Cizinci v České republice, Foreigners in the Czech republic 1994 - 2001, Praha 2002
- Cizinci v České republice, Foreigners in the Czech republic 2002, Praha 2003
- Cizinci v České republice, Foreigners in the Czech republic 2003, Praha 2004
- Cizinci v České republice, Foreigners in the Czech republic 2004, Praha 2005
- Cizinci v České republice, Foreigners in the Czech republic 2005, Praha 2006
- Cizinci v České republice, Foreigners in the Czech republic 2006, Praha 2007
- Cizinci v České republice, Foreigners in the Czech republic 2007, Praha 2008
- Cizinci v České republice, Foreigners in the Czech republic 2008, Praha 2009
- Cizinci v České republice, Foreigners in the Czech republic 2009 , Praha 2010
- Cizinci v České republice, Foreigners in the Czech republic 2010, Praha 2011
- Cizinci v České republice, Foreigners in the Czech republic 2011, Praha 2012
- Drbohlav D. a kol., Migrace a (i)migranti v Česku, Praha 2010
- Džabarov I., Uzbeki, Taškent 2007
- Frederick m. Denny, Islám, muslimská obec, Praha 1998
- Heroldová I., Matějová V., Vietnamští pracující v Českých zemích, In. Český lid, 75, 1987, s. 99 – 100
- Jánská E., Adaptace cizinců v České republice, disertační práce, PŘ F UK 2002
- Horáková M., Vývoj migrační politiky České republiky, Pp. 12 – 13 in Za prací do Česka: zákony, statistiky, nelegální migrace, brain drain, mýty, klientský systém, sankce, Praha 2004
- Horáková M., Mezinárodní pracovní migrace v ČR, Bulletin Výzkumného ústavu práce a sociálních věcí, č. 22, 2009
- Horáková M., Mezinárodní pracovní migrace v ČR, Bulletin Výzkumného ústavu práce a sociálních věcí, č. 23, 2009
- Mullerová P., Vietnamci v České republice (In. Šišková Tat'jana, Výchova k toleranci proti rasismu, Praha) 1998
- Rákoczyová M., Trbola R., Sociální integrace přistěhovalců v ČR, Praha 2010

- Secká M., Vietnamští pracující ve středočeské Frutě, In. *Český lid* 74, 1986, s. 65 – 75
- Schwanková Z., Makedonci v Praze, In. *Etnické komunity v kultur. kontextu*, Praha 2008
- Šišková T., *Menšiny a migranti v České republice*, Praha 2008
- Statistická ročenka školství (2002/2003), vyd: Ústav pro informace ve vzděl., Praha 2003
- Statistická ročenka školství (2003/2004), vyd: Ústav pro informace ve vzděl., Praha 2004
- Statistická ročenka školství (2004/2005), vyd: Ústav pro informace ve vzděl., Praha 2005
- Statistická ročenka školství (2005/2006), vyd: Ústav pro informace ve vzděl., Praha 2006
- Statistická ročenka školství (2006/2007), vyd: Ústav pro informace ve vzděl., Praha 2007
- Statistická ročenka školství (2007/2008), vyd: Ústav pro informace ve vzděl., Praha 2008
- Statistická ročenka školství (2008/2009), vyd: Ústav pro informace ve vzděl., Praha 2009
- Statistická ročenka školství (2009/2010), vyd: Ústav pro informace ve vzděl., Praha 2010
- ŠajchFadhllallaHaeri, *Základy islámu*, Praha 1997
- Vasiljev I., *Dynamika národních tradic a vlivů nového prostředí v životě vietnamské komunity v České republice*, Praha 2006
- Vasiljev I., *Vietnamští pracující ve vědomí naší společnosti*, In. *Etnické procesy v pohraničí po roce 1945*, sv. 2, Praha 1986
- Výzkumná zpráva grantu MV ČR (čj.: U – 2115/99), *Ruská komunita v České republice*, Drbohlav D., Lupták M., Jánská J., Bohuslavová J., Praha 1999
- Zylinskyj B., *Ukrajinci českých zemí po roce 1989*, Praha 2002
- Zylinskyj B., *Náčten hlavních vývojových aspektů*, Praha 2002

13. ZÁVĚR

Výsledky studie představily v Čechách pobývající uzbeckou komunitu ve své rozmanitosti co se pracovních i studijních aktivit, míry integrace, kultury, způsobu života, názorového spektra i etnicity týče.

Následující politický, hospodářský, ekonomický, legislativní, kulturní a společenský vývoj hostitelské země ovlivní početnost, strukturu i integraci uzbecké minority. Záleží na mnohých faktorech, zda bude nadále většinou českou společností vnímána jako nenápadná a nepříliš integrovaná imigrační skupina, složená z nějakých dělníků, podnikatelů, případně studentů, či zda se stane komunitou, jejíž členové naleznou v českém sociálním prostředí široké uplatnění a zároveň budou ve větší míře prezentovat svoji původní domovinu jako pozoruhodnou enklávu s bohatým kulturním dědictvím, případně přispějí některými pozitivními vzory myšlení a chování.

Nezbývá než doufat, že uzbecká minorita, byť v redukováném počtu příslušníků, obohatí národností a kulturní pluralitu hostitelské země a nebude v očích české společnosti jen „těmi nějakými rusky mluvícími z východu, co přicházejí do Česka účelově pouze za lepším výdělkem“.